

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 75, година XXII, јануар – март, 2023.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Зорица Бранковић Басарић

Уреднички тиво

Душан Стојковић, Горан Максимовић, Ивица Тодоровић, Обрен Ристић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић и Радослав Вучковић (лектура и коректура).

Досадашњи уредници: Зоран Вучић (2002–2010); Радослав Вучковић и Обрен Ристић (коуредници) (2011–2013); Радослав Вучковић (2014–2021)

Секретар уреднички тива
Јулија Марковић

Фотографија на корици и ликовна страна
Ненад Ранђеловић

Фотографије експоната из *Завичајне музејске збирке*

Издавач

Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача

Драган Савић

Адреса

Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили Министарство културе и информисања Републике Србије и Општина Сврљиг

Штампа

Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Тираж

300

ISSN 1451-3218

САДРЖАЈ

	Бдења	
Стамен Миловановић		
Р И С О В А Њ Е		5
Адам Пуслојић (1943–2022)		
ЗИМСКЕ ПЕСМЕ		26
Жарко Миленић		
МЕДЕНИ МЈЕСЕЦ		31
Божидар Андрејић		
КИСЕЛО ДРВО ЈЕДЕ СРБИЈУ		53
Небојша Лапчевић		
У ПЕСМИ СЕЈЕМ, У ПЕСМИ ЖАЊЕМ		57
Радмило В. Радовановић		
СОБА		66
Тања Прокопљевић		
ЈАЈЕ ПЕРЕ УЗЕЛЦА И ЛАРИСИНА ПЕСМА		69
Саша Војиновић		
ТРИ ПЕСМЕ		73
Зоран Антонијевић		
МИКРО ПРИЧЕ		76
Андријана Светозаревић		
AURORA VOREALIS		78
Радослав Премовић		
ТРИ ПЕСМЕ		82
Бранка Селаковић		
РОДОСЛОВ		88
Јелена Трајановски Станковић		
ЧЕТИРИ ПЕСМЕ		93
Саша Миљковић		
МАЈСТОРСКО ПИСМО		96
Љиљана Павловић Ђирић		
ВИЗИТА		102
Татјана Антовић Аврамовић		
БАКСУЗ		104
Миомир Самуиловић		
ПРИЧА О МАГИЧНОЈ КУТИЈИ		107
	Упознавања	
Владимир Караткевић		
ПЛАВА-ПЛАВА		113
Сагин Беркиналиева Абдисаматовна		
ЛЕПТИР ЛАКОКРИЛИ		135

	Вредновања	
Душан Стојковић		
ЛЕКОВИТЕ ПЕСМЕ ТИХОГ ПЕСНИКА		139
	Тумачења	
Даниел Јовановић		
ШТРАПКЕ ЗА ВЛАСТОМ ЦЕНИЋЕМ		149
Пеко Лаличић		
ПОЕТСКИ СЈАЈ СТВОРИТЕЉА И „МЕСЕЧЕВОГ КРУГА“ ..		152
	Подсећања	
Енес Халиловић		
РУПА НА ШЕШИРУ		155
Мирослав Радовановић		
БЕОГРАДСКА ПРИЧА.....		163
Мирослав Тодоровић		
РАЗГОВОРНО ЋУТАЊЕ И СЕЋАЊЕ		167
Радиша Драгићевић		
О ЛЕПОТИ ЈЕ, ДАКЛЕ, РЕЧ		173
Томислав Ђокић		
НА НОЋНОМ НИШАНУ.....		178
	Галерија Бдења	
Ненад Ранђеловић		
МОТИВИ СВРЉИШКОГ КРАЈА.....		183
	Башићина	
Стефан Рашић		
НАСЛЕДНИЦИ КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГ – ПОКУШАЈ СТВАРАЊА ДИНАСТИЈЕ.....		195
Милена Ристић		
ФОТО-КОЛОНИЈА TERRA INCOGNITA		209
Зорица Бранковић Басарић		
ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ У СВРЉИГУ.....		211
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА.....		215

Бдења

Сшамен Миловановић

РИСОВАЊЕ

(Легенда о Сврљишком јеванђељу)

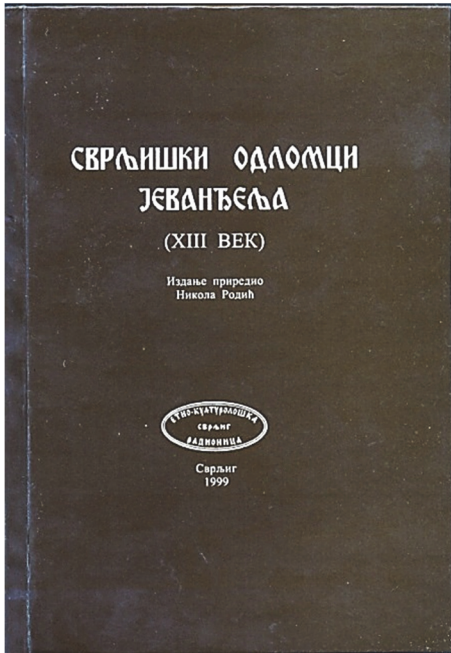

(Године 1886. у селу Извору недалеко од Сврљића приликом рушења старе црквице, у владицином шрону, пронађено је једанаест иертаменитних листића неког старог кодекса, неке старе рукописне књије. Свештеник Филип Недељковић, познајући црквенословенски језик, схватио је вредност тих листова, те их је предао Милану Ђ. Миличићу, члану Српског научног друштва, који их је преко секретара Јанка

Шафарика укњижио у библиотечки фонд Друштва.

Анализом рукописа и стила писања јасно се уочава да су то фрагменти четворојеванђеља чије је преписивање започео један, а завршио други преписивач, јер први део од шест листова писан је ситним ушавом, масилом кафене боје, са јасно уочљивим танким и дебелим пошезима пера, а црвеним масилом писана су почетна слова и број глава. Остали листови представљају апракоса, чишћања Јеванђеља по Јовану и писани су кружнијим ушавом а рукопис је више наклонен угесно. Масило је углавном црно, а пошези пером су деље и снажнији.

У српској писмености шринаестог века само је пет до сада познатих рукописа који садрже и датацију, поред имена писара и места настанка рукописа: Иловачка крмчија писана 1262. године у Иловици, Шестоднев Јована Езарха, писана 1263. године у манастиру Хиландару, Одломци апостола, писани 1277. године, Сврљишко јеванђеље, писано 1279. године у Сврљиу и Беседа Константина Презвитера, писана 1284. године.

Године 1999. у издању Етно културне радионице Сврљина, објављени су расчињани текстови Јеванђеља са анализом текста и стручним коментарима, и шако постали достапни широј читалачкој публици.

Презвитер Грегорије ходао је од источног до западног, па унакрст, од јужног до северног тесаника пободених у земљу. Поново се вратио западном, стао ногом на њега притискајући га као да риљач у земљу зарива.

За њим је, преплићући кривим ногама као да прећу на мотавило мота, ситним корацима трчкарао Исаило. Саплитао се о дугу пртену ризу и бусење траве једва га сустижући. Брисао је ознојено чело и једва хватао дах сипљиво старачки кашљући. Пратио је презвитера од једног до другог каменог стуба, као да на падини наспрам римске тврђаве прећом снује основу за ткање великог крста.

– Сине мој, овде ћемо прву цркву Христовом мученику, а у славу Бога утемељити! – Грегорије још јаче притисну камен.

– Казано је да су га коњима рашчеречили јер се вери Христовој опирао! Грех је од паганина, мученика и свеца чинити – Исаило једва дође до даха.

Грегорије га осмотри, онако висок и прав, као да балегара жалосним погледом одмерава:

– Казано је велиш? А зар и то није у славу Христову? Зар се утврђени градови не зидају на страну са које највећа опасност прети?!

– Али... – муцао је Исаило,

– Колико времена је прошло од тада?

– Пуно... за десет, хиљаду година...

– Јеси ли ти гледао Хандријаново черечење?

Исаило, као корњача увуче главу у уска рамена:

– Има... Рисовано је... – покуша да се одбрани.

– Оно што има, може и да га нема! Умемо, ваљда, и ми да рисујемо...

Исаило је згрануто гледао у Грегорија.

– Што рогачиш очи?! И да је било онако, како није било, зар његово тело није брже и јаче учврстило нашу веру но сви едикти, уредбе, наредбе и закони Константинови? Само Свевишњи, мој Исаило, зна зашто и кад ће неко зло на добро да изађе...

Вратили су се источном стубу. Презвитер Грегорије положи руку на њега: – А овде ће бити мој вечни дом кад се Превишњем преставим.

Исаило опет немоћно слеже раменима јер је и Грегорије читао записе које су монаси у пећини подно напуштеног и урушеног града случајно пронашли.

Гледала сам и слушала их, невидљива за њих и друге, иако се непрестано око стубова унакрст пободених у ледину наспрам Есферлика вековима вијем. Они кажу да су читали рисовано, а само сам ја, једино још, знала и памтила кад и како се то случило и зашто су двојица чатца, та јеванђеља један, па други, рисовала:

Хандријан је лежао на ледини наспрам још не завршеног Есферлика. Главом ка западу, раширених руку и опружених ногу – као живи крст. Недалеко од њега четири коња окренута на четири стране света немирно су трупкали ногама, пропињали се и рзали. Јахачи су их смиривали тапшући их шакама по дугачким, у лукове ђемовима савијеним и затегнутим, вратовима. Четири тамнопута роба развлачила су крајеве конопаца привезаних за јабуке седла на коњима, и слободним крајевима везивали их око Хандријановог врата, натечених зглобова руку и ногу. Окупљени мештани, доведени из околних вилуса, војници, радници, робови и мајстори што су радове на тврђави приводили крају, и радознала дечурлија, гледали су са страхом у смркнуто и претеће лице стратора консулариуса, поређане гардисте са штитовима у једној и другим копљима у другој руци што су окупљене одвајали од Хандријана, робова и стратора. На лицима свих огледала се неверица да ће таквом казном Константин казнити пројектанта и надзорника градње Есферлика.

Стратор размота пергаментни свитак и гласом у коме се осећала сигурност, осионост, снага и притајена претња, прочита:

– Рим и праведно небо, по божјој правди и заповести Цара света Флавиуса Валериуса Константина Магнуса, кажњава Хандријана Апостату да се коњима растрagne збох противљења, непоштовања, издаје, и извргавања руглу Бога и јединог му сина Христа, по чијој милости и вољи, народи Царства Миланским едиктом утврдише и озаконише једну, једину и праву веру Царства! – подиже руку, још једном прелете погледом по окупљеном народу, задржа га на гардистима и њиховом заповеднику: – Овако ће бити кажњен свако ко законе Царства и вољу Цара света, ма ком роду припадао и положиј у Царству имао, не буде поштовао! – нагло, оштро као да мачем сече, спусти руку.

Војници опустише узде, ободоше коње, ови јурнуше свако на своју страну... За њима се исцрта по један црвени крак великог, крвавог крста.

Догодило се то оне године када је Константин, враћајући се у Рим после победе над Лицинијем, остао месец дана у родном Наисусу да се одмори и забави, освежи и оснажи купкама у наисуским термама и обнови успомене на дечачке дане којих се, што је више старио, све чешће и рађе сећао. Једнога дана после лова по шумама и прпланцима Тресибаве, Север и Хандријан су га замолили да сврати и види како се привршавају радови на Есферлику. Задовољан успешном војном којом је окончано двовлашће у држави, опијен бистрим планинским ваздухом, пун себе и своје моћи, прихватио је позив пројектанта града и заповедника кохорте.

Сво становништво околних и вилуса Вароши, обучено у оно што су најлепше имали, дошло је да дочека и клицањем поздрави Божанског аугуста.

– Зар и у оваквој недођији може овакав цвет да... – Константин ме је гутао изненађеним, похотљивим погледом, руком нехајно скрајнуо у страну раширени свитак план Есферлика који му је Хандријан показивао, још једном ме одмерио од главе до пете, на полугласно рече заповеднику гарде: – Придружи је аугустиним дружбеницама!

Овај се дубоко поклони.

– То је моја кћи! – осмехну му се Север и заштитнички стави руку на моје раме.

– Баш зато! Константинопољски врт је право место за овакав цвет и моја награда теби за доказану храброст и оданост ми твоју. – Божанског осмех заледи Северов.

– Нећу! – вриском сам полетела ка Хандријану.

– Нећеш?! – лева обрва му скочи увис, изви се ка златном ловоровом венцу и челу, погледом заошија градилиште, осмехну се задовољно Северу, пријатељски чинило се:

– Зар се миост Божанског може и сме одбити?

– Милост Божанског Цара чини част скромном дому Његовом слуги, али наш Бог је моју кћер већ посадио онамо где је желео – левом руком Север ми обгрли раме и чврсто приви уз себе.

– Ваш Бог? – Аугусту за тренутак затрепери грч око усана, смири га вешто и замени титравим осмехом: – Добро, кад тако кажеш – рече равнодушно, учини ми се. – Нека њена лепота, као каријатида на Венерином храму, милошћу мојом, украси темељ прочеља источне куле Есферлика! – рече заповеднику гарде, жустро се окрете и пође. Изви се, и као крила залепрша пурпурни огртач полетевши за њим.

– Не дам! – Север се ухвати за дршку мача.

Хандријан је већ био исукао свој.

Гардисти скочише...

За Севера, знала сам, знао је то и он, није то био знак пажње и признања за његове војничке заслуге, већ смишљена уцена, залог, да ће до краја живота морати да буде одан Константину. Хандријан је бранио нашу љубав. То је био једини наш грех. Знали су то и Северови легионари који су ми везивали удове за крстати дирек пободен у темељ куле. Крили су погледе једни од другог и тихо, кроз зубе, псовали конопац што се заплитао и мрсио под њиховим нервозним и дрхтавим прстима.

Усијана погача жарила је с неба. Низ тело су ми текли потоци зноја, квасили ми дугу ланену косу, врат, купасте дојке, сливали се низ тополасто ми тело, стапали се у прегибу бутина и текли низ њих и језерили се око стопала. Са врелог каменог тла испаравао се зној обавијајући ме сланкастом, магличастом копреном. Зидари, не одвајајући погледе од камених блокова, све су чешће кречњавим рукама брисали бакарна и кречом замазана, кловновски сетна лица док су их око мог тела слагали. Над повијеним им леђима непрекидно је фијукао бич надзорника којим их је опомињао да пожуре и посао што пре окончачу. Гледала сам још голобрадог гардисту,

у комплетној платинској опреми, са шлемом на глави и дугим копљем у руци, како шета бедемом, и са сетом и страхом, крадомице, баца брзе погледе ка мени распетој. Низ дечачко лице избијале су грашке зноја које су мени на сузе личиле. За њим, дуж бедема, остајали су мокри трагови стопала који је ужарени камен жедно испијао. Кад кулу озидаше до рамена и, као Христу, распетих ми руку, најстарији мајстор баци мистрију којом је малтер на камене блокове наносио, попе се на зид куле, окрете се, погледа у мене, надзорника градње, остале зидаре, гардисту на бедему, реку, танку и кривудаву као мисао, дубоко доле под кулом на литици, окрилати и полете у бездан. Мој и гардистин врисак полетеше за њим.

Надзорник се за тренутак збуни, скочи погледом у Тимакум, врати га и управи ка небу, опсова гадно и још преда није поче да замахује бичем.

Што су зидари брже слагали обележене блокове узидавалу ме у кулу, расла је и моја нада да сам све ближе Хандријановим пруженим рукама и захваљивала нашем богу Перуну што ме чисту и неокаљану у њихов загрљај узноси...

Гледала сам како време руши све оно што људи сазидају, а сами не поруше, и чекала. Чекала сам узалуд иако сам се у минулим вековима давала момцима, бирала незасите и дрчне, ратнике и учене, оне обузете грозничавом жељом за златом, богобојажљиве и смерне, воденичаре, разбојнике и пуштахије, проклете, оне који су из далека долазили у Есферлик и заувек у њему остајали, пролазнике и хајдуке, таквима се нудила и подавала уверена да ће бар неко од њих испунити моју жељу да сруши кулу.

Мењали су се господари, мешали се келтски, грчки, латински, угарски, сербски, бугарски, цинцарски, германски, арапски и турски језици, освајале и губиле град многе војске, палили га и рушили, само је моја – источна кула, као укулета, одолевала људима и времену, и моје кости с малтером срастале и све се више камениле. Душа моја вила се око куле и Есферлика чекајући дан у коме ће се кула срушити, моје тело положити у земљу и прекинути она невидљива нит што ми, као пупчана врпца мајку за тек рођено дете, душу, вековима, за усправно тело везује.

Била сам кртица, видра, кошута, голубица и жена. Све сам била, у сваку жељу сам могла да се отелотворим, свима сам у жељене снове долазила, испуњавала их, само да ми се

тело са земљом поравна. Сви су ми обећавали, сви су ми наду подгрејавали и, не знам зашто, варали...

Нова нада се родила онога дана кад је сербска монашка братија однекуд дотабанала и на падини наспрам Есферлика по замисли Презвитера Грегорија, један за другим, три манастира и некрополу, у крст, почела да зида.

По читав дан зограф избива ван манастира. Пре свањућа стави комад раженог хлеба у цеп кратке, бојама умазане, црне доламе, упрти празну напртњачу на кошчато раме, па забравивши врата своје келије, и не јављајући се никоме у манастиру, пође на ону страну на коју му поглед прво падне. Стално загледан у тле пред собом, повијених рамена као да планину уз коју се пење на грбини носи, чворноватом тојагом разгрће високу траву, дивљи оvas, трњак и ниско жбуње. Повремено се сагиње, узима са земље разнобојно камење, печурке, вади корење бурјана, коприве и само њему знаних трава, бере бобице зове, љушти кору с дрена, букве, граба, јасена и врба, и све то у напртњачу трпа. Силази у дубодолине и јаруге тражећи црвеницу, мрку иловачу и масну белу уму. Кад нађе, стави груменчић у уста, жваће га кушајући му укус, испљуне на длан леве руке, размаже кажипрстом десне, окрене длан сунцу, подигне га у висини очију као да се у њему огледа. Понекад климне задовољно главом, обрише руке о доламу и настави да скупља лишће глеђа, брочике, плодове дивљег ораха, церовог и буковог жира, црног и белог дуда. Бере семе конопље, лана, проса, репице, чичка и других бобичастих и махунастих биљака. Ја сам, као голубица, летела над њим и, гугучући му, често га пратила.

Враћао би се у сутон, улазио у келију, вадио донето из торбе и разврставао. Биље је стављао на промајно место, камење, разнобојну земљу, камени угаљ, кости разних птица, бакарно, оловно и железно грумење у земљане ћупове уз дуваре већ пренатрпане келије.

Касно, пошто се вечерња служба у манастиру испуњеног скелама, коју су монаси око Ђурђевдана, по зографовим упуствима поставили, сврши и само кандила остану да свиткају, он би палио лучевину и при титравој светлости, у дрвену чутуру, гвозденим тучком разбијао и дроблио разнобојно камење, руду и земљу, и кроз све гушћа сита просејавао па ситан прах у посебне глинене посуде сипао. Дуго у ноћ чуло би се потмуло ударање тучка по сувом корењу, кори, разнобојним

љускама птичјих јаја, пужева, корњачиних оклопа, кристалним рудама из метоха косовских и оближњих рудника донетих.

Монаси су се жалили презвитеру Грегорију да их зографово куцкање до касно у ноћ омета да се у миру предају молитвама и бденију, као што им у дану молитве и мисли саплићу мајстори који за друге цркве камен клесају...

Грегорије их је смиривао тражећи да се још мало стрпе, да ће зограф за који дан почети да осликава манастир, молио их да га не љуте, јер се бојао да ће тај ћутљиви и мргодни младић за час ставити пут под опанке, те ће им манастир и унутра остати бео и неналичен...

Мину и Петровдан а зограф ни црту у манастиру не повуче. И даље је довлачио све другачије камење, земљу и остало што се за његове потребе у околини и планини могло наћи. И даље их је ноћима туцао, просејавао и чиније пунио, узимао из њих мрвице праха, сипао у љуспе кокошијих јаја, сипао по кап, две, ланено, маслиново, чичково или орахово уље, мешао их раженом сламком, додавао коштаном, кречно, или рибње брашно, па добијену боју по белини љуспе размазивао и при светлости луча поредио.

Кад виде да ће се припреме за осликавање манастира ко зна још колико дуго отегнути, а монаси бивају све узнемирености, Грегорије замоли зографа да одабере једну од две собе у кућици подигнутој подаље од монашких келија, свеже окречене и светлије, погодније за посао којим ће се он и граматик Добрун бавити. Зограф га само погледа, не рече ни да, ни не.

– У другој ће граматик Асеманијево јеванђеље за потребе сврљишких манастира преписивати и за свакодневну употребу прилагодити. У току дана треба да стигне из Наисуса. Твојих је година, те ћеш имати с ким да се дружиш и умне разговоре да водиш – рече Грегорије желећи да га одобровољи видевши му смркнуто лице.

Он само климну главом. После је остатак дана преносио једну по једну ствар, ћуп по ћуп, посуду по посуду, цак по цак, љуспу по љуспу и, по само њему разумљивом реду, по соби ређао. Мргодан шпартао је манастирским двориштем на гледајући ни у кога. Чинило ми се да само моје гугутање, под стрехом над вратима, ослушкује...

Од кад је дошао у манастир и почео по пољу да лута ја сам Мргуда пратила. Досадило ми да гледам Прокопија како по читав дан у манастирској радионици струже орахове даске, рендише их и резбари по њима разним длетима плетући и

украшавајући их замршеним моравским чипкама, преплетима и фигурама светаца, сврдла и буши им рупе, туткалом премазуе и спаја делове стасидије за манастирски трон. Осетила сам да му је орах душу заклопио и да га не могу намамити да кулу сруши. Мргудова душа је била слободна, ничим не спутана. Научила сам да само слободни духом могу да стварају, зидају, али и да руше. Пратила сам га час као сребрна голубица, час као кошута, понекад као видра у реци кад би обалом Тимакума лутао и златне крљушти из речног муља испирао. Улазила сам у његову келију у којој кандило никад није горело ни тамјан замирисао. Гледала сам како меша боје, мирише их, врхом језика куша, укус и киселост им процењује.

– Шта све можеш да будеш? У шта све можеш да се отелотвориш и преобразиш? – читала сам му са смркнутог чела.

У све и сваку. Као и свака жена. Најчешће сам оно о чему мој изабраник сања и што сам себи не сме ни да призна. За тебе сам голубица јер сам видела да анђеоска крила сањаш, пратиш лет голубова и гугутање им послушаш. Слетам на твој праг и зобам мрве кад ми их руком добацујеш. Ноћим под твојом стрехом да те на себе привикнем – гугутала сам. Он се чинио да ме не чује, не види и не разуме. Чинио се слепим и оне ноћи кад сам се, док је тучком у чутуру снажно ударао, пред њим, као жена – нага појавила. Стајала сам укипљена и дуго га упорно гледала. А он, или је био незаинтересован за жене, или му је оно што ради било милије од њих, делао је упорно, онако како то могу мргудни и ћутљиви људи који натмуреним изразом и неприступачним ставом прикривају страх и несигурност која у њима царује. Чело му се само још више наоблачило а тучак почео помамније да удара у дно чутуре...

Пред вече стиже Добрун. Носио је овећи дрвени сандук, као самар на леђима. Задихан, знојем орошеног чела, мокре, прашњаве, ланене кошуље и ремења пребачених преко рамена, стаде на сред дворишта, руком обриса чело, клече, нагну се на леви бок и пажљиво спусти сандук на траву, рукавом обриса широм насмешено лице и седе.

Братство је било на вечерњој литургији. Из манстира чуло се тихо појање као зуј пчела у трмки. Зограф је и даље преносио љуспу по љуспу с умућеним бојама загладан у њих као да у свакој живак проноси. Кад прође крај Добруна, овај му назва Бога. Зограф само климну главом, и не погледавши га настави да хода опрезно као да по јајима гази. Враћао се

више пута не обраћајући пажњу на Добруна који је радознало и с чуђењем, лактовима ослоњен на сандук, погледом пратио високог, коштуњавог, дугокосог и у неуредну браду ураслог зографа...

– Да ти помогнем, ако ти је тешко! – рече шаљиво кад овај крај њега мину носећи последњу љуспу с бојом. – Ти мора да си Мргуд – фрескописац! – устаде и пође за њим, пристиже га, па идући с њим напоредо, газио је опрезно као да и он нешто драгоцено у руци носи.

Кроз отворена врата видео се земљани под покривен цаковима, ћуповима различитих величина, шољама, чабрима и другим дрвеним и земљаним посудама. На зиду изнад рогоже окачено неколико шупљих говеђих рогова из којих су вириле велике и мале, широке и узане четке и четкице. Било је с длаком од коњских грива и репова, камиљих, медвеђих, мачјих, свињских, оштрих и меканих, дугих и кратких. На прозорској дасци поређане љуспе с раствореним бојама буктале су пламеним језичцима дугиних боја.

– Ја сам Добрун! Помало иконописац, помало словорисац и чатац, а највећма скитач и женољубац. – препоручи се смејући се грлено и топло.

Мргуд га одмери погледом, још више му се чело смрачи, окрете се и уђе у своју собу затворивши врата.

У обе собе улазило се преко два степеника равно из дворишта. Делио их је само зид, зографово ћутање и упорно избегавање сваког сусрета са причљивим и вазда насмешеним Добруном.

Мргуд је у зору устајао, пре свих улазио у цркву, палио неколико лучевих бакљи да добро осветли зид на коме ће тога дана сликати. Попео би се на скелу и ваздан цртао или нацртано бојио. Читавог дана није пио воду ни мрву хлеба у уста стављао. Тек кад би, увече, ушао у своју собу и од зноја и боја мокру кошуљу заменио сувом, исто тако замазаном, умашћеном и мушким воњом умирисаном, узимао је комад сувог, спеченог, модрог раженог хлеба, кога му је неко од монаха у подне на прозорску даску оставио. Сео би на собни праг, мрвио га одсутно прстима, и више из навике него што је потребу за јелом осећао, лењим покретима стављао залогаје у уста.

Добрун му је, првих неколико дана, крај хлеба стављао по неколико на жару печених ракова или риба које је сам у Тимакуму хватао и припремао. Да ли из жеље да са ћутљивим Мргудом пријатељство зачне, или му је било жао зографа, а

можда је имао навику и жељу да све са другим дели, то је само он знао. Мргуд је увек узимао само хлеб, истресао из њега накупљене мраве остављајући нетакнуте Добрунове понуде као да их није ни било, као да им није ни мирис осећао. Кад би завршио с оброком, покупио би мрве хлеба са скута и у гнездо под стрехом, мени, стављао.

У исто време, неколико вечери и Добрун је излазио из своје собе и седао на праг, покушавајући да заподене разговор о Асеманијевом препису јевнђеља и проблемима које има да понеку старословенску реч у свом препису одговарајућом народном замени. Мргуд би одмах устао, ушао у собу, затворио врата и навукао резу, одлазио до рогоже, легао и гледајући у таваницу безгласно мицао танким свадљивим уснама.

Добрун би седео још неко време, па одмахнувши нехајно руком, устајао, одлазио у собу оставивши широм отворена врата. Сео би за сто и настављао да танким и дебелим потезима пера на кожи исписује и рисује црвеним мастилом почетна слова јеванђеља. Остала слова исписивао би тамним мастилом, ситнијим усправним и тањим цртама пера. Код сваке речи би застао, над сваком би се замислио. Наглас би прочитао глаголицом исписану реч у Асеманијевом препису, ваљао је по устима, жвакао, процењивао јој звучност у грлу и ушима. Више пута је убрзано, па успорено изговарао, делио на слоге и склопове, певушио је, гргорио, крај десног образа склањао, језиком је притискао да му се не измигољи, док би другу, мени ближу и разумнију, напореда с десном, уз леви образ ставио. Језиком би час једну, час другу кушао и укус и сласт им поредио, па ону сочнију и питкију, новим пером, у боји коју је та реч у његовом уху имала, на пергамент полагао.

Догађало се да је Добрун по читаву ноћ само једну старословенску реч жвакао и мучио се да јој одговарајућег народног парњака у замену пронађе. Нервозан што му не успева, излазио би из собе, шетао манастирским двориштем, обилазио око цркве и уснулих монашких келија, гледао у моју кулу на полусрушеном Есферлику, у погачу месеца над кањоном и њом, као да ће је на месечевом веселом лицу угледати. Чинило му се да му се замена и парњак на врх језика залепила, а да је не може, ни силом, уснама с њега истиснути и озвучити.

Искористила сам прилику, ушла му у собу, многобројна пера уредно по боји, величини и пореклу разврстана и сложена, испетурала и помешала. Било је гушчјих, орловских,

китњастих паунових, соколових сивих, разнобојних петлових, гавранових, дебелих нојевих, лабуђих белих и црних, и ко зна од којих све птица још. Испремештала сам боце са различитим чернилима и бојама, исписане листове наопако окренула, и на дасци, нојевим пером му, тражену реч исписала.

Први пут сам видела Добруна збуњеног и уплашеног кад је угледао неред који сам направила. Гледао је по соби као да неког невидљивог тражи, ослушкивао тишину, још једном бацио поглед на сто и неред, прекрсто се, завртео сумњичаво главом, изашао пред врата, погледом осмотрио околу и сео на праг. Дуго је гледао у Мргудова врата, премишљао се, одмахнуо руком, устао, вратио се у собу и почео неред да сређује. Свако перо је прегледао, погладио и ставио онамо где је и раније стајало. Подигао је и окретао пергаментне листове, проверио да нису слова замазана и по реду их сложио. Док је боце са чернилима ређао, угледао је исписану реч. Тргао се као опарен, поскочио. Кад се смирио гледао је у њу као опчињен, премештао се с ноге на ногу, опет погледом шарао по соби, па у њу поново зурио. Треперавим прстима свако слово је јагодицама миловао, шапатам слово по слово срицао, састављао слоге па је целу, као молитву, безброј пута гласно изговорио. Била је то реч коју је узалудно тражио. Узео је лист пергаментна и белим лабудовим пером умочивши га у црвено мастило, богобојажљиво, у текст исписао. После је, идући у круг по соби, као зачарани месечар, радосно певушио:

– Месечарствовати!... Месечарствовати!...

Уживала сам и ја у блаженом и просветљеном осмеху којим му је лице ту ноћ зрачило...

Нисам се тада одлучила за Добруна. Нисам те ноћи започела игру са њим. Касније. Лепше и другачије. Још нисам знала да неког може да заболи и растужи оно што се пре десет векова догодило. Јер ја сам сва у том тренутку у коме се некоме подајем...

Још сам за Мргуда била везана. Још се нисам окренула Добруну иако ме је све више привлачио вазда насмешеним лицем. Мргуд ме везивао стрпљењем и упорношћу којим је послу прилазио. Свакодневно сам стајала на прозор или колониети насупрот Мргуду гледајући како префињеним, меканим, али сигурним покретима руке угљеном исцртава у куполи Христа Пантократора, па силазећи низ скеле, у олтару велики портрет Јована Претече, а у наосу циклус Великих празника. У осталом делу цркве, на два пара стубова светитељке у одо-

рама српских властелинки. Олтарску апсиду украсио је сценом Тајне вечере и Богородице у молитви. Сваки педаљ цркве исцртао је неком сценом из хришћанске Свете књиге и припремио за бојење.

Мргуд је моје присуство осећао и увек ме, крајичком ока, у овире прозора тражио, гугутање моје и штрапкање по оловном крову куполе од других голубица издвајао и само моје ослушкивао. Још сам се надала да сам у њему, ипак, запалила жишку мушке страсти, само што се он, снагом несигурности и страхом од недоживљеног уздржавањем брани, недоступношћу запречује, ћутањем затрпава жеље и не дозвољава да се пламен сасма разбукти. Бојао се да ће га огањ захватити целог и да ће у њему сагорети.

Два су сигурна, проверена, начина да се страст у мушком запали; да му се жена преда сва, без зазора и стида, да сваку мушку пору женственошћу испуни, или да га, погледима ка другом мушкарцу, још несигурнијим учини. Оба пута су ми била позната и отворена.

Добрун је устајао касно, као да га је брујање манастирских звона успављивало и још у дубљи сан односило. И он не одлази на јутарњу литургију, и не хаје што му Грегорије сваког јутра, под изговором да долази да види докле је с преписивањем стигао, приговара за безбожништво и без јутарњег га obroка оставља. Добрун се не правда да је до зоре седео, слова рисовао и мучио се да нађе потребне речи, само се простодушном смешио, ширио руке, немоћно слегао раменима, и, опет, сутрадан, настављао по старом. На крају је Грегорије дигао руке од њега, као и од Мргуда, тешећи се да бар раде оно због чега су у манастир позвани.

Устајао је са сунцем, гледао и анализирао написано до подне, па кад би петровданско сунце и најупорнијег монаха присилило да у хлдовини келије спас од жеге потражи, одлазио би до Тимакума, ишао његовом обалом до кањона где му се обале на два аршима приближавају, па заклоњен литицама и стењем, скидао са себе ланену кошуљу и небелене кучињаве гаће и бацао се у пенушаве таласе. Снажним замасима руку секао би брзаке и вирове, ронио до дна, играо се с рибама, миловао седефасте шкољке, и као кечига кад је љубавна страст обузме, до појаса, искакао из воде. Низ космата прса и снажне мишињаве руке преплануле од сунца, пружене небу прскала је вода, и пре но што би капи пале у таласе, он би поново, запет као лук, заронио. Избацио би из воде обле, мушки

тврде, полулопте бедара, рутаве бутине, листове и лопатаста стопала. Урањао је у реку меко и складно, као да га је сама водена вила родила и место млеком, у подводном свету, речном пеном дојила и вилинским игрма учила.

Данима сам слетала на стену што је усред реке из воде штрчала, око које се вода збуњено двојила и љутито пенушала. Гледала сам га и уживала у његовој игри све док се с пуном котарицом ракова и риба не би ка манастиру упутио. Осећала сам да и стена пода мном подрхтава. Чинило ми се да и она има жељу да се сва у воду зарони, кад би је Добрун рукама дотакао. Ја стена још нисам била...

Сутрадан одбацила сам сребрно перје голубице и пустила га низ реку да га матица носи. Док је Добрун хитао ка реци ја сам већ била видра. Склизнула сам са стене у воду и чекала да скочи и зарони у усклобучалу воду по којој су блескаво титрали и ломили се одсјаји усијаног подневног сунца. Кад је изронио, сустигла сам га и кружећи пливала око њега. Угледао ме је, изненађен престао је рукама да замахује, матица нас је носила, снажно је удахнуо и опет заронио. Заронила сам и лагано пливала пред њим. Грабио је снажним замасима воду, приближио ми се и дотакао крзно. Извила сам се нагло и зашла му за леђа. Извио се и он, заронио још дубље, згрчио ноге, нагло се од дна одбацио, испруженом руком покушао да ме за реп ухвати. Заронила сам и измакла му. Кад је као кечига искочио из воде да ваздух удахне, провукла сам се између раширених му ногу, крзном га помиловала, отпливала до стене и испела се на њу. Добрун је поново заронио. Кроз бистру модрозелену воду видела сам како грчи тело и ноге, нагло пружа руке, шакама као веслима граби воду, издужује се и ногама напред одбацује, и испруженог врата, секући матицу под водом, обе обале погледом претражује. Из ноздрва му искачу мехурасти гроздови, дижу се ка површини, мешају с белом пеном таласа и са њом се стапају. Док он израња, скачем са стене преко њега, репом му мокру косу погладим, дуж кичме, бутина, до стопала уз њега склизнем, зароним до дна и чекам га. Он упорно за мном рони, вија ме, очито решен да ме ухвати. Ја га мамим, стално сам му на дохват руку, измакнем му за конач, удаљим се мало, сачекам га да се примакне, играмо се док нас матица све брже и даље кроз кањон носи...

Као да је прозрео моју игру, или видевши да је далеко одмакао, Добрун заплива ка обали, испе се на најближу стену и опружи се по њој. Уживала сам, као жена, гледајући

га. Задихан журно је грабио још увек врео ваздух. С напечене стене под њим дизала се, милујући му наго тело, магличаста пара. Окренуо се ка реци и опет ме погледом тражио. Погледи нам се сретеше. Несигурно ми махну руком. Зароних. Иза прве окуке сребрна голубица полете у чисто ведро небо ка манастиру и Мргуду.

Мргуд је зеленим лесковим штапом мешао боју у ведру и послушкивао гугутање и штрапкање безбројних голубијих ногу по куполи. Кад моје препозна, од једва приметног му осмеха, боја у ведру плану и тиркизним сјајем обасја коломету над њим.

Седам дана наша игра у реци се понављала. Добрун је све раније остављао преписивање, све ређе муку мучио да распреде и пресече тешко, дебело уже старословенских речи и замени их тањим, грленијим и опутастим, народним. Све је дуже остајао у реци и касније се у манастир враћао. Пливао је, погледом ме пратио, али се више није упињао да ме дотакне. Као да се трудио да се навикнем на њега, да ме ослободи страха и припитоми. Завлачио се у усеке под обалом, хватао поспане кркуше, израњао, бацао их у ваздух над водом, а ја сам их у скоку хватала...

Мргуд је и даље мрвице хлеба стављао у гнездо под стрехом, зором у манастир одлазио, ничим не показујући да га моје све дуже одсуствовање погађа и растужује.

Од раног јутра било је спарно. С првим зрацима сунца ваздух је постајао још топлији, трепераво се гибао над спарушеном травом, клонулим лишћем воћака и шума. Титраво се мрешкао, густ и лепљив, као да га таласа цврчање безбројних попаца чији су зрикасти и прозукли гласови лебдели одмах изнад тла. Шум и клокот реке чуо се само над водом, лебдео је притиснут врелином и жаром која је палила с неба и усијаних стена кањона. Вода млака и млечно густа, као да је Тимакум из самих Нишевачких терми извирао...

Лежала сам на стени усред реке као на Тарторовом престолу. Око ње се клобучила, вртложила и пенушала вода у коју сам, повремено, мочила реп и њиме квасила крзно. Чекала сам Добруна...

Дошао је касније него обично газећи босим ногама усијано камење и шљунак. Смешно је поскакивао као да по жеравици штрапа. У ходу је скинуо кошуљу, бацио је иза стене на обали, зашао је, смакао низ уска бедра пртене гаће сапличући се о њих док је једну, па другу ногу нестрпљиво из нога-

вица извлачио. Кад их се ослободи, затрча се, и њиштећи као пастув кад се оглава ослободи, с обале, у високом луку скочи у воду.

Док је ронио ка стени, слизнула сам са ње и запливала низ матицу. Добрун изрони, ухвати се за хрбат и напињући мишиће, у једном трзају, попе се на њу. Стајао је као Аполонов кип у Медиани и погледом ме тражио. На препланулом нагом телу цаклиле су се капи воде као јутарња роса на сунцу. Угледао ме, скочио, и као дугин лук уронио у реку, снажним завеслајима руку запливао ка мени... Ронили смо и израђали, пливали, примицали и удањавали, али су нам погледи били увак у чвор везани. Легла сам на леђа, репом крмарила и док нас је матица кроз кањон носила само сам пазила да ми се одвећ не приближи.

Изненада Добрун заплива ка обали. Помислих да је од игре одустао, да се уморио. Плутала сам у месту, опирала се матици и гледала га. Он потрча обалом као да је тражио место одакле ће поново у воду скочити, саже се, ја пустих да ме струја носи чекајући да скочи. Добрун одвеза канап за стену привезан и снажно га повуче...

Још су нам се погледи додиривали кад се уплетох у мрежу разапету између обала. Окренула сам се на бок да зароним, да се ипод ње провучем. Мрежа ме поклопи и сву обави. Добрун ме је вукао ка себи. Око мене праћакале су се кркуше, мрене и белице, штипали ме клештима ракови... Он скупи крајеве мреже, пребаци их преко широких плећа и извуче на суво. Била сам уловљена. И шта сам друго могла – показах му се...

Да је кепеца Тартора – воденог духа, надутих, жабљих образа, црвеног и округлог носа, козјих ногу и ушију, с рогом на сред чела и браде до појаса, из подводног његовог храма на обалу извукао, мање би забезекнут био. Запрепашћен, још с остатком победничког, тријунфалног осмеха, поцепаног у крпе, трљао је очи, безгласно мицао уснама, махао рукама, грчио лице и крчио осмех у необичне гримасе. И заспали би се насмејао. Смејала сам се и ја. После ми се и он придружио...

Све сам му испричала о себи. Ниште му нисам, као ни инима, затајила. Он се само загонетно смешио и миловао ме, миловао...

– Ослободи ме, Добруне – молила сам га једног дана док смо се као видре у реци играли, руке и ноге преплитали и

у грчевите чворове везивали. Опет се смејао, мушки – сигуран у себе, самоуверен и задовољан. Што сам му се страсније подала, више ме је желео, и све мање о мојој жељи бринуо – као да ме је само он уловио. Упорно је одбијао да кулу поткопа и сруши. Није марио за минуло време, а није га бринуло ни оно што долази, што га чека...

Опет сам била само голубица. Више ме, видљиве за Добруна, на Тимакуму није било.

Добрун је сасма дигао руке од преписивање јеванђеља. На безбројна пера, исписане и чисте пергаментне листове подала је прашина. Лутао је обалом реке, иза сваке стене завиривао, скако у воду, кањоном пливао и ронио, пео се на стене и час из свег гласа, а потом шапатам молио и дозивао ме...

Ноћима сам шћућурена под стрехом слушала његове уздахе и мрморење. Гладала сам га како клечи крај стола, склопљених руку у молитву. Чинио је то сваке вечери кад га мрак заодене, остали монаси и зограф заспе. На столу су и даље стајали свитци расклопљеног Асемијановог јеванђеља и пергаментни табаци на које више није обраћао пажњу. Бивао је све мрзовољнији и није се више онако топло осмехивао. Све чешће је над собом, и оним што сам му данима и ноћима даривала, па заједничке страсти лишила, јадиковао и кајао се иако никада није у цркву ушао:

– Опет се, јадничак, спотакох умом и телом, и по рђавој навици служећи греху опет ме зароби кнез таме и родитељ страсних сласти, и као понижена роба примора ме да служим његовој вољи и телесним жељама. И шта да чиним, Господе мој, и избавитељу и заштитниче оних што се у Тебе надају, до да испросим милост за оно што сам чинио. Учини, Господе, да не идем за вољом свога тела који похотом војује против духа Твојего. Слеп сам и немој ме презрети, Господе. Исцели душу моју и спаси ме ради милости Твоје!...

Из ноћи у ноћ шапуће исту молитву, да сам је и ја запамтила, а свакога дана све раније, а безвољније, на Тимакум одлази. Он као да је заборавио да сам му казала да ја кроз време вековима трајем. Да иако давно рођена, чекам онога ко ће ми душу од тела одвојити, да и ја, као и сви, морам једном пред свога Бога, пред Његов суд, да изађем. Да сам још сребрна голубица која у празно гнездо под стрехом времена бестелесна лежи.

Увек сам волела. Увек сам прво волела. Добрун и Мргуд су сами себе казнили. Као и сви ини... Распињани су као Христ. На једном краку крста жудња за телесним задовољством, а на другом страх од греха и покорности. Излуде сви од жудње за мојим телом кад престанем да им се дајем. Није ни Добрун знао оно што је једном Север Хандријану казао: – Лако је Христу да на распеће оде кад му је вечни живот обећан. А Хришћани тврде и да му је дат... Увек сам прво волела. Неспостој, не мржња, се рађао после. После, кад би ме одбили, кад би ме уверили да не могу, као Хандријан, да се за љубав жртвују. Нисам ни Добруна, ни Мргуда, као ни све ине пре њих, мрзела. Само сам смишљала игру, нову игру да Добруна ка кули намамим...

Мислила сам да сам заборавила да се шалим до оног дана кад сам, сишавши на реку, покупила Добрунове гаће и кошуљу и далеко низ реку их у вир бачила. Замишљала сам како у манастир наг одлази, и унапред се смејала.

Поподне, изашао је из воде, одмерио дужину сенке и пожурио ка месту где је одећу скинуо. Гледао је с неверицом у песковито тле, освртао се околу и завиривао око стене, залазио око суседних, стајао и напето размишљао, враћао се назад и опет тражио, ишао уз и низ обалу, подизао крупно камење и испод сваког жбуна узалуд завиривао. Кад нађе врцу којом је дугу кошуљу око струка везивао схвати да му је неко одећу покупио. Постиђен, шакама је покривао прегрине препона, склонио се иза најближе стене, подизао се на прсте и преко ње извиривао не би ли кога угледао.

Како је време више одмицало, Добрун се све нервозније премештао с ноге на ногу, све гласније молио невидљивог да му одећу врати и да се с божјим човеком није шалити. Кад молбе и преклињања да му бар гаће остави не помогаше, поче да проклиње и прети. Описивао је муке на које ће лопова ставити кад га ухвати, псовао му све од Адама и Еве па до седмог колена још нерођених потомака. Тихо сам се кикотала гледајући како скрушено, гологуз, седе на врео песак, леђима наслања на стену и као опарен скаче. Опет је молио и преклињао невидљивог да му бар гаће остави на манастирску путању кунући се да ће му све опростити.

Сунце је полако милело западу, сенке врхова кањона прекриле су реку и обале, Добрун се смирио, свестан да узалуд моли и преклиње, сео је и чекао да га ноћ заогрне тамом па да се неопажен увуче у своју собу.

Изненада као да га је шарка упечила за седало, скочи на ноге: – Мргуд!.. Он је!.. – викну гласно и потрча ка манастиру. Око голих бедара ландарали су само крајеви беле врце везане око препланулог струка.

Полетела сам за њим слутећи зло.

Запенушао и ознојен, као суманут, трчао је преко травнатог манастирског дворишта бесно вичући и претећи Мргуду. Монаси су прекидали започете послове, зидари престали да слажу камене блокове и опеку на зидове започете друге цркве, запањено зурили у голог Добруна, чудом се чудили и крстећи се погледавали један у другог и полако, колебљиво, несигурним корацима пошли ка манастиру.

Први пут сам ушла у манастирски брод, слетела на полијелеј и погледом тражила Мргуда.

Добрун је утрчао кроз отворена врата припрате не опажајући осликане зидове, бесно гурнуо ногом притворена црквена врата, па засењен сјајем и раскошом боја, збуњен, на праг застао, па као ошамућем, богобојажљивим корацима, полако дошао до средине црквеног брода. Отворених, занемелих, уста гледао је у осликане призоре. Освртао се око себе засењен безбројним погледима који су са свих страна упирали у њега. Стајао је испод полијелеја, мишићав, преплануо, витак, мужевно леп и бестидан, а опет, невин и збуњен као још некрштено дете...

Помислила сам, понадала се, да је заборавио на зографа који је на скели, не обраћајући пажњу на Добруна, златну боју четке којом је бојио Пантократов ореол у куполи, поредио са зрацима залазећег сунца што су, кроз колонете, Христа и њега златним сјајем палили.

Добрун је гледао у лица светица на фрескама на зидовима и стубовима, прилазио им, завиривао у очи, зурио им у лица и јагодицама прстију, не дотичући их, нежно као да сваку милује, обресе лица им у ваздуху опицавао. Гледао их мирно и предано – смирено, чинило ми се. Изненада крикну, урликну као стрелом рањена звер. У његовом гласу мешали су се бес, вапај, очај и јецаји истовремено:

– Она! Зар њу?! Зар њу у светице?! – јаукао је тражећи Мргуда погледом.

Зограф спусти четку у суд са бојама крај ногу, стави шаку више обрва на чело заклањајући дланом од сунца поглед пружен у понор под њим.

Добрун је ноктима гребао по свежој боји светица са мојим ликом.

– Не чини то, Добруне! Не призивај зло – шапутао је молећиво Мргуд са скеле. Шапатам, као молбом и притајеном претњом, пунио је црквене сводове.

То још више распали бес у Добруну. Као да се тек тада сетио разлога због којег је утрчао у цркву, зграби рукама стубове скела и поче снажно да их цима и тресе:

– Зар вампиришу у светице наше?! Некрста и блудницу у светице, сотоно! – љуљао је стубове као да зреле оскоруше са стабла отреса.

Посуде с бојама клатиле су се напред, назад, боје се, плуском, преко ивица преливале капале по пречагама скеле, Добруну и патосу. Мргуд је раскриљеним рукама подупирао Христов ореол и покушавао да се за њега придржи. Добрун је све снажније дрмусао вите стубове скеле, све док се лук дугиних боја не изви с куполе и не разли по њему помахниталом.

Преврнути судови падајући ударали су даске и пречаге, ломили се, падали треском на под и пунили сводове вишеструком јеком. На Добрунову косу, чело, лице и очи упртих у врх скеле, руке, врат и напети лук тела, са дасака, пречага и стубова, сливао се слап дугиних боја, језерио се око, с патосом сраслим, лопатастих му стопала. То као да му даде нову снагу, још снажније заљуља скелу. Мргуд посрну, пружи обе руке ка Христу, крикну престрашено, и ломећи пречаге полете у бездан.

Добрун јс с лица и очију шакама брисао боју и њима мазао лица светица на стубовима, гребући их раскрвавњеним ноктима све док га монаси, утрчавши у цркву, с напором не савладаше и оборише на под.

Крв из Мргудове главе тамнила је језеро боја под њим. Зографове шаке су се грчиле и трзале мешајући разливене боје и крв, као да је неке нове, до тада невиђене нијансе боја справљао.

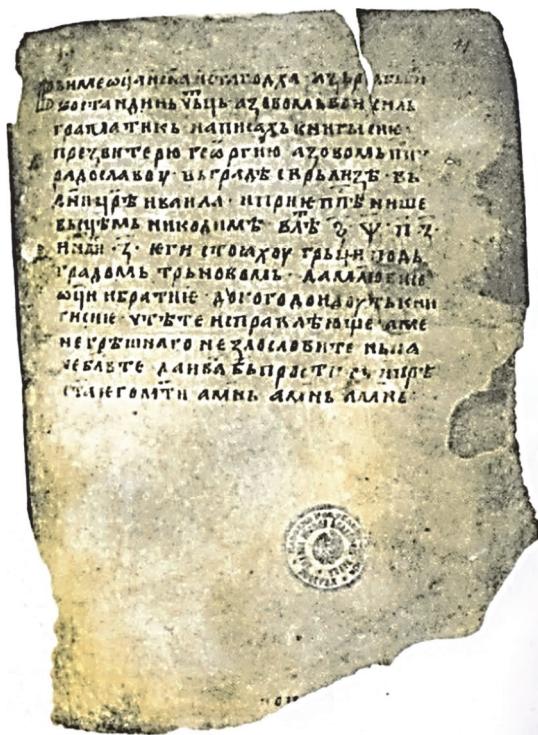
Док су Добруна конопцима везивали, он је, погледа упрта у зографа, сулудим гласом викао:

– Знао си је и ти! И ти си је имао! И тебе је нечастива!... Браћо, он ју је у светице!... Нагло се смирио: – И од тебе је побегла, Мргуде – прошапута.

– Узлете сребрна душа зографова! – рече и прекрсти се Никодим пратећи ме погледом док сам с полијелеја кроз отворен прозор из цркве излетала.

„У име Оца и Сина и Духа Светога, ја божји слуга
Констандин чатац. А звани Војсил Граматик, написах ове

књиге свештенику
Георгију, а званом
попу Радославу, у
граду Сврљигу, за
владање цара Ива
ила, и у време епи
скопа нишевског
Никодима, године
6787. (тј. 1279) ин
дикта седмога, ка
да Грци опседаху
град Трново. Мо
лим вас оци и бра
ћо, до кога дођу
ове књиге, читајте
исправљајући их, а
мене грешнога не
прекоревајте већ
пре благосиљајте,
да и вама Бог оп
рости и Пресвета
Његова Мати.

Амин амин амин“

Последњу страницу јеванђеља Војсил још једном про
чита, посу лист пергамента ситним прахом, заталаса га као да
кроз густо сито златна зрна из тимакумског песка испира и од
крљушти рибљих одваја, истресе прах на под, дуну у њега и
стави на гомилу коју је чатац и словорисац Добрун, до његовог
доласка у манастир, већ био до пола нарисовао. Перо којим је
последње речи исписао, због урока, баци назад преко главе на
под и потрча ка реци у којој сам га, као и Добруна пре, рази
грана видра, нестрпљиво чекала....

Адам Пуслојић (1943–2022)

ЗИМСКЕ ПЕСМЕ

НЕМОГУЋА ПЕСМА

Не мислите ваљда да ћу
одбити сусрет са Богом?

Да ли је ико икада видео
две маглине истим оком?

Лепо је бити млад и у духу
бесмртан и вертикалан.

Знам да си и даље крај мене,
али се одазиваш на друго име.

Свет је унеколико лековит,
али те цвет спасава од смрти.

Било је и лакших времена,
за дисање кроз танку сламку.

Од свих ноћи у овој соби,
изабрао сам ону без звезда.

У очима ти видим да си хтела
да ми дарујеш најдубљи вид.

Гарантујем ти бесмртну љубав,
ону коју не миче на ветар Сахаре.

Ако си чула за Истер-Данубиус,
онда знаш да је Паратетис небо.

Бог јесте у току, али је тај ток
отворен једино недељом.

Стварност, као и смрт, постоји
једино у уму оболелих маглина.

Марија, затвори врата на кући
коју зидају зидови и рушевине.

Децембар, 2022.

ИЗДЕЉЕНИ У ДВА СВЕТА

Живот мој цео постао је тек збир
случајности духа и душе и ја ти
могу бити на трагу даха и хода, а
по мирису осмеха и лету унакрст.

Поуздано знам да ћу у теби имати
још нетакнути трезор реченица
о којима сам маштао и будио их
тек који трен пре блиставе зоре.

Издељени у два сада света, зрак
и сенка Небостворитеља нашега,
ми ћемо се дотицати видовима и
сплетом галактичких бозома ума.

Далеки наш рођак Ноје изградио
васионски град-брод са крилима
и заветно га испунио семенкама
свега живог и житељима будућег

Света над световима, удешеног
да истраје у гаклактичкој пустоши,
у којој је и вода вид антиматерије
и само је једнообална Атлантида.

Зима, 2022.

МАЛА КРАЈИНСКА БАЛАДА

Моја је љубав и од смрти већа
и дивотнија од чуда боговетнога,
вољенице и виленице. Ово јесу
моје речи за крај, не за опроштај.

Немој да те чуди што нисам више
могао остати, поготово сад кад је
свима непојамно тешко постало
одживети бар још годину коју.

Морадох ићи да би остати могла
ти, као мајка наше свемирнице
кћери – Анастасијом именоване у
новом галактичком коду времена.

Чији се, авај, коначни исход боја
нипошто и не би смео дознати, ни
пре ни опет потом, када и Господ
дат заувек плав озелени, а крвав.

А теби, моја Марија, лепа сећања
у нашој Крајини могу оцветати и
отпевати све звезде Литургије и
нега на Дародавце, у вењаку

Којом владају једнако свици, сви
свечи и поједини песници, једино
они који Господа увиде наслепо а
видовити, вавек склопљеног ока.

12. 12. 2022.

ДАН ПРВИ А ЗРАК ПРЕСВЕТА

Дође ми да видим бесконачно.
Знам и то да морам похитати,
јер галактичком се времену жури
у мери која је непојамна. Бог је,
разуме се, у току с том журбом,
јер ју је управо Он и осмислио.

Дође ми да подигнем главу, са целином мисли и системом идеја које су својина људскога рода у целини, у вртоглавом преплету бозома светлости и тамних нити материје и црвеног помака ума.

Не, ситан је овај мој људски бес у односу на вртлоге маглина које нам и клокот личнога имена уткаше у прелести галактике и трајни Удес свебожанског трена који је почео да се одмотава.

Да, пристао сам да напустим, све светове, Господе и Свеоче, у замену за коначну појаву лика и ока Онога „који је много хтео“ и тек једнино „вечно започео“ обрт тамне енергије у Дан први и зрак.

Зима, 2022.

УМОР КОЈИ НЕ ПОСТОЈИ

Бог се уморио, све чекајући на мене. Не толико на мене конкретно, но у принципу и уопштено, као на човечанство.

Види се какав сам то његов син.
Има ме и када ме нема,
кад сам тек неко дрво,
само који камен.

Искоса, увисно и унакрст, баш као неке свете мошти у Музеју света живога, света бића од Постања и постојања будућности божјег Ума.

Знам, слутим да ме и даље чека,

прем да му до чекања одавно није
и уверен сам да ће он и издржати,
ма колико је то и Богу тек терет.

И ништа више. И ништа више.

Зима, 2022.

НАПОМЕНА:

Објављивањем ових, вероватно, последњих песма Адама
Пуслојића (песме нам је послао неколико дана пре смрти),
опраштамо се од овог истакнутог српског песника и преводиоца,
дугогодишњег сарадника нашег часописа.

Уредништво *Бдења*

Жарко Миленић

МЕДЕНИ МЈЕСЕЦ

(Комедија)

Ликови:

АРСЕН, 30

МИРЕЛА, 25

ВИКТОРИЈА, 50

ДЕНИС, 25

Први приказ

Арсен и Мирела улазе у своју хоштелску собу са француским креветом. Мирела улази прва. Арсен иза ње носи два велика и тешка кофера.

Мамурни Арсен се смије.

МИРЕЛА: Хоћеш ли коначно да ми кажеш шта је толико смијешно?

АРСЕН: Није ваљда да не знаш?

МИРЕЛА: Да знам не бих те питала.

АРСЕН (*кроз смијех*): Зар их ниси видјела?

МИРЕЛА: Кога?

АРСЕН: Онај пар.

МИРЕЛА: Који пар? Било нас је бар десет парова у ресторану.

АРСЕН: Али они су били најсмјешнији. То није само пар овог хотела, већ пар године! (*смијех*) Немогуће да не знаш о коме говорим!

МИРЕЛА: Да знам и ја бих се смијала...

АРСЕН: Онда их стварно ниси видјела. Да си их видјела и ти би се смијала... Гдје су ти биле очи? (*смијех*)

МИРЕЛА: Добро, кад већ тако хоћеш. Ти се слатко смиј и даље. Ја сам уморна и идем спавати!

АРСЕН: Кад их већ ниси видјела рећи ћу ти о коме се ради. У њих су све очи биле упрте. Они су били атракција вечери!

МИРЕЛА: Мислиш на онај пар што је први почео да плеше? Онај што је охрабрио друге?

АРСЕН: Да, на њих мислим. Значи ипак си их видила? Видила си их како плешу и ниси се смијала!... Зар ти нису били смијешни?

МИРЕЛА: Смијешни су ми били остали. Да њих двоје нису почели плесати остали никад не би прихватили. Па ни нас двоје. Мени је дошло да замолим неког од мушких за плес. Поред тебе живог!

АРСЕН: Нисам мого плесат док су њих двоје били на подијуму! (смијех) Да сам и ја плесо не би ништа видио!

МИРЕЛА: Шта имаш видјети? Зар нисмо дошли плесати? Могли смо и више. Почели смо тек пред саму паузу... Отплесали смо само један плес... Три пута си ми стао на ногу!

АРСЕН: И теби они нису били нимало смијешни?

МИРЕЛА: Ко?

АРСЕН: Па њих двоје. Тај смијешни пар што је први изашо на подијум и почео плесат!

МИРЕЛА: Пар ко пар. Парова има свакаквих.

АРСЕН: Али такав пар још нисам видио. Зар ниси примијетила да је она виша?

МИРЕЛА: Видјела сам више нижих мушкараца са вишим женама...

АРСЕН: Она је старија од њега...

МИРЕЛА: Ни то није ријетка појава...

АРСЕН: И то дупло старија. Толико старија да би му могла бит мама!... У први мах сам помислио да је мама свог синчића повела на први плес... Ал се онда сјетих да је ово хотел само за младенце. Назив му је „Медени мјесец“!

МИРЕЛА: Младенци су младенци ма колико стари били.

АРСЕН: Ја бих таквима забранио да се вјенчавају...

МИРЕЛА: Каквима?

АРСЕН: Па таквима. Требало би по закону да се пропише колика мора бит разлика у годинама. Плус пет и минус пет. То значи да младожења од младе може бит старији ил млађи до пет година!

МИРЕЛА: Кад би то било спроведено многи бракови не би ни били склопљени. Мушкарци воле младе жене, младе жене воле богате мушкарце. Пошто је ријетка појава срести младог богаташа, по теби се стари богаташи не би могли поново оженити?... Наталитет нам је ионако мали. Колики би тек у том случају био!

АРСЕН: Кад је младожења старији то могу разумит. Ал кад је млађи и то знатно млађи од младе, боље да кажем – старе, то ми никако не иде у главу!

МИРЕЛА: Неким се мушкарцима свиђају старије жене. То им

је замјена за мајку... Ваљда си чуо си за Едипов комплекс?... Младе мушкарце привлачи зрела женска љепота. АРСЕН: Она старка није нимало лијепа! Кога она може привућ? За њом се мушкарци одавно не осврћу. Ако су се икад и освртали! Сва је никаква. Ја не би с њом ни аутобус чеко! Не би на њу ни бицикл ослонио! Ништа на њој нема што би привукло мушкарца!

МИРЕЛА: Ти си се ипак освртао за њом кад си је већ тако добро прегледао. Ја је нисам ни примијетила!

АРСЕН: Ја нисам ни гледо њу већ њих двоје као пар. Смијешни су били! (*смијех*) Смијешно су плесали и смијешно изгледали! (*смијех*) Боље да кажем жалосно. Врло згодан мушкарац везо се за ту бабу!

Мирела се смије.

АРСЕН: Шта је сад смијешно?

МИРЕЛА: Смијешно је кад мушкарац за мушкарца каже да је згодан. Чак и „врло згодан“! (*смијех*)

АРСЕН: То је реалност. Објективна оцјена. Зар теби ко жени тај тип није згодан?

МИРЕЛА: Можда. Нисам га ни погледала...

АРСЕН: Ни њега? А шта си, молим те, цијело вече гледала?

МИРЕЛА: Тебе! А ти мене ниси ниједном. Цијело си се вече понашао као да мене ни нема поред тебе! Ког смо врага ишли доље у ресторан?! Ког смо врага ишли у овај хотел?! Ког смо врага ишли на медени мјесец?! Ког смо се врага вјенчавали?!

АРСЕН: Не разумијем чему сад љубоморне сцене? Ја нисам мушкарац кога привлачи презрела љепота. А знаш добро да нисам ни педер!

МИРЕЛА: Ко говори о љубомори? Говорим о занемаривању! Плесали смо само један плес... Посљедњи плес!

АРСЕН: Могли смо остат и послије паузе. Ти си тражила да изађемо. Једини ми смо напустили ресторан. Нема ни десет сати!

МИРЕЛА: Доказао си ми да ниси никакав плесач... Али није плес најважнија ствар у животу. Цијело си вече посматрао ту бабу и њеног размаженка!... Хтио си да их гледаш и за вријеме паузе. И послије паузе! И није ти био довољно гледати их као Фреда Астера и Цицгер Роцерс, већ још желиш и цијелу ноћ блебетати о њима!... Која тема за разговор!... Мени сада није до разговора. Ако већ ниси хтио да ми се удвараш...

- АРСЕН: Удваро сам ти се прије вјенчања. И превише!
- МИРЕЛА: Ако већ ниси хтио са мном плесати...
- АРСЕН: Зар си заборавила да смо плесали?
- МИРЕЛА: Јесмо, али боље да ни то нисмо!
- АРСЕН: Упозорио сам те на вријеме да не знам плесат. Зашто си се онда удала за мене?
- МИРЕЛА: Није то оно најгоре. Најгоре од свега је то што блебећеш кад није вријеме за блебетање!
- АРСЕН: А за шта је вријеме?
- МИРЕЛА: Ти стварно ниси нормалан!
- АРСЕН: А, знам на шта мислиш!... Па добро... Чим се скинем и средим бићу спреман!
- МИРЕЛА: И немој заборавити напунити термофор!
- АРСЕН: Термофор? Ког ће ми врага термофор?!
- МИРЕЛА: Нећеш ми ваљда рећи да никад ниси користио термофор?
- АРСЕН: Нисам. Чуо сам да такво нешто постоји. Ал скоро да не знам ни како изгледа.
- МИРЕЛА: Али знаш ваљда чему служи?
- АРСЕН: Како не би знао. То користе самци да се угрију.
- МИРЕЛА: Кажеш да никад ниси користио термофор? Значи ли то да никад ниси био самац у кревету?
- АРСЕН: А ти користиш то чудо?
- МИРЕЛА: Само у изузетним случајевима. (*Отвара ормар.*)
Кад закаже гријање и слично...
- АРСЕН: Гријање у овој соби ради, ако се не варам...
- МИРЕЛА: Биће ипак да се вараш... Идем у купатило да напуним термофор врућом водом... (*крене*) А за изузетне случајеве кад закаже доњи, а предобро ради горњи млин, понижела сам вату... Ставићу двије лоптице у уши. За миран сан!
(*замрачење*)

Други приказ

Позорница је истиа. То је Викторијина и Денисова соба и деншична Мирелиној и Арсеновој. Обје су у истиом хоштелу. Враћа се отварају. Улази прво Викторија и Денис обучени су слично као Мирела и Арсен. Викторија је пијана и није у стињању сама ходати ше је обрлила Дениса који је води у правцу креветта. Тај крашки пут траје шоком цијелој овој приказу. Викторија се шешура. Повремено и падне и шада је Денис усиправља. Денис ши оком цијелој овој приказу говори тихо оно што мисли знајући да је Викторија шоја несвјесна.

ДЕНИС: Баш си се нарољала, краво.
 ВИКТОРИЈА (*мамурно*): Шта си реко?
 ДЕНИС: Ништа, душо. Још мало па смо на циљу. У кревету.
 ВИКТОРИЈА: Шта би ја без тебе, срце!
 ДЕНИС: Нашла би другог сиромашка, глупачо.
 ВИКТОРИЈА: Прави си мушкарац, медени!
 ДЕНИС: Да ниси толико локала сад би ти то доказо.
 ВИКТОРИЈА: Зашто ниси хтио са мном пит, мацане?
 ДЕНИС: Ко би те онда довуко до собе, крмачо?
 ВИКТОРИЈА: Од свих мојих мужева до сада ти си се показао најбољим, мишићу!
 ДЕНИС: То ћемо тек видит, вјештице.
 ВИКТОРИЈА: Је л да си се оженио са мном из љубави, шећеру?
 ДЕНИС: Удо сам се за твој новац, кучко.
 ВИКТОРИЈА: Љубићеш ме све до гроба, зар не, мужићу?
 ДЕНИС: Кад ти потрошим сав новац сићи ћу на станици код гробља и онда ћу збрисат... Три, четир... сад!
 ВИКТОРИЈА (*падне на кревет*): Тонем у царство снова, љубави!
 ДЕНИС: Дабогда се не пробудила, роспијо!
 (*замрачење*)

Трећи приказ

Арсенова и Мирелина соба.

Арсен сјава у џицама сам на свом дијелу креветша.

Куцање на вратиша.

АРСЕН (*шрине се, не отивара очи, џосјано*): Слободно.

Вратиша се отиварају. Улази Викторија у црвеној кућној хаљини.

ВИКТОРИЈА: Добро јутро.

АРСЕН: Добро јутро... Ко сте ви, госпођо?

ВИКТОРИЈА: Ја сам Викторија. Ал сви ме зову Вики.

АРСЕН: Драго ми је. Ја сам Арсен.

ВИКТОРИЈА: Драго ми је. Могу ли вас звати Арс?

АРСЕН: Арс? Никад ме нико није тако звао!

ВИКТОРИЈА: То значи да је оригинално. Волим све што је оригинално.

АРСЕН: И ви сте гост у овом хотелу?

ВИКТОРИЈА (*смјех*): Наравно да сам гост, Арс. Зар си толико забораван? Цијелу вечер си буљио у мене!

АРСЕН: Ја?

ВИКТОРИЈА: Није могуће да се не сјеђаш! Зар си и ти синоћ превише попио?

АРСЕН: Нисам. Само двије чашице коњака.

ВИКТОРИЈА: А ја много више. Нисам ни бројала. И да јесам не би се сад могла сјетит... Ал' добро се сјећам да ниси скидо очију са мене. Погледом си ме скидо!

АРСЕН: Сигурно сте ме замијенили са неким, госпођо...

ВИКТОРИЈА: Онда ме је онај мој некако довуко до собе. У ствари се ни не сјећам, само претпостављам да је тако било. Јер у овом хотелчићу ни немају лифта...

АРСЕН: Сигурно му није било лако...

ВИКТОРИЈА: Заспала сам к'о клада. Малоприје сам се пробурила... Имала сам шта видит. Оног мог блесана није било покрај мене! (*смијех*) Видим, ни ти ниси боље прошо!

АРСЕН: Као да сте знали да сам сам па сте одмах дојурили да ми правите друштво!

ВИКТОРИЈА: Дошла сам по грудњак.

АРСЕН: Грудњак?... Требали сте да дођете кад је моја жена ту...

ВИКТОРИЈА: Не треба ми њен већ мој грудњак. Пао је одозго. Са балкона. Моја соба је право изнад твоје. Пао је на твој балкон са мога. Која случајност!

АРСЕН (*смијех*): Могли сте нешто оригиналније смислити кад већ волите све што је оригинално, госпођо!

ВИКТОРИЈА: Слажем се. И није баш оригиналан трик, ал ми увијек упали.

АРСЕН: На вашу жалост овај пут неће!

ВИКТОРИЈА: Јеси л' сигуран, Арс?

АРСЕН: Сто посто.

ВИКТОРИЈА: Да се кладимо?

АРСЕН: Немам обичај кладити се. Али будите сигурни да овај пут нећете добити оно што желите. Не желим да преварим своју жену у доба меденог мјесеца!

ВИКТОРИЈА: То сам и ја мислила кад сам се први пут удавала. Четврти пут желим оборит рекорд из трећег брака!

АРСЕН: Какав рекорд?

ВИКТОРИЈА: У дужини брачне вјерности. У прошлом браку била сам мужу вјерна чак три дана!

АРСЕН: Нећете тај рекорд оборити преко мене живог. Ја нисам тај тип... Био сам већ једном у браку. Преварио сам жену тек послвије седам година вјерности! И то након што је она преварила мене!

ВИКТОРИЈА: Која је то са тобом могла издржати пуних седам година?!

АРСЕН: Није важно која је... Молим вас узмите ту своју крпицу и вратите се у своју собу. Нисте се удали за старог богаташа већ ваш муж за...

ВИКТОРИЈА: Реци слободно, Арс, шта си мислио!

АРСЕН: Ако ваш муж нема новаца ваљда има оно!

Крајка пауза.

ВИКТОРИЈА: Имаш ли цигарету?

АРСЕН: Јесте ли дошли по цигарету или по грудњак?... Цигарете можете доле да купите. Грудњак можете да купите са балкона. Ако је црвен као ваша кућна хаљина можете њиме махати испред свога млађаног бика!

ВИКТОРИЈА: Зар немаш ни једну цигарету?

АРСЕН: Немам.

ВИКТОРИЈА: Ниси пушач?

АРСЕН: Јесам. Али сам обећао жени да нећу пушити у вријеме меденог мјесеца.

ВИКТОРИЈА (*смјех*): Зар ћеш испунит обећање?

АРСЕН: Наравно да хоћу.

ВИКТОРИЈА: И ниси понио ни једну кутију?

АРСЕН: Имам само једну. За сваки случај. Ако ме ухвати криза.

ВИКТОРИЈА: Мене је већ ухватила. Ће ти је?

АРСЕН: Под креветом.

ВИКТОРИЈА: На којем мјесту? (*сајне се, завирује изод кревети*)

АРСЕН: Молим вас престаните са тим циркусом! Још ми само треба да ми сад упадне жена и нађе вас под креветом!

ВИКТОРИЈА: Знаш ли ће ти је жена?

АРСЕН: Сигурно је негдје оставила поруку...

ВИКТОРИЈА: Знаш ли са ким ти је жена?

Крајка пауза.

ВИКТОРИЈА: Ако сад на меденом мјесецу није са тобом како ће убудуће бит!... То што мене онај балавац вара није никакво чудо. Старија сам од њега, ружнија, чак и виша... И слијепцу је јасно да се он није вјенчо за мене већ за моје паре!... Ал што тебе твоја жена вара, иако је ружнија од тебе, то ми никако не иде у главу!

АРСЕН: Молим вас не забадајте свој нос тамо гдје му није мјесто!... Дошли сте по свој грудњак. Молим вас отиђите на балкон и узмите га!

ВИКТОРИЈА: Ја?

АРСЕН: А ко други? Није то мој грудњак.

ВИКТОРИЈА: Арс, ти си мушкарац. Ће ти је бечко васпитање?

АРСЕН: А гђе је теби култура? Упадаш у туђу собу без куцања и разговараш са тек ожењеним мушкарцем, а тек си удата!

ВИКТОРИЈА: Бојим се отић на балкон. Какве сам среће ил ћу се оклизнут ил ће се балкон пода мнош срушит!

АРСЕН (*смјех*): Прије мислим да ће се ово друго десит!

ВИКТОРИЈА: Не само да ниси културан него си још и безобразан!

АРСЕН: Испричавам се, госпођо. Отићи ћу по тај грудњак. Само се морам прво обућ...

ВИКТОРИЈА: Зар си го под покривачем?

АРСЕН: Нисам спавао го. У пицама сам. Није пристојно пред туђом женом бити обучен само у пицама.

Викторија се скида.

АРСЕН: Шта то радите, госпођо?!

ВИКТОРИЈА: Ко што видиш. Скидам се... Сад ти више не треба бит неугодно. Ти си у пицама, а ја у спаваћници. На равној смо нози!

АРСЕН: Ви нисте нормални!

ВИКТОРИЈА: Мало се макни... Хоп!

Викторија лећне поред Арсена задићнувши покривач.

АРСЕН: Шта ово треба... Шта ово треба... Значит?

(*замрачење*)

Четврти призор

Арсен задовољно лежи на кревету са рукама поред пошљком.

Враћа се отварају. Улази Мирела.

МИРЕЛА: Није ваљда да си још увијек у кревету?!

Краћка пауза.

АРСЕН: А ће си ти, мала, до сада?!

МИРЕЛА: Ког си врага ноћас радио?!

АРСЕН: Отишла си, а ниси ми рекла куда идеш!

МИРЕЛА: Ипак ниси одржао ријеч!

АРСЕН: Могла си ми бар поруку оставит!

МИРЕЛА: Ниси могао ни за вријеме меденог мјесеца да се одрекнеш пушења!

АРСЕН: А ни ти скитања!

МИРЕЛА: Кад пушиш, пуши јавно!

АРСЕН: Да јесам не би се за мене ни удала!

МИРЕЛА: Баш ме занима у чему си прокријумчарио цигарете!

АРСЕН: А ће си ти скитала у ситне сате?

МИРЕЛА: Устала сам у осам. Данас није недјеља.

АРСЕН: Није ни радни дан.

МИРЕЛА: Ни ноћ није била радна!

АРСЕН: Још ми ниси одговорила на питање!

МИРЕЛА: Ниси ни ти мени!

АРСЕН: Могла си бар сачекат да прође медени мјесец!

МИРЕЛА: То важи и за твоје пушење. Док си ми удварао успио си да се суздружиш. Срећом по тебе, то и није било тако дуго...

АРСЕН: Јер си ти журила са удајом.

МИРЕЛА: Нити смо били по цијели дан заједно...

АРСЕН: Како ћемо и бити кад смо обоје запослени.

МИРЕЛА: Сад нисмо ни цијелу ноћ...

АРСЕН: Јер сте ви то тражили!

МИРЕЛА: Мислиш ако матичар није ни ријечи рекао о пушењу да можеш да наставиш по старом!

АРСЕН: Пушење није смртни гријех!

МИРЕЛА: Тек на свадби сам се увјерила да ниси непушач!

АРСЕН: Нисам тамо опазио знак којим се забрањује пушење.

МИРЕЛА: Зашто си пушио у соби?

АРСЕН: Због нервозе што те дуго нема!

МИРЕЛА: Ма немој! Зар не би било нормалније за мужа да потражи своју жену која се можда изгубила?

АРСЕН: Зашто би се изгубила? Ниси дијете!

МИРЕЛА: До недавно си ме звао својом дјевојчицом!

АРСЕН: Од сад ћу те зват својом скитницом!

Мирела примичећи олушак на њогу уз кревет њо крај Арсена. Са ње се. Подиће га и њокаже му.

МИРЕЛА: Зар се опушци на тепих бацају?! Која култура!... Могао си хотел запалити!

АРСЕН: Да је изгорио ти не би за њим жалила. Толико ти је било добро у њему да си, уграбивши прву прилику, збрисала. Право чудо да си се и вратила!

Крајка њауза.

МИРЕЛА: Попушио си двије цигарете!

АРСЕН: Колко те већ дуго нема мого сам и цијелу кутију!

Мирела отвара врата балкона.

АРСЕН: Затвори врата, прехладићу се!

Мирела излази на балкон. Брзо се враћа с Викторијиним њудњаком у руци. Враћа балкона су остала отворена.

МИРЕЛА (*дићнувши високо њудњак, њружајући га Арсену да га боље види*): Шта је ово?

АРСЕН: Грудњак.

МИРЕЛА: Видим и ја да је грудњак. Нисам слијепа. Само ми није јасно шта овај грудњак ради на балкону!

АРСЕН: То се и ја питам. Требо је бит на поду.

МИРЕЛА: На поду?

АРСЕН: Наравно. Кад скидамо грудњаке бацамо их на под.

Тек послије их треба опрат и оставит на балкон да се суше!

МИРЕЛА: Арсене, не причај глупости! Зар не видиш да ово није мој грудњак?

АРСЕН: Како би мого и знат кад ни један твој грудњак нисам видио!

МИРЕЛА: Арсене, чији је ово грудњак?

АРСЕН: Откуд ја знам. Био сам у кревету.

МИРЕЛА: Зар је пао из ведре неба?

АРСЕН: Сигурно је то грудњак неке сретнице којег је њен меденко ноћас хитно кроз прозор!

МИРЕЛА: Добро да ти није пао на главу!

Крајња пауза.

АРСЕН: Тај се грудњак треба вратит његовој власници. Треба питат рецепционера који је број собе изнад нас.

МИРЕЛА: Можда је то пало са неког још вишег спрата.

АРСЕН: Нема више спратова.

МИРЕЛА: И то си уочио? И онај пар. Само мене ниси!

АРСЕН: Можда ће власница сама доћ...

МИРЕЛА: Прије но што она дође ја ћу сама да однесем грудњак њој.

Мирела креће према вратима са грудњаком у руци. Отвара врата и излази.

(замрачење)

Пети приказ

Викторијина и Денисова соба. Денис сједи на столици и замисљено гледа кроз прозор.

Куцање на вратима.

ДЕНИС (*шрине се, погледа у врата*): Слободно!

Врата се отварају. Улази Мирела са грудњаком у руци.

МИРЕЛА: Добар... (*врло изненађена што је видјела Дениса*)

ДЕНИС (*иакође врло изненађен, али се брзо прибере*): Добар дан, Мирела. (*устаје*)

Мирела без ријечи посматра Дениса не знајући шта би рекла.

ДЕНИС: Уђи, Мирела.

МИРЕЛА: Је ли је ово грудњак твоје жене? Пао је ваљда са вашег на мој балкон.

ДЕНИС: Не знам. Ваљда јесте... Сједни, Мирела.

МИРЕЛА: Хвала, морам брзо назад. Муж ме чека...

ДЕНИС: Видио сам те јутрос у шетњи...

МИРЕЛА (*хладно*): Заиста?

ДЕНИС: Зашто си тако рано пошла у шетњу? И још сама?

МИРЕЛА: Нисам се синоћ нимало обрадовала кад сам те видјела са супругом доље у ресторану. Зар смо од толиких градова морали изабрати исти? Исти хотел. И у исто вријеме!

ДЕНИС: Случајно, Мирела. Све је изабрала моја жена. И овај град. И хотел... Хтјела је собу са погледом на море. То више кошта, али она ионако има превише новаца... И баш су нам дали ову собу изнад ваше!

МИРЕЛА: Упецао си се на новац ко муха на лијепак!

ДЕНИС: Послушао сам савјет мог глупог ујака!

МИРЕЛА: Зашто си био толико глуп?

ДЕНИС: Одмах сам се покајао. Али већ је било касно... Било ме је стид. Мислио сам да ми нећеш опростити што нисам дошао на састанак...

Крајка пауза.

МИРЕЛА: И твој те паметни ујак наговорио да се удаш за ту бабу!

ДЕНИС: Још док се Викторија није била појавила и стала да ми се удвара, мој ујак је стално био против наше везе. Стално ми је износио свој случај. Како му је највећа грешка у животу што се оженио женом која ништа није имала. И како не може да се живи од љубави!

МИРЕЛА: Да се твој ујак удао за богату не би ништа добио, а изгубио би и оно најдрагоцјеније што је имао - слободу. Богати нису у стању вољети већ само имати!

Мирела баца трудњак на кревет и излази.

(замрачење)

Шести призор

Мирелина и Арсенова соба. Мирела у кућној хаљини лежи у кревету и чита књигу. Не може да усмјери поглед на садржај. Често скрене поглед на прозор.

Куцање на вратима.

Мирела одлаже књигу на ноћни ормарић и устаје.

Куцање.

Крајка пауза.

Куцање.

МИРЕЛА: Слободно.

Улази Денис.

МИРЕЛА: Знала сам да си ти.

ДЕНИС: Читаш књигу?

МИРЕЛА: Добро да сам је понијела. А мислила сам да ми неће ни требати...

Денис зашвара врата.

ДЕНИС: Гдје само нађе оног сељачину!

МИРЕЛА: Којег сељачину?

ДЕНИС: Оног којег називаш својим мужем. Сам је доље у ТВ дворани. Урла као да их је десеторица!

МИРЕЛА: Зашто урла?

ДЕНИС: Јер тим за који навија губи. Не би ме чудило да разбије телевизор!

Мирела прилази вратима и отвара их. Чује се глас сјоршског коменџајора, али се ријечи не разазнају.

АРСЕН (*нагјача глас коменџајора*): Види будале! Види ћоре! Промашео онолики го!... Ја би то мого лијевом ногом!... (*звиждаљка*) Какав сад слободан ударац?... Судија, педеру!... Да сам тамо сад би те слободно ногом у дупе!

Денис зашвара врата.

МИРЕЛА: Кад си ме ти оставио Арсен се једини нашао да ме утјешим...

ДЕНИС: Ако је тај тип у стању неког утјешити онда сам ја Чарли Чаплин!

МИРЕЛА: Кад те твоја баба остави неће ти преостати ништа друго него да постанеш скитница!

ДЕНИС: Мирела, ја те и сада волим...

Денис прилази Мирели. Клекне пред њом.

МИРЕЛА: Зашто клечиш преда мном? Не понизуј се, човјече!

ДЕНИС: Мој грозни ујак је умро.

МИРЕЛА: Је ли ти што оставио?

ДЕНИС: Само дугове.

МИРЕЛА: Красно.

Врата се најло отварају. Улази смркнути Арсен.

АРСЕН: Хеј, мали, шта радиш у мојој соби?!

ДЕНИС: Ја... ја се из... извињавам... Погријешим сам спрат...

АРСЕН: Успут и жену. Кад си задњи пут био код очног?

ДЕНИС: Морам да идем. Моја жена је сигурно забринута што ме нема... До виђења, господине... До виђења, госпођо...

Денис изјури оставивши врата отворена.

АРСЕН: Шта ово треба значит, Мирела?

МИРЕЛА: Зар ниси чуо што је рекао? Погријешио је спрат.

Мислио је да је ово његова соба...

АРСЕН: Лаже! Није он ни луд ни пијан. А нисам ни ја! Да је погријешио собу извино би се и одма изашо. А он стиго затворит врата за собом и клечит пред тобом!

МИРЕЛА: Зар не видиш да је луд? Који још мушкарац клечи пред женом? Ти први не би!

АРСЕН: Наравно да не би. Не би се ко он удваро жени на псећи начин. Зар си му се на први поглед допала?

МИРЕЛА: Изгледа да јесам.

АРСЕН: Ил' се знате од прије? Нешто ту мени смрди...

МИРЕЛА: Видио ме доље док смо нас двоје плесали. Док си ти гледао његову жену он је гледао мене!

АРСЕН: Не схваћам како је могло да те гледа кад је цијело вече плесо са својом женом!

МИРЕЛА: У мислима је плесао са мном.

АРСЕН: И то ми је неки муж. Преварио је жену два дана од вјенчања!

МИРЕЛА: У мислима, Арсене, у мислима!

АРСЕН: Да је само у мислима.

МИРЕЛА: Шта хоћеш тиме да кажеш?

АРСЕН: Колико дуго је тај мали био овде, Мирела?... То ми смрди на ваш састанак. Чим сам отишо погледат утакмицу он је искористио прилику и заскочио те!

МИРЕЛА: Заскочио?

АРСЕН: Кад сте се договорили да се нађете? Онда кад си била у шетњи? Ил' онда кад си кобајаги онај грудњак однијела његовој жени?... Знала си да ће бит горе сам. Зато си и инсистирала да баш ти однесеш тај проклети грудњак!

МИРЕЛА: Ја сам нашла њен грудњак, али ти његове гаће нећеш наћи!

АРСЕН: Шта хоћеш тиме рећ? Да сам те преварио са том бабом?

МИРЕЛА: Не знам. Знам само да ја тебе нисам преварила са њим!

АРСЕН: Са том старком не би ни пијан лего!

МИРЕЛА: Није она толико стара колико је ти настојиш постарити!

АРСЕН: Није ни мали толико мали колико изгледа!

МИРЕЛА: Који је био њен опушак? Лијеви или десни?

Крашка пауза.

МИРЕЛА: Шта је? Остао си без текста, прељубниче! Нисам ни

ја толико наивна колико ти се чини!

Арсен изађе шреснувши вратиша.

МИРЕЛА: Сељачино!

(замрачење)

Седми приказ

Мирела чита исту књићу на кревету.

Врати се отварају. Улази Арсен. Пијан је. Клати се у ходу.

АРСЕН (*шеатрално се наклони*): Добро вече, госпо!

МИРЕЛА: Дакле, не само што си наставио пушити, већ си почео и локати! Или си и то само наставио?

АРСЕН (*смијех*): Је л' све то довољно да ме истјераш?

МИРЕЛА: Да те истјерам?

АРСЕН: Или требам још нешто радит?

Крајка пауза.

МИРЕЛА: Није ово моја соба да те могу истјеривати...

АРСЕН: Знам да би, иначе, то радо учинила!

МИРЕЛА: Не, радије бих сама изашла.

АРСЕН: Нема потребе. Изаћи ћу ја сам. Ђе ми је кофер?

МИРЕЛА: Ваљда је у ормару...

Арсен покушава да отвори ормар који је закључан. Кључ је у брави.

АРСЕН: Која је будала закључала ормар?!

МИРЕЛА (*прилази ормару*): Чекај, ја ћу. Развалићеш врата!

Мирела откључава ормар.

Арсен прешура по ормару шражећи ковчећ.

Не налази га. Окрене се.

АРСЕН: Није ту!

МИРЕЛА: Склони се.

Крајка пауза.

МИРЕЛА: Видиш да је ту.

Арсен вади из ормара Мирелину хаљину коју је носила у првом приказу. Гужва је и баца у кофер.

МИРЕЛА: Па ти се стварно удајеш!

АРСЕН: Шта лупеташ? Каква удаја?

МИРЕЛА: Узео си моју хаљину. Ако теби треба поклонићу ти је. Али, твојој старој младој, не дам! Нека купи себи нову хаљину као што је и тебе цијелог купила!

АРСЕН: Она је жена мог живота.

МИРЕЛА: Тек друга. А ти њој бар седми!

Арсен вади згужвану хаљину и баца је назад у ормар.

МИРЕЛА: Кад си је извадио из ормара није била у таквом

стању... Склони се. Ја ћу да ти спакујем ствари у кофер!

АРСЕН: Па кад си навалила...

(замрачење)

Осми приказ

Викторија и Денисова соба. Денис пакује ствари у кофер и геницијан Арсеном. Викторија стоји покрај њега и надзира га са цитареџом у руци. Пијана је, али присебна.

ВИКТОРИЈА: Хајде брже са тим паковањем!

ДЕНИС: Ја могу само спорије.

ВИКТОРИЈА: Докле ћу чекат! Арсен само што није стиго!

ДЕНИС: Са мном си оборила рекорд у дужини брака. Са прошлим си мужем била чак један мјесеца!

ВИКТОРИЈА: Не блебећи, већ пакуј! Да нисам племенита ко што јесам брзо би био готов.

Денис вади гаће из ормара и слаже у кофер.

ВИКТОРИЈА: Дошо си ми голих руку. Ниси имо ни гаћа на гузици. И то сам ти морала купит! И тај кофер!

ДЕНИС: Онда ти га остављам!

Денис крене према вратима.

ВИКТОРИЈА: Немој ми остављат тај шугави кофер! Ког ће врага да ми ту смета! Арсен ће донијет свој...

ДЕНИС: Истјерујеш ме из ове собе као да је твоја.

ВИКТОРИЈА: Док сам ја унутра ова соба је моја. Ја је плаћам. Од почетка!

ДЕНИС: И гдје мислиш да сада одем?

ВИКТОРИЈА: Ђе год оћеш. Можеш чак узет собу у овом хотелу. Док се службено не разведемо. Све док си ми муж, макар то било и на папиру, дужна сам и даље бринут о теби... (*узима торбу с ноћној ормарића, вади новчаник и јружа му свежањ новчаница*) Изволи.

ДЕНИС: Не требају ми твој прљави новац!

ВИКТОРИЈА: Гле, сад ти је наједном прљав. А док си га трошио ниси прао руке!... Како оћеш. Пољуби па остави!

Денис је леда без ријечи.

ВИКТОРИЈА: Шта чекаш? Чисти се!

Денис крене према вратима. Викторија му их ошвори и изјура га ван. Онда зашвори врата.

ВИКТОРИЈА: Дакле, и са овим је готово!

Куцање.

ВИКТОРИЈА: Упадај, Арс!

Врата се ошварају. Улази Арсен са кофером у руци. Има

модрицу испод ока.

ВИКТОРИЈА: Коначно!

Пољубац.

ВИКТОРИЈА: Па, како си ми, драги?

АРСЕН (*покуњено*): Добро...

ВИКТОРИЈА: Па ти имаш модрицу на оку? Шта се десило?

АРСЕН: Превише сам попио...

ВИКТОРИЈА: Пио си колико и ја. Чак и мање.

АРСЕН: Нисам навико толико пит. Једва сам се успео уз степенице... Погријешо сам собу... Видио сам двоје на кревету... Помислио сам да се ти и твој муж...

ВИКТОРИЈА: Бивши муж!

АРСЕН: Да се ти и твој бивши опраштате...

ВИКТОРИЈА: Шта ти пада на памет!... Изволи. Ово је наш кревет у нашој соби!

АРСЕН: Зато сам диго галаму...

ВИКТОРИЈА: Љубоморко мој!

АРСЕН: Кад сам чуо тог типа како псује било ми је јасно да сам погријешо и у соби и у паровима...

ВИКТОРИЈА: И онда те звизно?

АРСЕН: Прије но што сам успио збрисат...

ВИКТОРИЈА: Знаш ли која је то соба?

АРСЕН: Не знам. Зашто?

ВИКТОРИЈА: Да л' си запамтио лице тог силеције?

АРСЕН: Нисам. Био је мрак...

ВИКТОРИЈА: Ако га случајно препознаш доље у ресторану само ми реци. Већ ћу наћи некога да му троструко врати!

Крајка пауза.

ВИКТОРИЈА: Јадни, мој Арсићу... А ја сам мислила да ћемо сада... Прошли пут је било феноменално!

АРСЕН: И ја сам мислио, Вики... Имаш ли нешто да ставим на ову модрицу?

(*замрачење*)

Девети призор

Мирела лежи на кревету са књигом у руци. Не чита већ погледа у врата.

Куцање.

Мирела одлаже књигу на ормарић. Сједне на кревет.

Куцање.

МИРЕЛА: Упадај, Денисе!

Враћа се ошворе. Улази Денис са кофером у руци.

МИРЕЛА: Упадај, Денисе!

ДЕНИС: Здраво, Мирела.

МИРЕЛА: Здраво, Денисе.

ДЕНИС: Како си знала да сам ја?

МИРЕЛА: А ко би други био? Арсен се упутио горе. Претпоставила сам да ћеш ти доље... Ако си мислио да ће сада наступити рокада, преварио си се!

Крајшка пауза.

МИРЕЛА: Чим си добио ногу од драге ти равно мени. Зар не можеш нигдје друго?

Крајшка пауза.

МИРЕЛА: Зар ти жена није дала отпремнину? Она је још увијек твоја законита супруга.

ДЕНИС: Нудила ми је свој новац, али ја нисам хтио да узмем.

МИРЕЛА: Зашто?

ДЕНИС: Не треба ми њен прљави новац!

МИРЕЛА: Спусти тај кофер. Знам да није тежак, али овдје ти га нико неће узети.

Денис сјуси кофер.

МИРЕЛА: Сједни.

Крајшка пауза.

МИРЕЛА: Погријешо си што ниси узео тај „прљави новац“. А који је новац чист?... Сигурно си шворц?

ДЕНИС: Јесам.

МИРЕЛА: И сад немаш куда?

Крајшка пауза.

МИРЕЛА: Да имаш не би дошао право мени, зар не?

ДЕНИС: Ја те волим, Мирела.

МИРЕЛА: То сам већ чула. И ја сам тебе некад вољела. Али то је прошло вријеме...

Крајшка пауза.

МИРЕЛА: Ово је хотел за нове брачне парове. Ми смо и даље у браку, али не међусобно. Нисмо, дакле, брачни пар у правом смислу те ријечи.

Крајшка пауза.

МИРЕЛА: Могу да те пустим да будеш у овој соби још неколико дана. За колико је већ плаћено...

ДЕНИС: Хвала ти, Мирела.

МИРЕЛА: Не радуј се унапријед. Собу смо заједно платили Арсен и ја. Њему може пасти на памет да тражи половину износа за преостале дане, иако са твојом женом станује бесплатно...

ДЕНИС: Она није моја жена.

МИРЕЛА: Нисам ни ја... Ти Арсену не би могао да платиш јер немаш новаца. Немам ни ја...

Крајка ѓауза.

МИРЕЛА: Али не вјерујем да ће Арсен да тражи своју половину... Не познајем га довољно. У неким ме стварима непријатно изненадио. Али није се показао да је шкрт... Он ће да станује у Викторијиној соби умјесто тебе. Свима је јасно да ту собу плаћа твоја жена...

ДЕНИС: Није она моја жена!

МИРЕЛА: Али није ни Арсенова. Све док носиш њено презиме муж си јој!

ДЕНИС: То ти с презименом баш и није нарочито духовито... Знаш добро да ту глупачу никад нисам волио. Тебе никад нисам престао да волим...

МИРЕЛА: А да случајно нисам дошла у овај хотел? Да се случајно твоја жена није затрескала у мог мужа? Да се случајно Арсен није затрескао у Викторију...

ДЕНИС: Боље рећи у њен новац.

МИРЕЛА: Не мора Арсен бити као ти. Они су се зближили након што су водили љубав...

ДЕНИС: Викторија и љубав су два сасвим различита појма!

МИРЕЛА: Да те она није истјерала из собе зар би ме се сјетио, Денисе?

ДЕНИС: Ја увијек мислим на тебе...

Крајка ѓауза.

МИРЕЛА: У реду. Можеш д останеш овдје све док те Викторија не позове назад...

ДЕНИС: И кад би ме позвала не бих се вратио.

МИРЕЛА: Буди ту док не истекну преостали дани овог пропалог мјесеца... Онда се сналази како год знаш... Мене чека моја подстанарска собица и посао.

ДЕНИС: Хвала ти, Мирела.

МИРЕЛА: Ово јесте кревет за двоје, али није и за тебе. Можеш спавати гдје год друго хоћеш. На поду, столицама, балкону, у ормару...

(замрачење)

Десети призор

Мирела и Денис леже зајрљени на кревету.

МИРЕЛА: Волиш ли ме, Денисе?

ДЕНИС: Заљубљен сам у тебе од дана кад сам те први пут видио!

МИРЕЛА: И сад ме волиш?

ДЕНИС: И сада и заувјек!

МИРЕЛА: И ја тебе волим.

Крашка пауза.

МИРЕЛА: Жао ми је што сам тога тек данас постала свјесна.

ДЕНИС: Пред нама је цијели дан.

МИРЕЛА: И цијела ноћ.

ДЕНИС: Тако сам срећан.

МИРЕЛА: И ја.

Куцање.

ДЕНИС: Ко је сад?

Јаче куцање.

МИРЕЛА: Иди да видиш ко је.

Још јаче куцање.

Денис устјане. Навуче ојршач.

ДЕНИС: Одмах!

АРСЕН (*off*): Отварајте већ једном!

МИРЕЛА: Па то је Арсен.

ДЕНИС: Ког врага сад хоће?

Улази Арсен. Обучен је у ново елегантно одијело.

АРСЕН: Дуго вам је требало да их отворите!

МИРЕЛА: Шта тражиш овдје, Арсене? Зар си примљен у хотелску послугу? Ништа нисмо поручили!

АРСЕН: Требо сам вам донијет бар једну јабуку!

Крашка пауза.

АРСЕН: Ето, постигли сте оно што сте одавно планирали!

МИРЕЛА: Као и ти!

АРСЕН: Баш ме брига. До сада сте могли радит шта год сте хтјели. Дошло је вријеме изгона из раја!

МИРЕЛА: А шта си ти? Змија или враг?

АРСЕН: Ја сам анђео кога шаље она одозго. Ако нисте знали моја жена је купила овај медени хотелчић. Власник је био пресретан. Имо је само губитке... И да знате - више нисмо у „Меденом мјесецу“ већ у „Викторији“!

ДЕНИС: Врло оригинално!

АРСЕН: Моја жена жели адаптират хотел. Ујутро ће доћ мајстори и остали. Нас двоје ћемо данас прегледат све собе. Сви гости до подне морају напустит хотел!

ДЕНИС: Али плаћено је и за данашњи дан!

АРСЕН: Знам. Знам и то да ниси платио ти већ Мирела и ја.

Њој ћу вратит пола износа за пола дана. И то одма!...

МИРЕЛА: Не мораш се трудити, Арсене. Не треба ми тај сит-

ниш који ионако није твој!

АРСЕН: Како оћеш... Можете се већ почети паковат... Сад је девет и петнест. За пола сата соба мора бит чиста. Лично ћу доћи провјерит!

ДЕНИС: Али рекли сте да можемо остати до подне!

АРСЕН: Зар сам реко?... Може бит... Онда сам се сигурно у међувремену предомислио!... Долазим овдје тачно у девет и четрдесет пет. Затекнем ли вас летјећете наглавачке. И то кроз затворен прозор!

МИРЕЛА: Зар нећемо моћи опет доћи овдје и провести медуени мјесец?

АРСЕН: Тко то „ми“?

МИРЕЛА: Денис и ја, наравно.

АРСЕН: Искрено да вам кажем не би вам препоручио...

ДЕНИС: А зашто?

АРСЕН: Ни моја жена ни ја не желимо да се присјећамо промашене прошлости... Збогом!

Арсен креће према вратицама. Оћвара их. Излази. Оћавља вратица за собом оћворена.

(замрачење)

Једанаести призор

Арсен и Викторија улазе у собу обучени у одијела за вечерњи излазак. Обоје су озбиљни и шријезни.

АРСЕН: Јесил видила онај пар?

ВИКТОРИЈА: Који? Осим нас било је бар десет парова у ресторану.

АРСЕН: Ови су били нешто посебно. Немогуће да не знаш о коме говорим.

ВИКТОРИЈА: Мислиш на онај пар што је први почео да плеше? Онај што је охрабрио друге?

АРСЕН: Да, на њих мислим.

ВИКТОРИЈА: Да они нису први почели плесати остали никад не би прихватили. Мени дошло да замолим неког од мушких за плес. Поред тебе живог!

Крајка пауза.

ВИКТОРИЈА: Били смо дошли да плешемо. Могли смо још. Почели смо тек пред саму паузу. Отплесали само један плес. Три пута си ми стао на ногу!

АРСЕН: И теби тај пар нимало није био чудан?

ВИКТОРИЈА: Пар као пар. Парова има свакаквих.

АРСЕН: Ал такав још нисам видио. Зар ниси примијетила да је

она виша?

ВИКТОРИЈА: Видјела сам више нижих мушкараца са вишим женама...

АРСЕН: Она је млађа од њега...

ВИКТОРИЈА: Зар је то ријетка појава?

АРСЕН: И то душло млађа. Толико млађа да би му могла бит ћерка!... У први мах сам помислио да је тата своју ћеркицу повео на први плес... Ал онда се сјетих да је ово хотел само за младенце. Назив му је „Викторија“ што значи побједа. У овом случају то је побједа само за њега. За њу је пораз!

ВИКТОРИЈА: Побједа ће за њу бити кад он отегне папке и остави јој своје богатство!

АРСЕН: Ја бих таквима забранио да се вјенчавају. Требало би се по закону прописат колика мора бит разлика међу младенцима у годинама. Плус десет и минус десет. То значи да младожења може бит од младе старији или млађи до десет година!

ВИКТОРИЈА: Кад би то било прихваћено већина бракова не би ни била склопљена. Мушкарци воле млађе жене, жене воле богате мушкарце. Пошто је ријетка појава срести младог богаташа, по теби се стари богаташи не би могли поново оженити... Наталитет нам је ионако мали. Колики би тек у том случају био!

АРСЕН: Старији младожења остаје младожења. Али кад је знатно старији није младожења већ старожења!

ВИКТОРИЈА: Неким се женама допадају старији мушкарци. То им је замјена за оца... Едипов комплекс. Младе жене привлаче зрели љепотани.

АРСЕН: Тај дједица нити је сада љепотан, нити је то икад био! Никад тај није привлачио!

ВИКТОРИЈА: Али зато је тебе итекако привлачила та дјевојчица! Ниси скидао ока са ње!

АРСЕН: Ја нисам ни гледо њу већ њих двоје као пар. Жалосно су изгледали. Врло zgodна жена везала се за тог метузелема!

ВИКТОРИЈА: Значи ипак ти се допала та женица?

АРСЕН: Мислио сам објективно. Зар није zgodна?

ВИКТОРИЈА: Рекао си – "врло zgodна"!

АРСЕН: Зар није врло zgodна?

ВИКТОРИЈА: Можда. Нисам је ни погледала. Ни њеног мужа.

АРСЕН: У шта си цијелу вече гледала?

ВИКТОРИЈА: У тебе! А ти мене ниси ни једном погледао! Као да ме поред тебе није ни било! Ког смо врага ишли доље у

ресторан?! Ког сам врага купила овај хотел?! Ког сам врага оставила свог мужа?! Ког смо се врага нас двоје сплели?!

АРСЕН: Не разумијем твој напад љубоморе. Мене не привлаче незреле љепотице!

ВИКТОРИЈА: Нисам ја љубоморна већ занемарена. Ниси ми доказао да ме волиш већ и да не знаш плесати. Још си цијело вече буљио у ту малецку као да је трбушна плесачица... Морам признати да је боље плесала и од мене. Ни стари није ништа лошији... Сигурно плешу и сад. Ако не у ресторану, онда сигурно у кревету!

АРСЕН: Стари је на подијуму бољи од мене, ал у кревету сигурно није!

ВИКТОРИЈА: Из искуства знам да они који пуно причају мало раде. Ти си само још једна потврда тога закључка!

АРСЕН: Рекла си да је први пут било феноменално!

ВИКТОРИЈА: Први и посљедњи пут!

АРСЕН: Сад ћу ти показат колико сам ватрен у кревету!

ВИКТОРИЈА: Више вјерујем термофору него теби!

АРСЕН: Ко ме вјерујеш?!

Викторија ошвара враћа ормара. Вади термофор.

ВИКТОРИЈА (*показује*): Ово ме. Зар никад ниси видио термофор?

Арсен јој истрине термофор из руку.

ВИКТОРИЈА: Јеси ли полудио?!

АРСЕН: Наравно да јесам.

Ошвара ѓрозор и баца термофор.

ВИКТОРИЈА: Небеса! Мој нови термофор!

Арсен се смије.

ВИКТОРИЈА (*погледа кроз ѓрозор*): Брзо иди по термофор. Пао је на балкон испод нашег!

АРСЕН: Врло радо. То ће ми бит добар изговор да тјешим дјевојчицу.

Божидар Андрејић

КИСЕЛО ДРВО ЈЕДЕ СРБИЈУ

ЗАПИС О ЉУДИМА И ПСИМА

1.

Душанка нам се већ три дана с душом бори.
Марвењаци кажу: у отрову јој се разлаже утроба.
А нас разара питање ко је бољи, а ко је гори,
Пас, или људи. Што псе отровом воде до гроба?

Душанка – име, знам, одвише људско да се надева куци.
Али, то име и људи добију тек ако имају душу.
Па, зашто ако ти из руке једе, и спава на руци
Мораш да се човеком покажеш тек ако га шчепаш за гушу?

Пас је чешће човек, а човек тек каткад куца.
Више је људи који се ките злошћу и беснилом.
И више је изгледа оних што свет воле када се разбуца
Уместо да вапе да се сила примири милом.

2.

Смрт смрди на згрушану крв, на трулу утробу.
То је вечно поравнање између живих створења.
И црноглаве их живуљке изједначавају у неумитном гробу.
То знамо и ти и ја, јасно, без икаквог превођења.

... и прећутно се људски, а псећи, истиха договарамо:
Ићи ћемо заједно под још живу липу, пред срушену кућу...
... али хладиш ми се под руком, зашто се нагло у завету варамо?
Ти ми се хладиш, а ја те још поимавам врућу.

... И осећам нешто што сам већ једном изустио:
Постоје душе које смрт нађуше. Могу да буду и псеће и људске.
Ово друго је ређе. То сам осетио тек кад сам те препустио
Да се сама упокаш у земљу. Међу трње, иверје и љуске.

3.

Тако се показује достојанство паса и понижење људи.
 Али Душанки јамачно нема лека.
 Остани достојанствена. И још часак топла буди.
 Увежбавањем твог краја, ми вежбамо крај човека.

А док си још топла, значи још си жива,
 Осетљива, видим, за смрад, слуз и стид
 Више од неких људи који су од тебе, од твог ткива
 Начинили ништавило, хладну постељу и глиб.

Ако преживиш, кажем, од отрова ћу те чувати ланцем.
 Том стегом ћу ти укинути лизање људских отрова.
 Боље је да лајеш за сунчаним жуманцем
 Него да ти дубоко у шуми намештамо покров.

4.

Свиђа ми се што је хтела душу да остави у мојој близини
 И сећам се – само једног човека сам знао доброг као куче.
 Кад се једном поново сретнемо тамо далеко, у нигдини,
 рећи ћу исто што причам данас, што сам говорио јуче:

Много сам људи знао до сада и на довик.
 Мислите, измешале се мисли и речи, па псе преодевам у људе.
 Не, међу њима видим тебе. Била би добар човек.
 И нека тако буде, не мешај се више међу псеће људе.

ЛИПА БЕЗ ПРОЗОРА

Видиш тамо иза оне стазе што је била пут, испод оног оголелог
хрида,
 Оно дрво што се издваја из врзиног кола врзине и шибља. Јес' над
рушевином!
 То је липа о којој причам, што је била под прозором, поред јужног
зида
 Која ме је гајила и бодрила мирисом и кад га нема, и цветом, и
хладовином.

Сад она одбројава последње дане, суши се без људи и без куће,
 Грца подно затрпаног извора, над амбисом у који је један дом
пропао.
 А она мемла и трулеж, сагњиле греде у рупи и блато којим је
лепљено пруже

То је сад грађа за туробан сваконоћни сан који ми је после свега
остао.

Не видим, али желим. На најжеженој кожи осећам да је јун и да је
свануће.

Буди се цвркут, топот, жамор, радост, дан се подиже, дим снене
очи штита.

Црне вериге над ватром силазе из оцака и у бакрач точе млеко
вруће.

Надвијена над басамаке, подрумска врата, надвијена над људе,
мирише липа

И брдску блатару чини домом липовитијим и племенитијим од
сваке куће.

То је тај сан, којим, кроз глувоћу година и мрак моје слепило
батрга и пипа.

КИСЕЛО ДРВО ЈЕДЕ СРБИЈУ

Оно се клони атара и потеса којима је већ овладало жбуње,
Нема га у царству дивљих купина и чкаља.
С њима је рат завршен. Иако се победничке заставе крију.
Само вичне очи виде поплаву што се иза брда ваља,
Зелену, неприметну и непрестану. Кисело дрво плави
Србију.

Ено га на симсу, у рагастову прозора, уз оцаке кућа
Чија оронула лепота вапи за одбеглом лозом.
Иза бледих подераних фиронги што горопадну паучину вију
Смењују се венци мишева и кола вампира. Плачу за возом
Сенке оних што никуд нису путовали. Кисело дрво гази Србију!

Оно улази у напуштене винограде. Њих посебно воли.
Размножава се онако како нам саветују да множимо децу.
Залази тамо где су се белеле бачије, а сад само нерасти рију.
Ено га по утринама, вододеринама пределима налик оним на Месецу.
Ћутљиво, упорно, вредно, неумитно. Кисело дрво једе Србију!

Воли да је близу људи, њиховог немара, нарочито крај
одлуталих душа.
А зелено је и немо, с њим нема погађања, ни свађе.
Не можеш да му се наљутиш, да пуцаш на њега као на комшију.
Еј, пред генералштабом ено његове шуме, у сваки кутак зађе.
Тушта семена му шушти и преде на ветру. Кисело дрво гађа Србију!

Оно је шума, није ни звер и не уме да мрзи.
Потискује нас онолико колико смо сами себе потисли.
Усред хладних огњишта, на црквистима, сатрулим олтарима
где сећања бдију
Оно није ни намћорасто, ни преко, можда ни кисело колико
смо сами прокисли.
Згодно је за утеху што нас нема више. Кисело дрво потапа Србију.

Међу затравнелим зидинама пивнице – седамдесетогодишње дебло.
Укоренењује се у суви лискун око затрпаног кладенца.
Лисната иредента наступа тихо и чисто, гази армију
Несталих људи. У блиставом зеленом походу без премца
Поколења отичу, нестају, наслеђује их дрвеће. Кисело дрво
једе Србију!

Небојша Лайчевић

У ПЕСМИ СЕЈЕМ, У ПЕСМИ ЖАЊЕМ

Све до јутра писао је музику. *Рука с пером вреди колико рука с илуиом*, сети се стиха Рембоа, размишљајући колико се борио са циклусом *боравак у паклу*. Адам је чежњиво сањарио да ће завршити композицију уверен да виолински кључ по музичкој нотацији припада љубави. Љубавни пољубац, то је *први сусрет са музиком*. Тако би била задовољена космичка правда циклусом *живећи* који му је био омиљени и спасоносни део странице које је истргао због стиха који је носио у новчанику: *Ја сам музичар који је пронашао нешто као кључ љубави*.

Нема већег искуства од сопственог избора. У овом трену Адам осећа задовољство, може се рећи страст стварања. Нестрпљиво је чекао дан кад ће моћи да обави пробу са оркестром, хором и певачима. На позорници је Сејач који у својој роли мора да донесе симбол живота, плодотворност, младалачко надахнуће, чистоту природе, насупрот Косачевог замаха; неко тумачи да у његовом откосу лебди дах смрти, или је све обмана. Вазда на међи, линији откоса, међусобно се надгорњавају. Светлост и тама део су законитости недокучивог, загонетке која врлуда. Шта је живот а шта смрт, добро и зло, лице и наличје? Косач пред нама делује моћно, мишићаво, непобедиво. Има моћ да се наметне, уђе у наше мисли, окуша нас, рачунајући на огледала гладних очију и сујете.

– Шта сад? Скини маску! Погледај своју њушку, Адаме! – покушавао је да извуче нешто из те игре таштине, зверског снатрења која се у мизансцени одиграла иза одсјаја лампе. Није могао да поднесе ту несигурност, опипавајући своје тело које је било час храпаво, час глатко, час хладно, час вруће... Чупао се из невидљивих чељустуи које би да прождеру његово срце. Ово свитање је дивно, покушаће да Евгенију пренесе на терасу на свеж ваздух. Прешао је у суседну собу, полако одшкринуо врата, кришом је посматрао њено благо лице док спава као да је у питању зрење биљака.

Неки *враћ* је често знао да отвори врата маште и уведе га у вртове са омамљујућим плодовима. Надахнут могао је само непознатим или, можебити, сабратором... Представиће се безгрешним, чистим.

– Потпиши и отвориће ти се врата ка новом наслеђу цивилизације – говорио му је дошаптач са рамена.

Чудна мисао му паде на ум: „Дошаптач ће одмах приметити да осећам нелагоду, чак прочитати све грехове са мог лица“. Ту тему продубљује вечна младост у делу са дванаест хиљада стихова које је обузело Европу призивајући скровиту атмосферу опојног врта и природе. Све спремно да Фауст уђе у Маргаретин врт... *Laisee-moi, laissez-moi contemier ton visage*, у коме узлет мелодичних линија и низ тоналитета прати осаћања до коначног узвика Маргаретиног *il m'aime!*

При тињајућој светлости светиљке, приближио је фотељу њеном кревету, и пазећи да је не пробуди, узео ју је у наручје и уз велики труд изнесе је на терасу. Потом оде у кухињу да скува зелени чај. По справљању чаја, доносећи две шоље на послужавнику примети да ју је јутарње светло разбудило.

Евгенија је седела на балкону када је Ангел тица долетела: „Он ме воли“, прошапутала је. Колико је нејасних тонова и спектра боја било у перју, а опет бела! Њен прхут је видела као јасно знамење. Као да је попут Елизеја имала њена крила у рукама. Недохватни прхут, пут ка рају недокучив је. Да крене ка врху планине и да попут летача освоји врхове, где хучи ветар прасећања.

– Мила, прехладићеш се, где ти је ћебе којим сам те покрио? – рече Адам скидајући свој џемпер, огрну је њиме и потом је загри.

– Не осећам хладноћу! Ђебе? Мислим да је пало доле, не знам како се то догодило.

– Немој се бринути, отићи ћу касније по њега, то је оно посебно, меко франкфуртско ћебе што ти је донела кћерка... Уосталом, руке које те греју, воле те! И рачунам, мила, то није песничка погрешка!?

– Тако рачунаш? Да ли та рачуница важи само за овај свет? Ко зна?

– Уз помоћ стихова може се израчунати растојање између два тренутка, живота и смрти. Ту раздаљину превазилази љубав. А када откријеш колика је то раздаљина, схватиш да је та разлика у времену, прохујали живот. Пред нама

је још пуно лепих тренутака, у овој згради је тужна атмосфера, мораш осетити природу.

– Касно!

– Не причај тако, сада ћеш видети, сачекај! – рече Адам и утрча у мрачни ходник зграде, узвикујући: „Ехеј, има ли кога?“

Како је изашао у ходник, тако му се учини да око њега играју сенке, улазе, излазе нејасне силуете с горњих и доњих спратова, старе оронуте зграде солидарности. Архитектура солитера са равним кровом (подшпрајцован због напуклог плафона), са фасадом (потпуно ољуштена, осим цементне пластике, *срџ* и *чекић* на врху), био је споменик пропалом социјализму, идеолошкој утопији. Тело грађевине од бетонских блокова, металне конструкције и гвожђа више је личило на клонулог болесника коме су потребна медицинска помагала, гипс и жбука, скеле, шипови и челичне сајле.

– Може ли ми ко помоћи!? – догађао му се кошмар у глави.

Тамо наспрам лифта(због устајале воде у подруму не ради годинама), беху врата надридомара Цицка. Позвони три пута, но нико не отвара. Миле Дисин, управник зграде, само прође као дух поред њега, па неста између гелендера, шапнувши му кратко на ухо: „Да не поверујеш шта ми се десило!“

Наставља даље, оданде низ степенице допире мирис загорелог куваног купуса, ту лупа на врата, а жена бујних, недокучивих груди, Зага Будина, са попилотнама на глави и варјачом као сабљом у руци маше. И само за тренутак, љутито отшкрину врата, и видевши га, одмах забрави резу. „Ми и Буда, нисмо ту“, персирала је себи у складу са својим тобожњим правописом. Адаму је било нелагодно да моли, тражи помоћ од некога да Евгенију изнесу напоље, ван овог суморног, кафкијанског замка. Једна приметна сенка Ђоке Латинкиног, бившег ватрогасца неприметно се одшуња кад виде Адама да около дозива. На другом спрату станује Јермијадац, личио је на жалосну сову, и говорило се да је носилац разних бољки, вазда у инвалидској пензији са само три дана радног стажа (за сваки делатни секунд беше преплаћен *шоваром жиша*).

Преко пута станује удовица Рада, *хой рагодајка*, затечена призором, прави се да не види Адама, кришом испраћа

овдашњег ветеринара званог Сисица, који са мокасилама под мишком збуњено трчи ка атомском склоништу.

Звонио је и код младића који је озбиљно схватио своју животну мисију, узалуд је чекао посао на крузеру или да се врати жени крава у Канади. Како је рекао Заратустра: *Музем своју краву чије је име Паиња!* Комшија се не одазива, ваздух га гуши својом мемлом, вишегодишњом буђи, влагом која је поткорубила све плафоне... Ту више нема животног сока, све сама болест и зебња.

Кад сиђе у приземље, виде да на плочнику испред зграде лежи прилично пијан, Аца Кучка, бивши фудбалер ОФК-а, ситнооки шверцер бунди из Кине, а потом је диловао мало белој, потом све више *кесица сеченој* и вишебојних мистичних таблетица које опијају, све тајновитијег порекла од мандрагоре. Адам му приђе и придиже га уз себе.

– Бежи бре, кремеливко, остави ме! – одгуривао га је празноглави алкос, „Мене ћеш ти да... Ух, значи, ево ти кучко!“, замахну снажно са стакленом боцом и удари Адама у десну аркаду.

Из посекотине прскали су млазеви крви по њима. Адам отрча са траговима крви ка свом стану, задихан уђе у купатило, да санира рану. Потом, брзо узе у наручје заспалу Евгенију, и пренесе у кревет.

Сутрадан дође, исти онај Аца Кучка, да се извини Адаму. „Брате, ти си хтео мени да помогнеш, једино ти. Ова зграда је, значи, једна болестија! Ево, помоћићу ја теби, штима?“ , пружио му је руку на којој су лелујале тетоваже цркава на мишицама. Пошто се већ било увелико смркло, Адам реши да прихвати неочекивану помоћ, и спакова у један ранац воду, лекове и франкфурстко ћебе, и заједно са Ацом Кучком изнесе Евгенију, тамо, даље, у липовачку шуму. Касније ће у ранцу пронаћи цедуљче, заправо, поруку Аце Кучке: „Значи, поштено је да ти кажем да сам из фијоке украо онај свежањ новца са гумицама за теглу... То ми је у природи...“

Адам рашири ћебе под целим светом неба. И загрли Евгенију, тако снажно да му се чинило да она није више осећала никакву бол. Потуно су били испуњени осећајем да су лековити дарови природе. Цело звездано јато летело је у позлатама слика које ће сањати.

– Ваздуха ми дај, накваси ми лице светим капљицама, брзо! – Евгенија је бунчала.

Шест укуса је осећао у непцима, од чијег ли је вина? Није знао, али је осећао унутрашњи вулкан сукрвице у носу од ударца који је био попут поткожне еруптивне анатомије које се није могао ослободити.

– Дрхтиш!?

– Не осећам хладноћу!

– Легенда каже да онај ко преспава у природи, продужава живот барем за један дан!

– Легенда каже?

Гледао је Евгенију, љубио је у потиљак, толико жељан љубави, под тамоом њено тело је за њега било прелепа скривена слика света, забачени океан у који упловиш и плуташ.

* * *

И кад се, најзад, Евгенија сасвим смирила сигуран је био да је она управо сањала оно о чему је Адам размишљао. Сети се њихових младалачких дана, случајног сусрета, страшног догађаја на реци. То је било пре него што је отишао у иностранство. Милина је реч коју треба украсити виолинским кључем. Уметников живот је кратак. Он је слушао буђење *шишине*, а као да је на радију слушао водостај на рекама...

Да ли је овај закључак био нека врста очекиване неизвесности? Заправо, Адама извесност није занимала, није га голикала и дражила радозналост. Прошлост је прошлост, по том питању је био некако пасиван. Све је у вези протицало складно, без љубоморе и посебног истраживања Евгенијине интима. С поверењем је прихватао оно што му је испричала о њеној интимној прошлости, и трауматичном искуству. Волео је да буде доколичар у љубави. Уживао је да буду усамљеници у спеваној лепоти живота... То му је било довољно, и лаку ноћ. Мислио је, не жели јој отворати ране. Поштовао је то. Из тог мутног времена, резултат је једноставан, рођење њене кћерке Вере, од оца Небитног. Једном му је са кнедлом у грлу, кратко рекла: „Догодило се!“ Нема кушача који ће га натерати да је озледи. Што се њега тиче, њен партнер је могао бити и узгредно брадати јебач са реке, или неки авантуриста, или било ко други, Догодитељ јебач... Одлично, барем да зна шта тај са врпцом преко очију, све то уме. Ах, велике ли и ретке вештине? Непотребан је доказ такве разборитости, напротив.

Сада је решио остаће у илуминацијама бежећих звезда. Сазвежђу *Кумова слама*, њих двоје, дописаће своје презиме Дединац.

Заправо, они су имали свој љубавни мехур и у том мехуру веселости лебдели су сасвим *лаки*. И тако лаки беху у том мехуру узајамности, (исти сан су обоје сањали док су спавали у трави упијаћи као лековите, зацељујуће дарове природе), где све је почело од Адамовог, дипломског *Концерта за буђење*.

Призор, пред њима (по Ф. А. Волфу сан је лабораторија у којој се спајају личност и свемир) је био тако непосредан, жив истинит: они су се саживели са атмосфером која је очуђена обрисима еонске светлости и узвишених мириса. Одиграла се минијатурна представа, али и сликарска емоција на плажи реке Саве. Изнад, на рубу неба, као напетог огледала, плове огромни кругови сјајкавих облака.

Адам и Евгенија, нетремице су посматрали две непознате силуете, два тела која раде *интимно пријемчиве ствари*, може се рећи, да је то деловало прилично незграпно и неусклађено. Као да су одшкринули невидљиве завесе, плохе благих бридова, е да би кибицовали љубавнике који су једно по другом пузали као речне немани. Сваки облик у природи сачињен је од невидљивих пачворака спрам извајаних скулптура. У сеновитим раскршћима сусрећу се волумен и простор, скала таласа и вирови.

На тењавом спруду, са ногама у плићаку жена је зајახала брадоњу. Имао је црне наочаре за сунце, *ленонке*. Цигара му је била на врху, киселкасто, спечених усана. Запара је била велика, вода је била као бара. Због суше река Сава никада није била мања. Изнад реке кроз врбове гране, зраци сунског сунца укосо су, особито, осветљавали нага тела. Она је на глави имала само маскирну војничку капу, а како је била беле нежне пути, очигледно је прилично већ била порцвенела од сунчања.

Рукама га је стезала за задњицу, заривала нокте до крви. Он се није помицао, чинило се да је веома пијан. Неколико флашица *унучића* вињака је бачено около у песак. Мало подаље на жару пекао се кукуруз шећерац и дивља јабука.

Гледали су како јој је брадоња једним трзајем кукова дао знак да се мало подигне како би њене груди биле у висини његовог лица. Међутим, пред њега је изронила њено међуножје, као *паучинашта оружарница*, под капом стражарском...

Једна јегуља обртала се око њихових ногу као око своје осе и чуло се то клобучање и мрмор воде између камених белутака. Изронила је из реке, мека попут његовог уда. Неочекивани подводни ковитлац и пулсирање воденог бића од силног вијугања и трења, одједном се претвори у мехур страсти. Куљао је електрицитет. Искрице су пецкале и будиле његово тело да очврсне и набуја. Њени покрети боковима су били све бржи и бржи. Вода је шљепкала...

Кап по кап своје воде брадоња је додавао у таласима плитких брзака. Лице брадатог странца је јарко црвенело бојом њене слузокоже, а она је титрала и трзала се као отворени локвањски цвет.

И јегуља нестаде, између белосивих пуноглаваца који су се јатили из малих рукаваца. Он се опружио као да је мртав спутивши мањаве ноге у плићак као Протеј, тај стари отац океана. Остали су укочени, мирни неколико минута. Жена се придигла, па одједом осети велику глад и зграби печени кукуруз. Халапљиво напуни уста врелим зрнима, а потом, хотећи да се расхлади, панично спусти главу у воду.

Адаму је дошло да им махне након неочекиване представе. Хтео је да се као задовољни гледалац јави, да упути неки знак уместо бакшиша у шеширу. Било би добро да се само једном осмехне, ради урока.

Две Евгенијине другарице Ана и Марија, које су у међувремену дошле, мало искоса са бочног брега као речне музе плешу у тишини. Тело о тело, складно као две балерине које плешу састављене лепљивим додирима.

– Да ли су оне, једно тело, назваћу их једним именом, Ана-Марија? – Адам прошапута додирући благо руком Евгенијину косу. Она није посматарала другарице, већ је замишљено гледала ка хоризонту:

– Шта то говоре морнари на речном броду? Шта то путници роморе док гледају ка Великом ратном острву?

Ана и Марија своја сликарска платна развлаче и затежу као рибарске мреже; поцепане пејзаже крпе и поправљају као исплетене *крошње* препуне риба. Са сликарским четкицама у устима мешају светле засићене боје, додају терпентин и ланено уље, умачу и влаже подеране крпице. Попут фовиста хватају поједностављене форме, док их траже у свакодневним ведрим сценама... Све су то кулисе некаквог театра. Тај измаштани, сликовити хоризонт појављује се ласкаво и љескаво као *Радоси живљења*, Анрија Матиса. Сваки

облик у природи сачињен је од плоха спрам извајаних скулптура. Од плоха где се сусрећу волумен и простор. Све је пуно полена и мириса речне обале, и смирене, лагодне, уједначено пијаноплаве боје. То није окрњени индиго, нити су то немачке плаве приче...

Адам је већ видео индиго небо међу шљивама и дудињама у чијим су се високим гранама, пуниле крошње летњим птицама. Адама и Евгенију тресло је то засебно телесно узбуђење. Они су знали да се над овим приказом уздижу... У том налету има нечег мистичног од чега се најежиш.

Да ли су те велике откупнине у нашим рукама? Ко у природи преноћи, тај може рећи да је себи продужио век за један дан. „Да ли смо и ми једно тело, житокоса!“, као да јој је Адам шапутао поезију, у *ћесми сејем*...

Да ли су овде у пољу сањали неки други љубавници о многим влажним вештинама до буђења? Заправо они су недељиво бића, специфична плот која ће обноћ живети све док постоји сан. Тамо је речна обала препуна разговора, истинитих или лажљивих. Све је варка. Адам и Евгенија су знали да се све ово одиграло само за њих, без маске на лицу.

Прошла је ноћ. Сада је уживао гледајући њено свеже лице, умивено зором. Очарава га ова чудотворна величанственост буђења. Прелепа је била, овако болесна и стара, јер лепота се чува у очима, испуњавање чежње и чулности никад не стари. Њене тегобе и несносни болови су бар за трен престали. Подвижнички су упијали јутарње мирисе, лизали и жвакали боквицу, здравац, љутић, пелен, чуваркућу, раставић... Све благотворне сокове лековитог биља осећали су на језику, непцима, грлу и желуцу. То није било осећање аскете, већ благослов бокора чудесних плодова природе.

Негде постоји песма која се пева у тишини, где влада блажена вечна хармонија. Хвала зеленилу на даровима, хвала води која крепи, хвала сну у пољу, хвала Аци Кучки што му је помогао. И хвала, неком пролазнику који ће се појавити и помоћи му око повратка у њихов стан.

Адам је пољуби у размакнуте, мекане и топле усне, мислећи на њене бритке црвене брадавице из младости, као две складне богиње, бесмртно лепе. А он је свог набубрелог *јаросника*, чврсто држао као румени обелиск мужевности. Колоплет младих слика нежности и пожуде непрестано их је пратио. Све је започело првим тактом музике. Овај еротски приказ који је био пред њима, изгледао је помало бизарно и

идилично, али је и те како узбуђивао. Требало је само вео сна, ту ваздушну завесу одвојити од позорнице, и они ће страсну игру сенки на исти начин интимно подражавати.

И ето их, пробуђених чула, устрепталих срца, миомирисних тела, једно уз друго, у обиљу травки која ће их подмлађивати. Јер, буђење утиче на сексуалност попут афродизијака.

Пијавице које су падале из мокрог поднебесја прибијале су се уз њихове препоне у тајновитом исисавању крви. Насупрот необичне трансфузије крви које су обављале пијавице, инсекти су се хватали за сламке између гранчица вре-са тражећи себи сличну жртву. Очеvidно, овде треба записати реч *блискости* која се шапуће голом уху и образу.

Одломак из романа *Сејач*

Рагмило В. Раговановић

СОБА

Ова је соба тако тиха свијетла
 Нас двоје сваку вече улазимо у њу
 Нас двоје на два одвојена кревета
 Понекад се спојимо да водимо љубав
 Ти наши лежајеви су као непокретна острва
 У њих се склањамо у своје немире
 Кад нам је хладно гријемо се рукама
 Све ствари у овом простору волимо
 Често ту упалим ТВ и компјутер
 Моја драга тад прелази у другу собу
 Ја истовремено узимам Платона
 Ниче и Шопенхауер ми се измичу
 Испод прозора неке бивше љубави зову
 Из нутрине јаве се очи моје умрле мајке
 Из једног плавог роковника појављује се глава оца
 Нека давна Афродита исписује ланац стихова
 Пјесма коју посвећујем раздире јој хаљу
 Својим ријечима сликам црну празнину
 У свом уточишту својој библиотеци спаса
 Повремено све оставим устанем засузим
 Господа призовем да ми ублажи бол
 Палим своје пјесме оне не горе
 У овом блаженом простору умирујем се
 Пламтећим дахом исписујем врела слова љубави

СЈЕЋАЊА

Враћам се стиху као звјезданом точку
 Осјећам да бдијем сањам нешто
 Мој пут пут је наде никако ноћи
 Ја сам средовјечни човјек година се не бојим
 Оне су сад моја музика љубав жамор
 Оне улазе сваки дан у моју пјесму
 Ту се откривају сакривају нечији лик

Са мном неуморним путником Одисејем
Траже откривају своју неистражену Итаку
Оне корачају овим страним улицама
Понекад оду до неког давног града
У ком се водила рађала љубав
Тамо су остала заувјек закључана врата
Тамо се угасила свјетлост нечији бог
Остале су многобројне ствари у препуним зјеницама
Узалуд се трудим да заборавим ту жену
Она се поново јавља прогања ме
Као некад у блатњавој улици с Еолом уморним
Младаљачко вријеме чувало је њу далеку
Остале неке наде огледало сна сјећања
Правци линије разне боје прошлости
Њезин тајни кључ шифру никад не открих
Круг се затворио сад чекам да отворим
Она постојана писма су послана
Можда ће нам се вратити године
И једно наше вече осуђено за крај
Нашу прошлост у једном стиху што траје

ПОНОВО У ВАВИЛОНУ

Тамо су ми остали другови из младости срећа
Тамо је остала стварност неухватљива
Тамо сам добио чувени рјечник о митовима старе Хеладе
Почео да исписујем свој мит као Хомер
Постах Одисеј неразуман за многе
Изабрах најтежи пјеснички позив улетјех у лавиринт стиха
Нађох свој исписани камен мудрости
Језик доби чар божанства једне вјечности
Своје стихове претворио сам у музику ријечи
Пријатељ сам свију све вас волим
Увече лагано улазим у своју собу пишем
Алат који користим је оловка роковник домаг
Свјетло упаљено и моја ноћна птица
Тај простор безвремени мој круг њежни
У овом кутку ни на што се не могу пожалити
Исписујем ријечи нећу да копирам Хераклита
Лутам од града до града живим већ у тринаестом граду
Ускоро ћу напунити 65 година

Срећом отворио сам своје очи поново
Исто као Гете 28 августа и још сам жив
Још се враћам у свој камени Дивин своју Микену
Срећан сам иако често боравим на Острву блажених
Побјегао сам од Аргонаута бацио сам весла
Оставио Харона препливао Ахеронт
Тиресија ми прорече да се вратим на Олимп
А ја одох поново у полупорушени Вавилон
И двије поноћи камена на камену

Тања Прокојљевић

ЈАЈЕ ПЕРЕ УЗЕЛЦА И ЛАРИСИНА ПЕСМА

Има тако људи који иду на гробље тек да би се прошетали и нашли свој мир. Упокојени су тихи, а некима је таква тишина потребна и за живота. Њима је у друштву мртвих понекад најлепше. Да ли су тада замењене улоге? Да ли су они којима је потребно гробље да нађу мир, заправо они који би требало да буду већ упокојени, а они што су упокојени да још мало прослављају живот, веселећи му се јер се већина њих у њему прилично добро сналазила?!

Сигурно би се многим од упокојених, да су којим случајем још живи, дизала коса на глави да знају да су осуђени на тишину и да гробље најчешће посећују они што у миру проналазе живот. Њима такви никада нису били потребни, ни интересантни.

*

Гробље је у нашем граду проглашено за најлепше и најстарије у држави. Оно је заиста прелепо. У средишту је асфалтиран путић, а поред њега са стране су дрвореди зове, багрема и борова. То велико дрвеће као да прави лук изнад пута којим се кроз гробље брже стиже до другог краја града. Када сунце упече, пут кроз гробље пружа дубоки хлад. Због тога ће радо тим путем кренути свако, па и онај који није намерио да се нађе на гробљу. Ма, не зна се ко би уопште заобишао тако леп пут.

Ипак, онај који се одлучи да крене путем кроз гробља, не усуђује се да то чини предвече и ноћу, осим Ларисе. Она ужива да у било које доба дана посећује гробље, иде свуда и ничег се не плаши. Лариса је песник. Она у стиховима проналази живот. Бахатост људи и њихова грамзивост повреде је толико да јој душа због тога пати и потребно је некако душу одржати у животу. Јер, шта је свет без душе осим једно велико ништа.

Лариси при патњи душе једини лек доноси савршени мир, који васкрсне стихове што душу поново враћају животу и другима пружају такву утеху. Стихови дају наду, величају добре људе и доприносе животу, а гробље у овом граду део је

свега тога. Јер где бољи мир да се нађе него на њему?! Наравно, постоје и друга погодна места, рецимо паркови или усамљени делови нашег речног шеталишта, али Лариса је рођена у центру. Најтише место у којем проналази мир, тишину и чује пој птица јесте наше прелепо гробље, које је врло близу Ларисине куће.

*

Шетајући гробљем, Лариса је видела многе људе да посећују своје мртве. Неки би са њима причали и смејали се, а понајвише би носили храну својим упокојеним. Највероватније мислећи да је храна најпотребнија за живот и да то мртвима недостаје. Можда понеко верује да, уколико би се њихови упокојени најели, опет би оживели. Неки ваљда воле да личне залогаје деле са својим умрлима које су волели. Који год да је разлог оних што се на гробљу налазе, они у сусрету са Ларисом не знају много о песницима. Нити о томе да Лариса једе попут птице, јер се углавном храни речима. Због тога су јој тако неопходни разговори са тихим људима отворене душе, које све теже и теже проналази у овом свету.

*

Лариса, док шета гробљем, посматра људе, тражећи оне пуне душе. Недавно је приметила две сестре које редовно посећују своје упокојене. Породичну гробницу у којој су смештени њих две тако лепо одржавају. Земља је увек свежа, цвеће у цвату, трава око цвећа редовно почупана.

– Како је лепа ваша породична гробница – морала је једном приликом да им се обрати Лариса.

Плавоока жена јој одговори:

– Сви су заслужили, сви до једног су заслужили ово нашу пажњу, ово цвеће и наш рад.

Онда је погледала споменик. Посебно ону фотографију међу осталим фотографијама на спомен плочи утиснутој на самом крају. Бризнула је у плач.

– Не плачите, да ли је давно умрла? – са тугом је упита Лариса и погледа у фотографију на којој је била нека млада жена кратке црне косе.

– Пре само шест месеци је отишла, она је последња. Доктори су погрешили, ја сам зубни лекар, не бих их кривила за цабе. Они су мислили да је вирус, а она је умрла од срца. Била је млада, непуних шездесет година.

Лариса спусти главу, дође јој да заплаче, а онда јој њена песничка интуиција рече да скрене пажњу на нешто друго. Како би смирила себе и плавооку жену. Погледа на гроб поред, а који јој је често скретао пажњу. Писало је на споменику тог гроба сивим крупним словима – Пера Узелац. Споменик је био велики и стар, на надгробној плочи је сазидана и мала жардињерица за цвеће. Лика Пере Узелца није било, нигде његове фотографије.

Гроб је ипак свима скретао пажњу не зна се тачно због чега, па ни Лариса није знала због чега је привлачи. Можда због дискретности свега онога што се на њему налази: обична плоча, горња и доња, ништа ту није било посебно. Слова су још била исписана сиво, но ипак је све носило неку дозу мистике. А можда је гроб привлачио пажњу и зато што се налази поред самог неасфалтираног пута који води до других парцела гробља.

– Ето, осуши се цвеће на овом гробу, као да је давно упокојен овај Пера Узелац. Увек је ту цвеће суво – рече Лариса – показујући гроб Пере Узелца надајући се да ће у плавоокој жени избрисати тужна сећања.

– Ах, он – рече плавоока жена, па наставо: – Био нам је комшија, у ствари мојима. Ја сам била врло мала када је умро. То му ми понекада ставимо наше цвеће, он нема никога, нико не долази на његов гроб. Давно су неки рођаци направили овај лепог споменик, а онда нестали. Можда ни њих више нема.

*

Лариса је наставила да шета гробљем. То јој је пријало. Понекад мисли и на своју тугу јер је и она изгубила своје најмилије пријатеље и рођаке, од којих неки леже баш на овом гробљу. Лариса их посећује понекад. Другим данима се само шета гробљем далеко од њихових гробница. Шетње је лече од туге и неспокоја, а и при шетњама настају њене песме.

*

Тако је пролазило време.

Дође време Ускрсу.

Лариса не носи ништа својима на гробље јер то нису волели.

Понекад помишља да не шета више гробљем, али и даље једино ту проналази савршен мир и истински веселу песму птица.

Гробље је пуно прошараних јаја.

Тамо код гроба Пере Узелца, где редовно скреће на неасфалтирани путић најлепше се осећа. Тада у њеном телу настаје мир.

Још није написала песму на том месту, а могла би, баш би то могла покрај гроба Пере Узелца, не знајући ни сама зашто.

*

Други дан Ускрса још су носили јаја упокојенима. Колико се само јаја мртвима донело да се и сама Лариса чудила овом обичају.

И сутрадан је било јаја поређаних по споменицима. На гробу Пере Узелца само једно браон офарбано јаје. Други дан шетње то је јаје било пукнуто, једна половина остала на споменику, док је друга доспела на неасфалтирани пут. Лариса узе половину јајета са пута и дода га оној другој што је стајала на споменику, па настави свој пут даље.

Четврти дан Ускрса, радници на гробљу већ склањају јаја. Тог дана Лариса, пролазећи поново поред гроба Пере Узелца, виде ону половину јајета на истом месту на путу. Нико га није почистио. Она га узе и стави у жардињерицу у којој је још било сувог цвећа. Око ње свраке облећу и гракћу. Лариса помисли да једна од њих узима јаје и ставља на пут.

И петог дана Ускрса Лариса шета поред гроба Пере Узелца, поново на путу наилази на ону исту половину јајета са гроба Пере Узелца коју је ставила у жардињерицу. Она се тада зачуди свему томе.

– Ко би могао да јаје извади из жардињерице и да га поново стави на место са кога га она већ други пут склања. И зашто нико није склонио то јаје од оних који се тиме баве? – озбиљно се запитала Лариса. А онда је целе недеље и даље затицала јаје на путу поред гроба и више га није одатле склањала. О том феномену Лариса написа песму.

Дуго после тога није шетала гробљем. Уживала је у оном што је написала. Била је то магична песма у којој су стихови казивали о мистичном свету о којем ће говорити и наредне Ларисине песме. Изнедриће једну мистичну књигу песама која ће говорити о будућности и људима који у тишини налазе свој мир.

Саша Војиновић

ТРИ ПЕСМЕ

ПОСЛЕ КИШЕ

Улица умивена пљуском у предвечерје,
Дах кише милује посрнуле влати.
Срећа још увек заробљена у безмерје
Док у мимоходу пролазе моји и твоји сати.

Опори мирис воска ноздрве раздире,
Четири зида као четири стране света.
На свакој се твоје име изнова рађа и умире.
Сећање сакривено у пупољку увелог цвета.

Низ мокре олуке тренуци се сливају,
Несклад бежи кроз ноћ да се ујутру опет врати.
Очи неба непоправљиво и даље савршенство сновијају
Док у мимоходу пролазе моји и твоји сати.

ЧЕКАЊЕ

Мирише лето, а срце пева жалопојке.
Узалуд звезде, река и вече врело,
Друго небо сад успављује твоје дојке.
А овде замиру руже чекајући твоје тело.
Мирише лето, а срце пева жалопојке.

Зрикавци из траве тужно те дозивају
Усне претворио сам у две капи воде
Да се у ноћи низ твоје тело сливају
Куд их тамни брежуљци нежно воде.
Зрикавци из траве тужно те дозивају.

Са упаљеним лампама чека те мост:
Доле под њим брезе сенке спремају.
Суви хаљину и овој реци буди гост!

Сем херувима тишине њене обале ништа немају;
Са упаљеним лампама чека те мост.

Ма хајде, учини и најмањи помак!
Знам да исте звезде и твојом ауром круже.
Морава ће уздахнути кад на голи ти стомак
Проспем твојим мирисом пробуђене руже.
Ма хајде, учини и најмањи помак!

Мирише лето, а срце пева жалопојке;
Ноћ чуваће тајну од радознале зоре
Да река у њој је љубила твоје дојке.
Верујем, и брезе песмом ће да проговоре
Кад раскош твог тела ућутка жалопојке!

КЕЈ

Прошао сам недавно улицом
Поплоченом жутим увелим лишћем.
Улицом коју си ти чини ми се волела,
Која ти је била необично драга,
Улицом којом се стиже до кеја,
До кеја којим ја одвано не шетам,
До кеја крај кога сам просуо последње
Комадиће моје љубави
Оне вечери, вреле јулске,
Када је Морава бешумно текла
Баш као што и време бешумно тече.
Оне вечери пуне звезда
Кад нас је хор зрикаваца пратио,
Хор зрикаваца који сам често сањао,
Чији сам монотони звук
Чуо чак и у добовању кише,
Јесење кише
Која буди сећања,
Сећања која собом носе тугу,
Која ме увек враћају у неке дане,
Давно прошле дане,
Залутале на стази погрешних речи,
Погрешних ћутања,
Због којих више не смем да погледам

У правцу кеја, јер знам:
Мисли ће ми остати заувек приковане
За сиви бетон угрејан твојим стопалима
На ком смо стајали оне јулске вечери
Када сам просуо последње комадиће
Моје љубави.
Оне јулске вечери од које годинама бежим
Бојећи се да ће ме стићи кајање,
Или бар нешто што подсећа на кајање,
Неки заостали комадић притајене љубави
Који у заседи годинама чека
Да направим погрешан корак.

А ти, ако једном опет се вратиш,
Пре него што осмехом отераш прашину
Са мога прага,
Прашину наталожену од чекања,
Прошетај још једном кејом,
Оним истим кејом,
Саставиће се комадићи моје љубави
И све, можда, опет биће као пре.

Зоран Анђонијевић

МИКРО ПРИЧЕ

АМАЗОН

На обали Амазона људи стално пеку рибе најразличитијих облика и величина те их једу преливене разнобојним сосеvима. Када улове већи, вишеметарски примерак, риболовци се најпре крај улова фотографишу у лежећем положају. Тако се доказују на лествици друштвеног статуса. Туристи, осим што могу да окусе рибље специјалитете под настрешницама од којих зазиру смртоносни комарци јер их дим од печене рибе убија, могу и да се опробају у самом риболову. У друштву водича у жутој мајици, туриста може из чамца да ваби рибетине тако што ће их мамити пилећом виршлом. Ако га риба дохвати за руку и крене да га гута одмах ће је водич лупити малим маљем по глави што ће рибу ошамутити довољно времена да је пребаце у чамац где ће туриста извући руку из њених уста, некад само до лакта.

СИРОЧЕ

Отац није ни знао за њега, био је у пролазу, љубавник у униформи. Није га волела мајка, млада затруднела, живот тек пред њом, дала га на усвајање. Маћеха га везивала за бандеру. Очух га терао да иде без обуће. На послу, на железници, гурнули га на шине, он поломио ребра. Жена му говорила — ти кад умреш има сунце да сија. Син га јурио секиром. Ферка га клела и гроб му срушила.

БЕЛЗЕБУБ

Током литургије девојчица је приметила бубамару на поду цркве. Сагла се да бубу ухвати да је неко не би згазио. Њена мајка која је стајала уз њу придружи јој се у спасавању

бубе коју девојчица никако није успевала да подигне са пода, све се плашећи да је не стисне и лиши живота. Та мисија привукла је пажњу и осталих верника који се дадоше у акцију спасавања бубе. Када је свештеник из олтара изнео свете дарове, нико није стао у ред да се причести нити га је ко више примећивао.

ИНФЛУЕНСЕР

Један млади Американац дошао је на идеју да свакодневно снима самог себе како пуши цигаре докле год не добије рак. Снимке је редовно постављао на друштвене мреже. Временом је добио неколико хиљада пратилаца и сви они почели су да раде исто што и он. Када га је тумор повео у гроб, за њим су пошли и његови пратиоци.

ЛЕК ПРОТИВ ДЕПРЕСИЈЕ

Немој само да лежиш. Иди – јури лист.

РАТКОВО СПАСЕЊЕ

Ратко је био алкохоличар. Ратко, Ратко, црни Ратко, прође ти живот у пићу – говориле су му комшије. Ратко јесте имао жељу да се ослободи порока, али вињак је био јачи. Тако, једног дана док је ишао улицом, Ратко завапи ка небу – Анђели, помозите ми да оставим пиће. Призивајући небеску силу, у заносу агоније и наде, није гледао пред собом те упаде у септичку јаму. Притрчаше пролазници и некако га извукоше. Ратко се толико нагутао фекалија да му се до краја живота огадило свако пиће.

Андријана Светозаревић

AURORA BOREALIS

Тежина коју осећам у слепоочницама неупоредиво је гора од свих мамурлука које сам до сада имала, а имала сам их, не зна им се број. Бременита бол, гора од свих до сада, прикива ми капке све јаче и чвршће. Трепавице као да су се уплеле у нерасплетиве чворове. Вид ми је потпуно замућен. У ушима ми одзвања хаотична збрка звукова и све је ближа и гласнија, и у једном тренутку постаје толико несносна да не могу да је издржим. Вриснула бих из свег гласа, али усне остају неме. Мук царује. Око мене у концентричним круговима разлама се галама, све гласнија и интензивнија, подсећајући ме на све грехе које с муком потискујем у себи, да их заробим у заборав, затворим у Пандорину кутију. О ућутите ви пробуђени и разуздани духови, мора да нестане и он и његов нежни, умирујући осмех од којег затреперим као танана влат на поветарцу. Упркос јакој жељи да га одбацим, још увек осећам његово присуство. Као утвара прати све моје покрете, трептаје ока, лагани дрхтај усана... У снове ми се прикрада. Како да га отерам? Да викнем из свег гласа?! Стиснуте у грч, усне слеplене неком чудном, лепљивом мирисном смолом, остају и даље непомичне. Само безгласје, безречје... Гуши ме опор и тежак мирис ваздуха, притиска желудка и нагони да повратим. Узалуд покушавам да удахнем, грчевит стисак груди чврсто ми зауставља издах. Потпуно сам паралисана. Напрежем се да рационално објасним своје тренутно стање, али без успеха. У последњем тренутку посежем за оним у чему сам најбоља, за хемијом. Хемијска реакција која је врцала између нас, потпуно ме збуњује. Кисеоник који смо дисали као да је горео сам од себе исисавајући ваздух из просторије у којој бисмо се нашли. Мислила сам да ће ми професија успешног хемичара бити важан ослонац у овом деликатном моменту. Али, заблуде понекад саме ничу, онда када их не очекујемо, као уљеи.

Сада је неподношљиво и ужасно боли. Размишљам: жар у мојим плућима двовалентно се повезује са свим атомима нервних завршетака изазивајући реакцију која пали све

црвене лампице упозорења у мом мозгу. Нешто није у реду, нешто је опасно кренуло по злу! И акција креће: импулси се преносе невероватном брзином, мозак трепери као новогодишња јелка, све је са знаком упозорења, црвено–опасност, крај пута... нема даље... Мрви ме несносна бол, не желим да сам овде. Где си сада, хајде да одемо негде само нас двоје? Да заборавимо на све несугласице?! Ја ћу све моје проклете демоне сакупити у један кофер, везаћу га ланцима, а кључ дати теби на чување. Дођи, молим те...

Бол јењава, ослобађајући ме свог окрутног стиска. Блага топлина разлива се телом, умирујући сва моја чула. Кроз трепавице клизе снопови беличасте светлости. Осећам како се лагано опуштају. Светлост се прелама у живописни спектар боја и утапам се у пастелне нијансе растопљене дуге. Спокојно уживам у лепоти ружичастих кругова са љубичастим и плавим примесама који се холограмски разливају по мом видокругу, дотичу ми лице, разгаљујући ми душу. Чиме сам заслужила овај несвакидашњи приказ и неочекивани осећај блаженства?

Но, враг не мирује. Из даљине детектујем раштркане неартикулисане гласове. Напрежем се да их повежем у целину и одгонетнем њихов садржај. Узнемирују ме њихова ужурбаност и панични тонови који ме дотакну на трен и ишчиле. Као да се играју са мојим емоцијама, али се не трудим да размам смисао те гласовне игре. Успевам да их стишам, искључим, и да не мислим на њих. Али, не задуго. Интензивна и оптерећујућа бол оштро ме пробада кроз потиљачни део главе, враћајући се као бумеранг, као казна за неопростиви кукавичлук. И као *Шронімен* шакама, узнемирена савест стеже ми главу и цеди из очију потоке суза које се у налетима сливају низ образе, остављајући неизбрисиве трагове кривудавих бразди. Преко замагљеног и мутног вида бестидно се спушта тамнина.

У даљини чујем познати глас... Узалудно евоцирам успомене, присећам се неких људи, не могу са сигурношћу рећи коме је својствена та иритирајућа узрујаност. Не знам шта ми је данас, не повезујем слику са звуком!?

Мук... Боже како ми прија ова тишина, нема више ни бола. Ох, какво олакшање! Лака сам, могу да полетим попут птице, да залепршам као перце...

Пиииии... пиииии! – једнотонско пиштање располути ме на две јединке које се међусобно не подносе. Раздражљивост достиже максимум који ме спаја у непоновљиву целину,

као да се поново рађам. И срдитим непомирљивим тоном супротстављам се својим немилосрдним духовима: Нећу! Не желим! Ко сте ви да ми наређујете? Да отворим очи кад се вама прохте?! Е баш нећу, нећу у инат! Нисте ми господар! Не желим ни да вас чујем, ни видим! Нећу и тачка. Оставите ме на миру!

Не осећам бол и не подносим притисак који ми дроби кости и мути мозак. Само желим да престане. Тако ми прија тишина и ова ваздушаста лакоћа којом одишем. Једино ми је жао разиграних боја јер су се уобличиле у бесконачну сиву праву.

Бунило! Неко ме вуче лупајући ми шамаре. Ало, бре људи, оставите ме!

– Један, два, три, четири... – неко одбројава. Тело ми попут гумене лопте одскаче по тврдом бетону. Боле ме груди, леђа, свака кост... Све сте уништили, повређујете ме! А само ме је глава болела... Шта сте урадили? Ко вам је дозволио? Зашто? Чему све ово? Шта сам вам учинила? Тишина. Опет одбројавање. Лежим на калдрми која ми жуља леђа и имам утисак да жели да ме увуче у свој ледени свет. За име света, лежим ли то на каменој воњавој стази?! Зашто нисам ушущкана у својој топлој, замрачној соби? О како ме притиска бол, сече слепоочнице, како ми безобзирно мрви срећу на честице! Желим бити насмејана, ведре, испуњена надом! Да ли сам икада и била срећна? Да, да, само са тобом, некада давно, можда у прошлом веку... А можда је то само неостварени сан, плод моје бујне маште... Можда, можда... Само се сумње врте око мене. Да ли ми ова безнадежна патња заиста раздире душу или сам све уобразила?!

Ноздрве ми жари устајали воњ полураспалог ђубрета. Ништа не видим и нема мучног црнила. Окружена сам сивилом. Од духова који су ми до пре пар минута, тако бесрамно наређивали, остали су само обриси. И глас им је постао милозвучан и драг.

Ушущкава ме топлина твог гласа, али не знам да ли је то уобразиља или прижељкивана стварност?! Нагињеш се нада мном... Ум ме не вара, ту си, осећам те у костима, на кожи, у ваздуху. Сенка твог лица више је него довољна да затреперим и продишем пуним плућима. Праменови косе боје зрелог класја, падају и лепе се на твој ознојеном, набораном челу, милујући ти забринуто лице уместо мене. Волела бих да те додирнем, загрлим, али руке су ми приковане за земљу и тешке као олово. Светлост која бљешти из твојих

леђа прави ти ореол око главе. Ти си залутали анђео, ниси са овога света. Не волим сузе бестиднице, огрубљују ти умилност лица које је побледело под налетом набујалих зебњи. Усне ти се мичу као у неком филму и хватам тек понеку реч:

– Извини... немој да умреш... ја сам крив... опрос... ти... ми...

Желела бих да ти кажем, да те уверим да овде нема твоје кривице. Потекла је од мене и само мени припада. Оног дана када сам те повредила изрекла сам себи смртну пресуду. Нисам желела да прихватим реалност, дража ми је била смрт. Зато сам и тонула у тмину своје неуредне собе гушећи се тешким устајалим ваздухом. Повремено сам уживала у лавиринтима свог унутрашњег света, лутајући тесним ходницима очаја, главом ударала у непробојне зидове кајања, не говорећи никоме о неоправданој издаји коју починих не размишљајући о могућим последицама. Излазак из „зоне комфора“, подразумевао је разоткривање гнусне тајне коју сам желела сакрити и од саме себе. Избегавала сам дружење са пријатељима, искључивала телефон, забравила врата куће... Отупела од разочарања, прихватила сам живот као доживотну казну. Да сам промислила, да сам се борила за нас, све би можда било другачије...

Умор ме савладава... Својски се трудим да не заспим. И да ме сан одвуче у своје одаје, желим да те угледам чим отворим очи.

Лагано тонем у царство снова.

Буди ме топлина рађајућег сунца и греје лице, милујући ме нежно. Изненађује ме уједначено, синхронизовано дисање са леве стране кревета и схватам да си ноћ пробдео крај мене. Нећу те будити, слушаћу ритмично добовање твога срца, као најлепшу баладу. Сунчеви зраци преламају се кроз прозорско окно, нежно љубећи ти лице. Кад бих била сунчев зрак!

Сањиво отвараш очи. Сунце исијава из њихових зеница, а у дубини плаветнила видим твоју искрену и бескрајну љубав пуну наде. Заборав је избрисао све трагове бола, туге, кајања... Нежно ме хваташ за руку и отвараш врата: и само за нас аурага borealis¹ у пуном сјају.

Исписујемо најлепшу љубавну причу!

---

¹ Поларна светлост (лат.)

Радослав Премовић

ТРИ ПЕСМЕ

СВЕТАЦ ЈЕ БИО И КАД ЈЕ ХОДИО

Павлу

Боже,
Како Његов вечерњи поглед топао,
Лечи дан пропао?
А лечи!
Како вене на прозачним рукама,
Преко пољупца блаже бол мукама?
А блаже!
Како, док тишина звечи,
Поруке Његове чујем без речи?
А чујем!
Како ме, док ми очи од туге влаже,
Крстови из Његове руке снаже?
А снаже!

О, Боже,
Како Његов глас тих
Да уведем у стих
Привилегованији од других,
Што му нису били близу?

Како прашину, воду, траве и друго биље
Које је газио корацама светлосне миље
У песму да ставим,
А да не заборавим
Још неки траг
Човека – свеца, који ми је толико драг
Да себе не преварим,
А да из наших сусрета ништа не заборавим:
Да будемо Људи,
Иако другачије загуди!?

ПЕСМА ПО УКУСУ ПРИЈАТЕЉА

Хоћу, пријатељу, да напишем песму по твом укусу и
Твојој мери
За модерне, глуве и слепе стране,
Где петао не кукуриче непреведеним песмама,
Трабуњаву, непомичну, немушту, неосетљиву, нељудску
И беживотну тужбалицу,
Са бедрима трансформисаним у олук за ток
Помаме окатога слепца
Из кога ветрови чачкају чупаве носне јазбине у чекању
Да ноћ легне у раскречено међуножје девице која се
Јефтино даје дуж асфалта
За разбијање малера намерних пролазника у којима
Никада није видела ниједног јединог човека,
Те још траје пречиста, са образом изнад облака,
Богу близу, проказана, са удаљености веће, спремна
Да се зачас избистри, као ноћ, као поток, као небеса
Као око...

Хоћу, пријатељу, да напишем песму по твом укусу и
Твојој мери
Без изговора, са каменим вратима за долазак душе, без прага
И надвратка, са јамама за исцеђене очне јабуке,
Без разреза за жвале, са вијугама у белом повоју,
Без колена и зглоба, без пести,
Која неће имати ништа и која не сме знати ништа,
И која
Неће значити ништа, и, која може бити само твоја,
Без мога признања
Док ме сева подлога опела Црнога дана преварених година.

Хоћу, пријатељу, да напишем песму по твом укусу и
Твојој мери
Небулозну, мутаву, безгласну, освештану неразумом,
Једнократну...
У којој можеш видети стих за право да буде песма,
Само за тебе, онолико колико је желиш, пре
Но што јој потуриш баритон који ти једино
Можеш слушати са привлачним лицима у сну имена
Земље које нема без бола рођеног у старој песни.

Хоћу, пријатељу, да напишем песму по твом укусу и
 Твојој мери
 Шав женске чарапе у слапу морског таласа показује пут
 За кук жмиравом оку бркајлије,
 Стражњицу шета нека друга.
 У пупку Дрске Слинавице, на некаквим огледалима,
 Светло видело дубље од мора
 Мере пикљаве доколенице.
 У плесу воде лелујају шаке и бутине, а сунце мути
 Ваздушни торзо за неизмерени бескрај, тесан за ову
 Слатку лепоту.
 Разиграни фрак за гнездо нарикаче због узалудних предака и
 Округле совре за Крезубе весело занесене песмом пред
 Спавање, на путу промаје.
 На зиду прича ексер из школског задатка судбину
 Изврнуте коже сламнатог шешира са великим устима
 Послужитеља.
 На капуту улазак катакомбе дроздовог страха.
 Чујте, Прозерпину Уграбљену нагрдили су комарци, налик
 На моравске, када су падале кише на мртве шуме
 Из којих више нема заборављених брестова због урине
 И прангијања обесених дувача у поцепано небо.
 Змије краду задужење због бола Теофаниног талога
 У греху, пре него што смрт не закотрља испрљана белим,
 Ако не претраје и измеша друге боје вина.

Хоћу, пријатељу, да напишем песму по твом укусу и
 Твојој мери
 Налик на изврнути смех лептира дужих ногу од сребрних
 Крила и уписани круг свих познатих тактова сисате
 Конобарице, а ти се играј препознавања мрље од речи
 Безглавих, безруких, кракатих на једној ноzi, са кичмом
 Уместо трегера у боји.
 Не губи из вида да је у животу све оно што кажу,
 А и оно уз ветар је исто.
 Када је на глави ексер, врх је пирамида.
 Хип хоп, пролеће врабац са сурлом слона Вампира
 Без вида Кеопсове тајне за оштрење жилета.
 Ископнео бели прах децу цвећа узнео Климоглави,
 Тророги и многорофи.
 Опет изгубљен пронађени син,
 Са крушком водњиком на плус тридесет и девет,

Исписује линију живота на длану гробљанског гранита
 Испод урезане слике и обе године.
 Хип хоп, пролеће онај врабац са сурлом Другога слона
 Вампира.
 И опет без Кеопсове тајне.
 Потпуно се предаје иста жена која се више не окреће
 За свицима над маком вест зрелога жита да прокаже.
 Лаж бестидно дрежди као застава, од почетка пута.
 Зарасла хумка срама крај стогуља испира
 Лице за образ, постављен усправно,
 У чудовиште посејан, без епитафа „Пре смрти био је жив!“
 Ко зна које невере,
 А унутра, у утроби споменика, са преко хиљаду и двеста имена,
 Станује још један Свети Мртви Српски Град.
 Колико љубави, наде и стрепње цео век станује ту?
 А хтели су само своји на своме да буду, као брана злу.
 Сада су вечно у каменом беспролазу, на грчком тлу.

ИНДУЛГЕНЦИЈА

Чарапу из леве ципеле навлачим на десну потколеницу, без намере.
 Одзвања половина неког сатра овог дана из друге собе.
 На телевизији панорама италијанских трагова.
 Баш хоће да нагласе хипотенузу *Кривој шорња*.
 Е па, са друге стране, земља и зид чине оштар угао.
 Не оглашава се више пауков улов из ноћне крлетке. Он је сада ништа.
 Блесаво ме походи теорија завере. Пребрајам ћошкове и тражим место
 последњег станишта жртве.
 Крвнику нема ко да суди и опрости грехе умирућем...
 Млада балерина елеганцијом Болеро црта покретима у снопу
 светлосног топа.
 У њој станује други свет са чежњом Равела.
 Безобразно, грубо, надмено и дрско све разара спикера са
 временском
 прогнозом. И нека је торнадо. То се дешава другима као
 казна за оно што јесу.
 Кроз врата просуто светло скенира прашину пода из укопа
 неких душа без
 имена и броја са ноћашњег бојишта. Ко је то ноћас остао без себе?
 Никако да истоварим издвојене снове и сакупим оне из сна.
 Било је радозналости да се види нешто изван вида у тражењу

суштине. Више
је нема. Стисла се затворена врата тесног ходника, ни глас да
пусте, а камо ли

простор очима.

После водене буке у казанчету цури вода за свој ред кроз
ждрело шоље. Сем
образа све може да опере, а образ се много и не труди.

У другим бићима станује материјал за праву песму о издаји
Исуса Христа.

Опет премрежена паучина између огледала и зида.

Паук на другом месту преде своје повесмо за пређу коју
жртва не кида.

Ко то води на место у време смрти?

„Данас ће време бити боље од раног поподнева“, каже
спикерка, а заборави да
дода да је то само за оне који су избегли постављену мрежу.

Излазим да проверим небо. Џомбастић путем скакуће
раковица 533. Зашто ме

то асоцира на Резолуцију 1244?

Мачка прескаче своју сенку на испуцалом бетону по трагу
јучерашњих
ноктију, јер реп ионако нема. Ваљда зато и прескаче сенку
уместо да реп жури?

Лепо име су имали Богумили.

У прозорско окно зури грана шљиве избушеним лишћем и
смољивим плодом у
заметку месечевог огледала. Још од шарке тешко болују
засади пожегаче.

На аутобуском седишту број седам, од Београда до Краљева.
Прочитао сам,
кажу, забрањену књигу *Прошколок сионских мудраца*, иако то
нисам знао.

На вратима опет паукова мрежа.

Нема ветра.

Табарка казана преплетена истом мрежом. И кликер. И лула.
Између ногара и зарђалог пода у паучини одмара део
прошлогодишњег

багремовог листа. Опет ће нека жртва са бојним даром, због
крила, изгубити
прошлост? И њој је лепа садашњост у надању да ће се зло
десити другоме.

Небо, дубоко и плаво, у памук растаче штапинску линију

трага авиона.
Они су сигурно били са узроком и последицом надања и
страха? Ако су
преживели нису имали претешко бreme.
Од чега су настали пси кад тако личе на власнике, док
уједају? Чини ми се
да их Дарвин није ставио на ту линију свога равнања?
Ово куче вуче пребијену шапу и подвијени реп као своју
казну или тражи
награду што још јесте?
И човек је пристао да је постао од онога што му кажу. Ја нисам.
Ако мајмуни прихвате хипотезу да су настали од човека из
неког другог
простора и пристану да буду родитељи онима који их
призову, хоће ли бити
промене?
Сада ни један мајмун не иде више тим путем. Изумрли луди
мајмуни у
потомке који се болесно мајмунишу прескачући себе.
Копаоник подупро сунчан и ведар дан. Нема ветра. Пауци
лако постављају
замке, са једне и друге стране.
Кад једном открију, на неком *окруилом столу* да смо са
натуреном заблудом
били у тору, као потомци прогнаних из неких космичких
светова, хоће ли
нешто бити јасније?
Индулгенцију нико више продати не може, а са товаром
туђег греха тешко ће
се дуго.
И коме ће помоћи одгонетање зашто смо такви у овом
тору у коме се нико без
смрти излечио није?
Смрт одавно није ништа ново, као умирање престане, кажу
они који је
искусили нису, а ипак се само смрти боје док за туђу
навијају у настојању да
на њој израсту. И расту ка *Новом Великом Праску*.
Опет сам чарапу из леве ципеле навукао на десну ногу.

Бранка Селаковић

РОДОСЛОВ

Аврам роди Исака. Исак роди Јакова. Јаков роди Јуду и браћу његову. Јуда роди Фареса и Зару с Тамаром. Фарес роди Есрома. Есром роди Арама. Арам роди Аминадава... Матан роди Јакова. Јаков роди Јосифа, мужа Марије, од које се роди Исус.

Мијаил роди Васи́ла. Васил роди Јарила. Јарил роди Миљана. Миљан роди Игњата. Игњат роди Вида. Вид роди Богума. Богум роди Васи́ла. Васил роди Вида. Вид роди мене.

– Јебем му свеца! Опет није мушко. – нисам чула, али као да јесам, бабу која тек што је породила мајку, а морала је бреме преко уста да превали и саопшти оцу да је на свет дошла још једна попишуља.

– Дај да опали пушка, нек мисле да је мушко! – нисам чула, али као да јесам, стрица који је тражио карабин, или да ме убије или да ме Стојаном назове.

Стаменка, Станимирка, Станка и ја, четврта по реду, Стојанка. Именоване да се заустави рађање женске деце, али није успело.

– Кад прокрвари низ ноге или јој сисе нарасту брука да падне. – нисам чула, а као да јесам, оца који је доливао ракију.

– Куку! Шта сам Богу згрешила? Боље да ме је узео него што ми је ово приредио. Докле ћу више сеоске курве рађати?! – нисам чула, а као да јесам, мајку која се бусала у груди и обилно крварила. До смрти. Бог је услишио њене молитве неколико дана касније.

– Оставимо је крај штале. Згазиће је говечад. Једна уста мање – рекао је стриц. Нисам то чула, а као да јесам.

– Куш! Грех на кућу нећу навлачити – рекао је отац. Нисам чула, а као да јесам.

– Има једна, тек се породила. Можда би и њу дојила – рекла је баба. Нисам чула, а као да јесам.

И преживела сам некако од туђег млека, на туђој сиси, у туђем наручју. Нисам чула, а као да јесам, успаванку којом ме је тешила. *Мајчице*, тепала сам. Није чула, а као да јесте. Видела сам то у њеним очима.

Свет је такав какав је. Судбина је таква каква је.

Нису обраћали пажњу на мене. Када нисам проговорила ни у четвртој години, сеоски учитељ је рекао да сам глувонема.

– Мутаво, значи. – Подсмехивао се стриц. Отац је ћутао.

– Да ли ће ико хтети ове три мученице да ожени кад имају ову несрећу за сестру? – питала је баба.

– Spreмићу им бољи мираз. – очева је била задња.

Сестре су ме ћушкале и млатиле рукама испред мојих очију. Дуго сам мислила да се играмо. И да смо сви исти.

Тупост, тако бих то описала. Мада, не знам како звучи било какав звук да бих упоредила и разговетније приближила. Временом сам схватила да сам сама. Отварала сам уста и напињала грло да их дозовем, али душник се стезао и ништа. Мени ништа. Њима можда неки крик. Подсмевали су се.

Животиње су ме волеле. Чувала сам прво овце, а када сам прирасла и краве. Када је кућа била празна, села сам за разбој и почела да ткам. Мора да сам дуго остала, јер се смркавало када је отац крочио и видео шта радим. Тамна сенка му је прешла преко лица, а онда се примакао и осмотрио. Спустио ми је руку на раме и ако ме сећање служи то је једини пут да ме је дотакао. Од тада нисам више била чобаница. По цео дан сам седела за разбојем. Уз то сам плела и везла. Девојачку спрему сам свакој сестри спремила. Мојим чарапама се цело село дивило. Препознавала сам им то на лицима.

Сестре су се удавале. Играло се коло. Имале су беле велове преко лица. Рађале су. Носила сам им хаљине и чарапе од меке вуне, да дечије ноге буду топле. Могла сам да препознам која је срећна, а која није, која је угрувана и једва хода, а која прелеће преко прага и у добром ме дочекује.

Стрица је располутио бик. Набио га на рогове и витлао ливадом. Убрадили су ми црну мараму и одсекли плетенице. Плакала сам. За косом.

Баба је свисла од туге за сином. Лежала је на кревету. Када сам јој била ближе, штапом ме је ударала где је стигла. Чим је избацила последњи дах, из очију јој је сукнуо дим. Штап сам изломила и запалила. Светом водицом сам је попрскала. Вилица се кривила.

– Ђаво! – нисам чула, али сам осетила да говори жена што је купала њено зборано, кошчато тело.

Остали смо отац и ја. Он је пио. То ми се није допадало. Пожелела сам да проспем ракију из бурета, али нисам смела. Било је дана када спава испод клупе или испод дрвета, покривен кожухом и само пије. Онда се дозове, лице и грудни кош испрска хладном водом, обуче нову кошуљу и крене кроз село. Разговара са људима. Многи нам долазе у посету. Радим на разбоју, а они гледају и крсте се. Један трговац је стао испред мене, показао на ћилим који је висио на зиду и дигао два прста. У црквеном календару је заокружио дан када долази следећи пут. Завршила сам их пре рока. Моје руке су брзо намотавале нити вуне, чунак је играо. Опет је дошао тај трговац и показао прстима четири. Донео ми је јабуку, кутију ратлука и папир на којем је била шара коју је желео да изаткам. Тако нешто нисам видела раније. Почешала сам се из уха и климнула главом. Ма могу ја то. Само зажмурим, пред очима лебде чворићи, мрдам рукама као да пребирам пасуљ у ваздуху. Прво су чворови хаотични, а онда се сабирају у смислену шару. О Малој Госпојини је дошао по бели ћилим са црвеним гугуткама раширених крила. Један момак је све то натоварио на кола. Трговац ми је опет дао јабуку и белу марамицу пуну шећера. Прстом је показао на младића. Руменило му се разлило по образима. Окренуо је главу. Видела сам да нема лево ухо. Све ми је било јасно. Није ми се миљило да идем из куће и трпим погледе непознатих људи. Овде су сви навикли на мене. Цело село ме познаје. Давно је било када су задиркивања и кревељења престала. Али ипак, голицало ме је у дробу да видим какво ли је то село, каква су му браћа. Једу ли исто што и ми.

Крунила сам кукуруз када су опет дошли. Нешто су са оцем причали. Испод ока ме је меркао. Следеће недеље су ме удали. У собу су истоварили његове сандуке. Мени су у руку ставили јабуку са забоденим новчићима у њој. Венац од цвећа сам сама направила. Испред куће развило се коло. На ражњу се вртело јагње. На крагни кошуље имао је извезене зумбуле. Није ми се свидео бод. Боље бих ја то.

– Аха ха... Удадосмо Стојанку! Има ко да је гледа у старости! Шта ћеш ако се наките мутавци?! Мука је то! – нисам чула, али сам знала да говоре.

Мијаил роди Васиља. Васил роди Јарила. Јарил роди Миљана. Миљан роди Игњата. Игњат роди Вида. Вид роди Богума. Богум роди Васиља. Васил роди Вида. Вид роди мене.

Ја родих Богдана, Обрена и Илију са свим прстима, ушима и грлом из којег проговара свето миро за моју душу.

КУПАЊЕ

Њене груди су сасушене шљиве. Њене груди су мајушне. Из њих је подојила свемир, зато су такве. Три сина и једна кћер су први живот из тих брадавица упили. Испод набораног тела, које је задржало виткост младости, налазе се кости које није ломила, ни карлица јој није пуцала од порођаја у њиви или воћњаку. Прамајке су пролазиле исто. И она је трпела. Није се жалила. Ожиљци су испрани сузама које нико није видео. Сузе су натапале крајеве мараме. Сузе су квасиле погаче, остављене испод крпа да дишу за стомаке укућана.

Њене руке су бушиле земљу и побадале семе. Из семена је ницала пшеница. Класје је вијала. Зрно је у воденице носила. Точку воденичком је тепала. Она је пите развлачила. Замахне око главе паучинастом мрежом развученог теста, па је вешто дочека на столу, па опет, па опет. Онда је као гују увије у тепсији. Зељаница, сирница, кромпируша... пита са јабукама и вишњама. Она је вишњу сваког пролећа орезивала. Киселкасте плодове у котарице брала и шакама бацала по дечијим главама. Котарице је плела зими. И вунене чарапе. Овце је лети шишала. Међу ногама их стисне и орезује вешто, као вртлар посебно жбуње. Огољене овце блеје по дворишту белом од вуне. Сиде се. Сидела се. Главу је окретала у страну, али је умела и да пркоси. Пркосила је јату сврака које су јој крале јаја. Песницама је ка гранама витлала и камење бацала. Једна сврака је пала. Увезала јој је ноге и окачила је изнад врата кокошињца. Кокошке су је у стопу пратиле. То је волела. Окупе се око ње. Из прегаче им баца семенке. *Ћук, ћук, ћук*, призива их. Одмери једну, па је узме у недра. Главу јој стави испод пазуха и заврне шију. Кокошка лежи у врућој води. Чупа јој перје и баца у врећу. За јастуке. Јастуци су меки. Напуњени гушчјим и кокошијим перјем. Супа је топла. Укућани су сити.

Пешкиром натопљеним у млакој води бришем јој тело. Из пазуха истиче слаткаст мирис. Леђа су јој чврста. На њима је носила бreme векова. Босиљак мрвим у лимени лавор и преливам водом. Чекам да пусти боју. Меком тканином прелазим преко колена и зглобова. Интензивни мирис се увлачи у поре. Навлачим јој бели комбинезон, шарену блузу, дебелу

сукњу и џемпер. Обувам јој свилене чарапе и на малена стопала топлу обућу. Летње стављам поред. Да јој буду надхват руке. Чешљам је. Врпцом јој везујем реп и убраћујем мараму. Вилицу јој подвезујем белом крпом. Склапам јој руке на грудима.

Образи су јој румени. Спокојна је. Целивам свећу. Забадам је у шерпу пуну песка. Пламен јој обасјава лице.

Сакупила сам све крпе, лаворе и коришћене биљке и просула на западној страни штале. Штала је њена и краве су њене. Ричу.

– Нека неко затвори мачке на таван! – коначно проговарам. Стриц их комадићима бабине погаче намамљује. Чујем им шапице и тихо мјаукање. Зову је. Збуњене су. Можда улове којег миша.

Опрала сам руке и умила се. Огледало сам прекрила пешкиром. Људи су почели да улазе. У табут спуштају дарове за своје претке. Кафа, паклице цигарета, шећер... баба ће их пренети на онај свет и разделити.

Мљацкамо. Умачемо хлеб у кајмак. И пршут је добар. Баба је изјутра испекла две погаче и питу. Једемо њене трагове.

– Хоћеш мало пекмеза? – пита ме стриц.

– Нећу, дај једну ракију, ваља за душу.

– Бог да јој душу прости! – крсти се стриц и просипа мало из чашице.

– Бог да јој душу прости! – крстимо се и нагињемо.

Јелена Трајановски Сџанковић

ЧЕТИРИ ПЕСМЕ

МИСЛИЛА САМ

Мом оцу

Мислила сам да од она два голуба
Што на симс слећу
– ти си онај сиви.
Мислила сам да ми свраћаш
По пролећу
Да видиш како се живи.
Мислила сам ако нахраним птице
Мрвицама хлеба
Поново ће доћи.
И мислила сам разумећу поруку
Баш како треба
И то ће ми помоћи.
Мислила сам имаћу тад права
Отворити душу
Невидљивој сили.
Мислила сам да небо све чује,
Па шаље потоп на сушу
Али то су само голубови били.
Мислила сам ако нису птице,
Нешто ће већ бити
Твој утешни глас.
Мислила сам неко тамо горе
Још вуче све нити
И будним оком мотри на нас.

НОЋУ

Сене твоје љубави ноћу извиру
Из малих пукотина у поду
Па се распростру по мом немиру
Ваљда немају камо да оду.

Као вода увек проналазиш пут
До полусна прохујалих лета
И тако неопипљив пригрлиш ми скут
Па ноћна хаља отежа као сета.

Забравила сам све пролазе душе
И начинила мало светилиште
Кад се звуци животовања пригуше
Твојој чежњи да је исходиште.

ОСТАНИ ДАЛЕКО

Остани, молим те, остани далеко
Јер минутима ћудљивог сопства
Правиш седефне бразде по образима мојим,
И тамо, негде незнатних поља преко
Ја бивам господар свог личног ропства
Препознатљивом и на чудном раскршћу стојим
Разливена у себи као просуто млеко.

Заувек остани од мене далеко
Јер свака реч бива мали дуборез
Бесмислено препун заслепљујућих рубина,
Док тишине твоје мудраци су стари.
Утихни, занавек безгласна јeko,
Стрпљиво скидам са душе твој вез
Нећу скривати ожиљке несагледивих дубина,
Нико у њих не дира и нико не мари.

ОТУЂЕНА

Одлазим несигурно
Уназад корачам
Од себе.
У неко свитање тмурно
Од чије тежине и ја ојачам
Без себе.
И тако опрезно ходим
Удаљавам се и бежим

За себе
Своје личне ратове водим
Ка унутра вичем и режим
Због себе.
Касно, прекасно пробуђена
Одвећ тужна, превише љута
На себе
Тако укруг се вртим отуђена
Свесна да нема пута
Од себе.

Саша Миљковић

МАЈСТОРСКО ПИСМО

Јесен, ветар и облаци допуњују се у свој својој доминацији над хоризонтом. Бреме од времена, као да уз тежину, има и некакву додатну димензију. Сумрак, осећам сваку кост која ме боли, стеже. Повремено муње и покоја кап кише, буде осећај благог страха.

Погрбљен, мало стиснут, брза корака грабим, газим стазом земљаном. Капут чојани, стари, чврсто стежем за ревере уз врат. На рубу паланке тек понеко светло говори да још сав свет није утонуо у сан. Стиснутих вилица од студени, не обраћам пажњу на лавез паса у близини. Пред собом, само пред собом гледам.

Пут ме некако нанесе до једног од пријатеља из ранијег периода мога живота.

Беше то, колико се сећам, пре десетак и више година. Упаљена светла. За трен се нађох пред вратима. Неколико секунди и, звоним. Први талас nelaгоде је иза мене, помислих.

Излази висок момак, црне густе косе, тамнога тена, грађе као у дрвосече, шака попут лопата. Благ поглед, показиваше и ону другу страну човекова склопа.

Топле црне очи, и покоја бора. Брзо ме позва у кућу и, чини ми се, за трен се нађох у топлој соби.

Срдачан, увек рад да дочека, угости човека. Баци џезву са водом за кафу на пећ, па померањем главе увис, са осмехом преко лица, упита:

– Који ветрови тебе, по овом мраку, к мени нанесоше?

Мало се збуних, закашљах, па онако промуклим гласом, једва чујно, одговорих:

Изгледа ми превоз умакао, и то све пред носом. Повиках ја, гласно и брзо: „Стани, стој!“, али возач, видевши ме на ретровизору возила, додаде гас и... ето ме овде.

– Пешака, дотабанах овамо. – одговорих кратко.

– Ти мора да си гладан? – упита он.

– Успео сам да поједем нешто успут, и по оваквом времену неки раде, зар не?

– Радња на рубу града беше отворена – одговорих. Пописмо по кафу, а он донесе и чашице за ракију, домаћу, чувену шљивовицу.

Пописмо ми неколико, па се распричасмо као тетке на пијаци. Чак и у смех ударисмо на неке опаске а везано за једну његову бившу драгу. Упита и он мене за неку моју, од раније.

– Беше то – одговорих му.

– Али брзо увидех да је небитна, па збрисах на време.

Ћутимо. Ћути он, ћутим ја. Па се погледамо, као да погледамо желимо рећи један другоме:

– Е, мој брале, највећи број жена и јесте такав. Да ако не збришеш на време, омастићеш конопац сигурно.

А Добривоје беше врстан мајстор сапуна у некаквој нашој хемијској индустрији.

Тридесетогодишњак са ваљаним животним искуством, муком која га чињаше школованијим за живот од оне друге, господске, дрске и лење, генерацијски му блиске младежи.

Тамо га редовно задиркиваше, заједљивим опаскама прекидаше док цигарету пали:

– Колега, као да ти дрхти цигарета, може бити да је од промаје? А да ипак ми затворимо прозоре?!

Па онда сви у смех. Он погледа својим благим очима беседника, смирен, без речи. Окрене се и оде. А њему, људи моји, толико дрхте руке, да му треба времена, концентрације посебне да припали.

А околности у којима је растао, сазревао, нису биле богзна колико благонаклоне по њега.

Упитам га за посао, а он тихо одговара:

– Уобичајено, ради се. Мора тако.

Гледа у округли дрвени сто, папиром од новина прекривен, замишљено.

– Стигло ново време, фирме пропале. Богати купују све за шаку пара. Јуче сам у магацину разбијао сировину за сапун, па ми је крв кренула на нос. Али није страшно. Брзо то зауставих – наставља излагање. Ја га гледам и видим, њему заиста ништа не беше тешко.

– Скочила цена лоја на светском тржишту, па газда наредио шефу набавке да купује палмино уље, каже повољније. Али кажем ја теби, није тај глицерински сапун исти, није ни налик ономе од лоја, није постојан. Пар прања руку и истопи се.

– Па ти си, буразеру, мајстор у томе, ваљда има начина да се и то некако реши?

Укључујем се и ја.

– Ма нисам ти ја нека марка. Мала је корист од знања ако се шкртари на сировини.

И у том гласу осетих тугу некакву, као да он фабрику осећа лично, савесније од многих послу приступа.

– Шта би са оним магарцем, Станиславом? Још увек је у фирми, није узео отпремнину?

Упитах, гледајући га право у очи.

– Ма ту је, није. Умало га не убих оним кључем прошле године. Сада ми га још и жао.

– То је једини пут у животу да сам се са неким скоро па потукао.

А о томе сам ја нешто раније и начуо. Рекоше да му је у више наврата на сестру насртао, понижавао је, лупио јој шамар пред светом, тај неки, Станислав.

Е, тада је овај момак стао у одбрану своје мезимице, пристојно покушавши да упозори, предупреди и пресече сукоб, али је поменути колега, насрнуо као звер на њега.

Ухватио га за врат. У самоодбрани се мајстор некако дочепа масивног, металног кључа.

И умало му не развали лобању. Свакако се све добро завршило. Раставили их људи.

– А знаш ли ти да после тог случаја, мене тамо опасним сматрају? Боје се убићу некога.

Ма нећу ја никога убити, њима је већа казна да остану у животу, па да се тако међусобно уједају на овој калдрми, онако несрећни, наизглед важни. Ма није њима лако“, додаде и заћута.

Добро сам познавао те мале пакоснике са којима ради, сретао их на улици.

Љуштуре без емоција, беспрекорне у мржњи и злоби. Понижавајући најчешће сиротињу, потхрањују своју сујету гладну, а знају коме да клањају се до земље, јачима увек поштовање, наравно. И готово увек и у свему, лажно.

Познајем и њега довољно добро. Дружили смо се док му мајка још не беше умрла, а ја се некако брзо иза тога периода одселих на север. Пуно је пропатила јадница, отац их је све скупа малтретирао, тукао. Несрећник, попио му алкохол сву памет, ако је памети и било.

О њему нипошто, никада није говорио. Зато се према сестри и мајци, са пуно емоција и пажње, топлине неке посебне, опходио. Памтим поступке његове. Умео је и сам да узврати на уједе, провокације околине. Али му све то није пријало, као гомили других крволочних егоцентрика, који само на своје гузице мисле. Било је пуно племенитог, посебног у њему. И поред свега, он је искрено жалио, патио због поступака малих људи, њихових неразумних реакција, ситних интереса. Али их није осуђивао.

– Јуче ми на послу, шеф каже – наставља он.

– Иди, Добривоје. Очисти базен, па убаци три цака соде.

– И видим ја, нико неће. Узем чизме, навучем рукавице и педантно завршим посао.

Није то ништа посебно, компликовано.

А многи су то добро знали, вешто манипулисали, користили изговоре разне.

Увек се нађе неко погодан за:

– Ма зовите њега, он је здрав, мене леђа боле, плућа ми оштећена.

И по правилу: Коњу се намешта седло, учи да коњоше.

А човек се роди оседлан, срастао са теретом својим.

Подиже се он, убаци у пећ дрво, па се врати и настави да прича:

– Прошле зиме, седимо на паузи, тако. У предузећу. А један ме мали задиркује, пита да ли је истина да ја имам папир оверен од стручног лица, да баш и нисам урачунљив.

А ја му, спонтано, без горчине посебне кажем. А опет, обраћам се свима:

– Ја имам црно на бело да и нисам сасвим нормалан, а има ли ко од вас – па с неком усхићеношћу, благо подигнем тон, помало иронично – писмених доказа да је нормалан?!

Завлада мук. Сви заћуташе. И веруј ми, пријатељу, сасвим збуњени, почеше се полако један ка другом окретати, обазриво. Тупих погледа, без речи, без одговора.

У том моменту стигоше кафе из бифеа, почесмо о снегу, дигресија повољна по обе стране. Ето, тако ти је са људима.“

Заврши своју мисао, па опет заћутасмо обојица. Пописмо још по једну, а он без речи оде у суседну собу, донесе ћебад за мене и погледом показа на кревет покрај пећи.

У трен нестале, пожелевши ми лаку ноћ при одласку. Климањем главе захвалих, легах и истог момента заспах.

Јутро, снег који провејаваше напољу, угледах с првим отварањем очију и погледом кроз прозор.

– Добро јутро, надам се да си добро спавао? – упита насмејан, неко време будан већ.

– Као заклан – одговорих. Доручак беше већ спремљен, кафа на столу

– А сећаш ли се ти, оне женице из водовода, самохране мајке, кћери старог професора?

Поставише је за директорицу, па пошто не беше рада да потписује фактуре о износима непостојећим, са врха послате, отераше је. И? Је л` се неко почешо? Ником ништа.

– Нађу они подобне, да са њима глобе и краду ову сиротињу.

Завршава, одговором.

– А ништа ново, то је та крива Дрина, не да се исправити – додајем.

Разменисмо још покоју, и видим ја, време ми да полазим.

На излазу из собе, предсобље, па терасица, као тенда, прекривена.

Погледам лево, велика полица, неколико десетина књига.

Приближим се у радозналости некаквој, загледам пажљиво.

Гледам, гледам. Ништа од познатих аутора, дела.

Каже он мени:

– То сам ја све скупљао, овоме не треба, ономе не треба. Па све чувам, ето.

Ја у животу не видех више безвредних и безначајних књижурина на једном месту. Ваљда се ти неки, назови аутори, својски потруде, убеди неке себи сличне а имућније, да уложе у штампу њихових значајних будалаштина.

Тако је један писао књигу о пчелама, као да о томе не постоји гомила поузданих чињеница од раније. Па је тако, опет, некакав учитељ паланачки, писао ново издање географије за школу основну. Претходно је морао министарству просвете уплатити четири хиљаде, да би стекао услов потенцијалног беседника на дати конкурс за поменути уџбеник. А за тај труд, министарство би му касније рефундирало износ и уплатило хонорар, ако би са врха стигле процене повољне.

Као да се ту и може шта ново додати. А можда и може, ај` га знај.

Оваквих је примера, интелектуалаца пријемчивих просечном човеку, површности његовој, вероватно подоста.

Један је младић, тако, са својих петнаестак роман написао, издао. Касније му није полазило за руком да државни факултет упише. А покушавао је, више пута...

Тешко профанима да толики потенцијал разумеју.

Не задржах се дуже од пола сата. Изађох. А напољу, милина, плес белих пахуља, просто ми беше драго да допешачим до куће.

И све без неке журбе посебне.

Добривоја дуго нисам видео.

Пронесе се вест да се пре непуних годину дана упуцао.

Био на послу, остао прековремено.

Колеге кажу да се тога дана чак и шалио, био некако расположенији неголи иначе.

Није било никаквих инцидената. Напросто, отворио одмор за текућу годину, дошао кући, попио кафу и крај.

Испод стола само локва крви и тело.

Љиљана Павловић Фирић

ВИЗИТА

Горгани Тогоровић

Јутро

Изјутра најпре обиђем песме као тек рођену одојчад:
 Није ли се која поклопила, па се за ваздух бори,
 тражи ли млеко (за воду су још младе)
 да л` су се учворале да размрсим,
 где је која размалаксала – промасирам да прокрви,
 откривено покријем, одливлено долијем, захладнело угревам.
 Затим свакој пупак прегледам,
 (да се пре времена не откине, па да једна другу изгубимо)
 Онда се буде: једна плаче, друга само цвили,
 трећа шкргуће иако зуба још нема;
 Окрећу се нагонски ка мени
 и руке пружају кроз ваздух, неодређено,
 да ме напипају (тако ми границе одређују);
 Онда се умире и таман помислиш: *добро је*
 и окренеш им леђа, кад – оно заболи!
 Једна те угризе, друга гађа ојачалим рукама,
 трећа те у цеваницу шутира окошталим удовима...
 Вратим се и све поновим. Опет мирне.
 Одмакнем се и загледам пажљиво
 која је које боје (да ми нису какву подвалили)
 неке мало бледе, друге поцрвене, оне треће зеленкасто ћуте.
 На крају приметим и црну.
 Помислим: *мора да ми се учинило*
Ошкуда мени црна ђесма
Та сигурно није моја
 И баш у тренутку, сетим се: родих се бела,
 Разрастах се у светла многоб(р)ојна,
 Ал црно ме препороди, у мене зарасте.

Подне

У подне – нов обилазак; Песме нарасле.
Поруменеле, набрекле, натекле. Ократим вишкове,
Поприкројим где недостаје и гледам. Некако изједначиле боју.
Проходале, неке знају да читају. Неке и да говоре.
Окренем се, пођем – певају. Друге псују, јаучу, богораде и арлаучу.
Сашаптавају се, оговарају... једна се и унередила.
Вратим се, обиграм, са њима заиграм.
Опет се пружају кроз ваздух, мађијају,
да ме омеђају (тако ме разграничавају).
Оне све дуже, виталније, моћније,
оре се и ору, зору дочекују будне. Ја све тиша.
Све тања, краћа. Провидна. Без боје укуса и мириса.
Ни ватра, ни ваздух, ни вода. Ни сјај, ни непогода.

Вече

Падне ноћ и са њом сва моја моћ исцури.
Ипак, некако се довучем. Мирно је.
Све боли а ништа не осећам. Прегледам.
Нигде звук, ни хук да кроз мук завапи.
Погледам песме – све пепељаста до посивеле.
Ни да се пруже, ни да цикну, ни да зашусте.
Пођем, па се окренем да видим:
Да л се нека увампирила, тражи ли крв
(за воду је касно). И схватим: сама сам.
Пупак дозрео, откинут, вије се по свету белом.
Ништа не преостаје до да песму омеђам
и пружим руку према води. За крв и млеко – касно је.

Таџјана Анџовић Аврамовић

БАКСУЗ

Надици

Било је већ касно поподне кад сам скувала кафу. Хтела сам да сликам мало, пре изласка до града. Сваке вечери прошетам се или провозам на бициклу. Била сам узнемирена. Знала сам да је због немогућности да се опустим, нађем праве нијансе, да лакше започнем неки нови рад. А тај стваралачки немир долазио је из мог окружења – муж који ни сам више не зна кад ради, нема снаге, пречесто ни воље да увече мало изађе из куће, али зато, може кад је слободан да оде по три дана на пецање или проведе сређујући ауто у гаражи. Добро, како ја имам ове моје боје, тако он има своје штапове за пецање, мамце и алат. Пријатељице нису могле да буду разлог – мало их је а и од оних са којима бих понекад села да пијем кафу, пречесто бих изашла исцрпљена слушајући гомилу неважних трачева. Кад бих приметила како само климам главом, гледајући кроз жену која седи преко пута мене и њена уста која се померају а ја не чујем и не разумем шта говори, погледом покушавам да пронађем где су врата, једина ми је жеља и потреба да изјурим, докопам се улице и удахнем ваздух као да су ме управо избавили из мора у коме су таласи претили да ме потопе.

Отпила сам мало кафе али нисам имала мира, кренула сам нешто раније. Дан је био топао. Ветар је доносио дашак свежине. Није могло да прође баш тако лако као што сам замисљала. На стази испред зграде, бака Беба, жена која вечито нешто и за неким чисти, критикује, сецка, чупка траву, набацује земљу, залива своје цвеће и нико је не дира. Смешак који сам намештала да додам уз поздрав се негде на пола зауставио, кад сам видела њене подигнуте обрве и поглед који је стрељао. Неко јој је ишчупао садницу лаванде! Цело поподне правила је сачекуше свакоме ко из зграде изађе тражећи кривца. Наравно, сад сам и ја дошла на ред. Крештала је како сам јој ја ишчупала цвеће. Била је то жена која би сатима могла да се свађа, а мене је и сама оптужба узнемирила. Дрхтала сам одлазећи лагано, док је она викала како се једина ја ту шетам и све ломим... Срце ми је лупало као лудо. Зашто сам се опет „упецала“ на њене провокације као да сам прави

кривац? Сузе су ми кренуле. Па зар да ме стари баксуз расплаче? Ово се дешава сваки пут, ја сам њена храна, „поједе“ ме зачас, прође кроз све моје „штитове“, извришти се оним храпавим гласом, наоштри се као сто муња, просипа своје громове и отрове, ослаби ме па после не могу да се саберем а она – ништа! Одмахне руком као да се ништа није десило. Испразни се и јача је од сваког мог немира.

Нисам ни гледала куд возим и не знам како сам се нашла на Хиподрому. Помислила сам како је лепо, сунце је још јако, нема људи, само неколико коња који мирно пасу. У том трену сам полако силазила са бицикла, како бих се приближила једном који је био у ограђеном простору. Увек бих имала коцку шећера, понеки комад шаргарепе у цепу па сам то хтела да му пружим и помазим га. Наједном, нога ми је склизнула с педале, осетила сам да је спао ланац и опсовала сам. Коњ се тргао, својом њушком ми гурнуо руку и посегнуо зубима за мојим прстима. Онда је фркнуо, испрскао ме својим балама и окренуо се. Гледала сам у чуду – да ли је могуће да је коњ покушао да ме угризе? Да ли се то дешава? Можда му се није допало што сам псовала! Бацила сам оне коцке шећера из руке, померила се и наместила ланац. Сада су ми руке биле потпуно умазане уљем. Није ме било брига, поново сам се попела и брзо се вратила на улицу. Куда да одем? Где је мирно?

Возећи ка центру града и сигурнијим уским улицама, да ме још и неки ауто не закачи, сетила сам се – отићи ћу до Саборне цркве. То! То ми је требало. Дубока хладовина, мир, клупица. Погледала сам, ипак, да неки ауто не наиђе и притиснула педалу, а ланац, проклетник, поново спао. Брзо сам одгурала бицикл до капије и привезала га. Поправивши га, обрисала сам масне руке о стари џемпер. Једино ми је било важно да уђем, седнем, сакријем се код неког стабла и дишем. Тамјан који је мирисао, доносио је спокој. Служба је била готова, више никога није било унутра. Села сам код сувенирнице. Клупа је била наспрам цркве и поред стазе на коју су слетали голубови. Нисам имала више ништа да им бацим да кљуцну.

Ветар је ваљао опало лишће по каменој стази и трави у врту. Подизао је листове са земље, витлао их у ваздуху, бацао на гранчице туја и другог грмља па их поново, шуштаво спуштао на земљу. Затворила сам очи, упијајући тај звук, спајајући га са мирисом свећа које су у цркви догоревале и чији је пламен весело пуцкетао. Срце се лагано враћало у нормалан ритам, више нисам размишљала ни о бака Беби, ни о нервозном коњу, нити о спалом ланцу са бицикла.

Отворила сам очи кад су се лампе у дворишту цркве упалиле. Већ је било вече, требало је да пођем кући. Кренула сам ка излазу, али чекало ме је ново изненађење – мала капија код сувенирнице била је затворена. Закључана! Постојала је главна капија на супротној страни великог дворишта. Пролазећи поред Епарцијског двора и фонтане само сам понегде видеела видеела слабашно светло, али никога од људи. Црква је била затворена, као и главна велика капија! И шта сад? Закључана сам у дворишту Саборне цркве. Нигде никога. А да сам бар неко или нешто чула! Ваљда се чује звук корака по стази или малом степеништу, чује се затварање врата цркве, гвоздене решетке, капије и кључева? И ја – нисам мала, нисам се сакрила, седела сам на прометном месту, морао је бар неко да прође, види ме како седим, да ме опомене.

Држала сам се за решетке високе капије. Мало даље, учинило ми се, ограда је била нижа, са каменим стубовима довољно ниским да покушам да их прескочим. Није било баш ни много времена за размишљање – ухватила сам се за врх једног, попела се на камено узвишење и сада је требало пребацити бар једну ногу и опкорачити стуб. Оно што ми је падало на памет је да не чујем како ми се фармерице цепају на задњици. Добро, не би се видеело док возим, претпостављам, али сама помисао на то, била ми је јако забавна. Да сам стајала с друге стране улице (срећом, пролазника није било) умирала бих од смеха – себи сам личила на пацијента који бежи из душевне болнице, прескаче ограду и јури у слободу, претходно изгубивши живце јер га је изнервирала старица због саднице лаванде па је морао да потражи мало мира и тишине, и као свако невинашце, био и закључан.

Смејала сам се док сам одвезивала бицикл, молећи се да ми се опет не олабави ланац и да не морам поново да намештам. Смејала сам се и док сам брзо окретала педале, док ми је ветар склањао косу с лица доносећи једно од најлепших осећања. Ветар у лице, у коси – слобода и радост. Размишљала сам о томе да овако нешто никад нећу моћи да насликам. Испричаћу некоме ко ће то пробати лепо да опише, ко ће се смејати са мном, коме ће та животна, ситна заврзлама улепшати вече, јер живот једини може да напише причу а да се уопште не мучи са инспирацијом. Гласно сам се насмејала заустављајући се испред зграде, гледајући у поравнату земљу, где је наводно била та несрећна садница лаванде која је била отета баксузу, бака Беби и која нам је и направила сву збрку.

Миомир Самуиловић

ПРИЧА О МАГИЧНОЈ КУТИЈИ

Данас гледам, човек носи телевизор у картонској кутији, мислим да је екран најмање метар и по полупречника, наслања га ноншалантно на бутину десне ноге док откључава врата од аутомобила и ставља га на задње седиште. Дошло ми да му приђем и нападнем га, ко што је својевремено мој ћале радио кад му се нешто не свиђа! Мислим се, с...м ти се у телевизор кад можеш сам да га носиш!!!

Сетих се оног чувеног мислиоца, мислим да је Талес из Милета или Милета из Талеса, њих двојицу увек мешам, што рече једне године чувену сентенцу:

Δεν υπάρχει τηλεόραση μέχρι να το φέρουν τρία άτομα!

(Нема телевизора док га тројица не унесе у кућу!)

Док сам размишљао о овоме, човек седе у ауто и оде, а мене остави расплинутог у магловитом сећању на детињство и куповину нашег првог телевизора.

Рођен сам у згради Поште, јер су ми родитељи ту били запослени. Захваљујући томе, имали смо телефон међу првима. То у пракси и није била нека нарочита срећа јер нисам, практично, имао с ким да причам. Телефон су имале само државне установе, а било ми је већ више непријатно да зовем Општину, милицију, ватрогасце и амбуланту. Ми смо толико рано добили телефон, да мислим, да смо месец дана раније поднели захтев Државној пошти, да бих могао комотно да разговарам са Александром Грахам Белом!

Али није поента у телефону, телевизор је био чудо. Кад је ћале одлучио да купимо телевизор морали смо да реновирамо стан да би могли да га унесемо у дневну собу. Онда је ћале узео кредит, ал то је било нешто повољно, мислим да су га он и кева отплаћивали до појаве телевизора у боји! Знам да је ћале звао неке колеге с посла, па је њих једно пет-шест млађих и јачих колега унело то чудо технике и ставило га уза зид дневне собе. После, годинама тај део нисмо крчили, ћале није дао да померамо телевизор! Кад смо га извадили из кутије, забелела се она платнена пресвлака са натписом ЕИ Ниш. То није смело да се дира док не почне програм. Програм је

почињао Дневником, у 8 сати увече, а 8 сати у оно време, то вам је као сад 9 сати!

Пре тога је Ћале позвао Мому инжењера, који је одржавао поштанске уређаје да нам постави антену. Антена је била толико велика да смо два месеца по постављању редовно одржавали комуникацију са ванземаљцима, али у то време то нико није смео ни да помене, а камоли да објави, па смо ми пребацили на бабу, да она, наводно, нешто врача и успоставља контакт са караконцулама!

То вече смо сви обукли у свечана одела. Баба ми је после причала да сам ја имао неке тегет шпилхознице, Ћале и кева у најновијем оделу, а баба је ставила нову мараму што је спремила за вашар на Гучеву. То прво вече није било много народа, јер је наша зграда имала само 4 стана, па нас је нешто пре 8 сати у дневној соби било око 30 душа, како је баба волела да изрази бројно стање. Ћале је театрално пришао телевизору, скинуо белу платнену навлаку са натписом ЕИ Ниш, као мађионичар са цилиндра у којем је зец и на затамњеној подлози екрана указале су се наше силуете и покоји одраз сјалице наше дневне собе. Тад је Радосав са другог спрата повикао: „Ево нас на телевизору!“, а Ћале га је скрозирао погледом који је ледио крв у жилама, жена га је мунула у ребра, а Момо инжењер му је строгим гласом рекао: „Радосаве, телевизор још нисмо ни укључили!“ Тада је, пошто је био школован за то, инжењер Момо пришао стабилизатору и притиснуо дугме. Стабилизатор је зазујао што је био знак да ће ускоро и засветлети екран нашег првог телевизора. То се заиста и догодило после 3-4 минута. На екрану се указао стилизовани сат, а у позадини статуа „Београдског победника“, док се казаљка секундара правилно кретала у ритму музичког мотива песме „Београде, Београде“ који ми се тада заувек урезао у сећање. Тад је настао жамор међу народом, није било пријатно ни онима који су раније већ видели телевизор а камоли онима који су први пут видели ову справу! Када је водитељ Дневника проговорио, настала је вриска међу окупљеним гледаоцима! Баба се прекрстила пре него што се онесвестила, а Ћале је после причао да је она имала трауму из биоскопа у Крупњу. Он је педесетседме године одвео да гледа филм „Улазак воза у станицу“ и кад је композиција кренула на гледаоце у сали, баба се обезнанила. Од тада, не сме нико да јој спомене биоскоп а железничкој станици не прилази!

Програм је трајао до 11 увече, када је ћале театрално притиснуо дугме на стабилизатору на опште разочарање комшија и већ поспане деце и, као разводник у биоскопу, гласом који не дозвољава приговоре, узвикнуо: „Ајмо, полако... разлаз!“ Разочараним станарима наше зграде обећао је да ће их опет позвати у уторак да гледају телевизију, јер сутра нема програма, понедељак је да се одморе спикери и певачи а и охлади стабилизатор! Сви су некако прихватили објашњење осим излапелог Раденка са првог спрата који је питао ћала да ли сме да остане да гледа у искључен телевизор. Ћале је, већ помало нервозан, узео белу пресвлаку ЕИ Ниш и театралним потезом, својственим само власнику првог телевизора, исту навукао преко још топлог апарата, чији су се лампе, тихо крцкајући, хладиле до јутарњих сати. Ово се понављало наредних месеци, а ритуал гледања је био исти, с тим што смо га допунили једним детаљем. Наиме, пре скидања навлаке ЕИ Ниш и укључивања телевизора, почели смо да закључавамо врата, јер нисмо могли да останемо живи од комшилука који се толико сродно са нашим телевизором, да су неки остајали и да спавају код нас.

Идила није дуго трајала. Једне вечери, кад је остала сама у кући, баба је укључила телевизор, али није скинула белу навлаку ЕИ Ниш и, како је касније објаснио инжењер Момо, дошло је до прегревања лампи и цеви у њему. Експлозија је била толико јака, да је и баба чула. Кад смо се вратили у стан, рекла је: „Црко телевизор!“, а ћале: „Цркла дабогда!“. Ћале је био много љут на бабу, кева на ћалета, јер то је била њена мајка, а ја сам ћутао док сам скупљао остатке магичне кутије... од онаквог телевизора, сећам се, остала је само лампа PCL 82!

Био је то крај једне епохе, наш први телевизор завршио је на сметлишту историје, а баба у селу, где ју је ћале вратио. После смо данима тужно гледали у нагорели сточић где је стајао телевизор. Само су оштећени зид иза њега и мирис паљевине сведочили о једном времену. Ипак, то су биле године кад се ишло напред! После неког времена, ћале се једно вече јавио на вратима и мало припит, упитао: „Је л' ту баба?“ а кад је кева рекла да није, помало замуцкујући је изговорио: „Купио сам телевизор у боји!“.

Али, то је за неку другу причу!

У ПОТРАЗИ ЗА ДЕЧАЧКИМ СНОВИМА

Повремено ме здрма вал носталгије. Не браним се, пустим да ме носи... па где ме избаци. А избаци ме, у ЗПМ. Још кад ме емоције савладају баш је исцрпљујуће, као да вас је талас избацио на оштре хриди реалности. Или вал, како волите! Ја сам у ствари, емотивни инвалид, имам тај хендикеп да се вежем за људе и догађаје! Сећам се кад сам први пут, као мали, путовао аутобусом за Београд код родбине, кад су путници почели да излазе из аутобуса и да се разилазе по главном граду, ја сам плакао као мало дете (што и јесам био), до понедељка ујутру. Онда ми је отац обећао да ћемо се сви заједно вратити у Лозницу па сам се мало смирио. Наравно, када је аутобус тог понедељка кренуо назад, схватио сам да је то била лаж да би ме умирили али тешило ме је што је бар возач био исти. Због мог стања, дозволили су ми да седим на оном седишту поред возача који се звао Драган и чика Драган ми је повремено дозвољавао да у току војње притиснем сирену што је код мене изазивало неодољиву потребу да се радујем, што ми се одражавало на бешику, тако што бих на сваки звук сирене пишнуо у гаће! До Лознице сам био мокар до голе коже али пресрећан! И да, толико сам се везао за тог возача да сам, касније, путовао искључиво аутобусом који је он возио, што ми је правило проблеме кад сам почео да путујем у иностранство! А да вам не причам о оној Рускињи, Наташи из Саратова, с којом сам почео да се дописујем у другом основне, што је прекинуто њеном немилосрдном одлуком да се уда! Никад јој то нисам опростио, па чак и кад ми је послала кратко писмо са обавештењем да се развела! Скривајући злурадост, упитао сам је: Зашто Наташа, а она је кратко одговорила: Због алкохола! Пошто у то време није било вибера и осталих електронских помагала, следећег месеца сам јој послао умирујући коментар, наравно опет ликујући због њеног развода: Па, добро, немој да се сикираш, ниси ти прва којој муж пије! Некако, с јесени, добих њено шарено писамце у којем је, на чистом руском, стајала кратка реченица: Хахахаха... ма, ја пијем! То ме је дотукло, као да ме је мало отрезнило и ојачало емотивно, тако да је мало фалило да спалим све њене слике и писма, но ипак, оставио сам их на тавану, у некој старој картонској кутији.

Ето, драги пријатељи, испричао сам вам све ово да бих вам објаснио зашто ме нечије објављивање фотографија старе

Лознице понекад доводи до емотивне провалије, што се управо умало догодило када сам, на некој друштвеној мрежи, видео црно-беле фотографија продавнице ВОЈВОДИНА, поред које сам одрастао. Као да и сад осећам мирис дрвеног, олајсаног пода, чије су се даске увијале и шкрипале музиком мог детињства! Каква је ту гужва била, нарочито петком! А робе од игле до локомотиве! Сећам се плавих шерпи и вангли, окачених на ексере са десне стране продавнице. Наравно, ми, деца, избегавали смо гужву да бисмо могли несметано да уживамо у нечем другом – у погледу на тегле са шареним бомбонама, које су се налазиле на дрвеној тезги, одмах до фрижидера за сухомеснату робу. Остао ми је у сећању и лик пословође, чика Мије, увек обученог у чисту белу униформу, са капом, у облику „титовке“, такође беле боје. И звук његових ципела, док је из магацина поред радње долазио до тезге, својим ситним корацима који су одзвањали по дрвеном поду. Наравно, на свако његово питање шта желимо, знао се одговор – шарене бомбоне! Док је он алуминијумском лопатицом захватао бомбоне, ми смо пребирали „сићу“ и рачунали колико овог пута можемо добити за ту суму коју смо једва напабирчили! Једном, док сам бројао новчиће, један ми испаде и откотрља се испод тезге. Стежући остатак у знојавом длану, сагох се да видим где је одлетео онај новчић. Лица скоро прибијеног уз прљав и олајсан под, баких поглед испод тезге и у том тренутку открих Елдорадо! Наравно, тад нисам знао да се то зове Елдорадо, већ сам то схватио тек кад сам мало порастао и одгледао неке филмове са Џон Вејном! Елем, испод тезге су светлуцали одрази изгубљених новчића ко зна од када и ко зна чији, заувек изгубљених од деце и одраслих, који су стајали испред тезге ко зна откад. Очигледно је да су продавачице, које су на крају радног времена чистиле продавницу, ретко гурале метлу испод тезге, која је била скоро до самог пода, на кратким дрвеним ногарима, тако да се ту током времена скупила лепа свота! Без обзира што сам био још увек био клинац и нисам ни чуо за потрошачко друштво, схватио сам да је ово оно што се зове тајна и да је не смем ником одати, у шта сам све више веровао док сам танком рукицом „чистио“ ситнину испод тезге! Нико на мене није обраћао пажњу због мог ваљања по поду, поготову деца, којима је то било нормално, а чика Мијо није могао ни да види шта радим! Какав је то осећај био, осећаш да радиш нешто што не треба а осваја те слатко задовољство и радост које су могли осетити само

највећи истраживачи, када су проналазили нове континенте и „заборављена“ племена у Амазонији! Тих година, захваљујући том „штеку“, био сам једно од богатије деце! Почео сам да се бахатим, па сам јео слатко и зуби су почели да ми се кваре! Пошто су у то време одласци код зубара били равни одласку логораша на туширање, одлучио сам да морам престати. А и године су ме стигле, па сам уместо бомбона почео да купујем цигаре, за почетак на комад. Чика Мија то у почетку није одобравао, а грижу савести сам елиминисао тако што га више нисам виђао у продавници, јер је отишао у пензију! Али, ни његов одлазак није ме натерао да престанем са својим омиљеним дечачким занимањем: да скупљам изгубљене новчиће испод тезге. Онда можете да замислите какав је ударац за мене био када су затворили продавницу ВОЈВОДИНА и почели да реновирају зграду и праве неке бесрамно ружне локале! Ноћу сам се будио сав окупан знојем јер сам најчешће сањао како радници који руше објекат долазе до дрвене тезге и дижу је од пода, желећи да је изнесу напоље... а онда се испод тезге указује гомила металних новчића, као у неком филму са гусарима, острвом и благом! И док радници пружају руке према мојим новчићима и неконтролисано се смеју, ја се будим обливен знојем!

Ето, тако драги пријатељи, немам више снаге ни да пишеш... потпуно сам растројен због ових валова сећања који непрекидно навиру. Имам толико снаге само да вам кажем... схватио сам да такво моје понашање не приличи одраслој и озбиљној особи и, наравно, давно сам престао да се сагињем и „царам“ руком испод тезги, по разним продавницама, маркетима и трговинским центрима! И ко зна када бих престао да ми жена неки дан не рече у „Линди“, пред свим оним запрепашћеним потрошачима: „Аман човече, уозбиљи се једном и вади ту руку испод тог рафа с робом!“

Постиђен, одлучио сам да то више не радим! А душа ме боли!

П. С: Није оправдање, знате... није ту у питању материјална страна... ни они пусти новчићи, јер... после дечачких дана, целог живота сам, том руком испод тезге, само покушавао да дохватим своје снове!

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is looking towards the right. The word "Упознавања" is centered over the eye.

Упознавања

Владимир Карайкевич

ПЛАВА-ПЛАВА...

Последњи јахачи су са грленим крицима одјахивали за дине и изгубили се, нестали под њима као жуто-бела лава... Као вода... Не, као последњи језици самума.

Завладала је тишина.

Он је лежао на песку, том већ неиздрживо врућем тигању. Између њега и дина пружала се ниска, само пола сажења висока трака – разрушени зид борца².* Овде је све било разрушено – зидови, две кућице за људе и штале. Изнад бунара су две палме махале својим шиљатим крилима. Овакве палме рађају најукусније урме „деглатнур”. Седефне су боје, као унутрашњост дњепарске шкољке. Најбоље урме на свету.

Али не и овде.

Јер, бунар полако пресахњује. Јер је зид већ оштећен са три стране, и он је једва стигао да довуче камења и у једном углу подигне два ниска зида, свој мали борц, подаље од бунара и палми. Није имао времена да подигне кров, и то је био прави тигањ – лежао је на врелом песку, а цев његове пушке била је још врелија од песка. Пред њим су, на песку, у самом подножју дина, као окамењене лежале две камиле, локални једногрби дромедари, и од њих би повремено допирао смрад. Камила има врло гадан мирис кад неколико дана не пије. Баш гадан.

Мало даље од животиња лежао је човек у шалварима и дугачкој плавој блузи, која је око струка била омотана црве-

---

² Борц – грађевина која окружује пустињски бунар, четвороугаони зид са пушкарницама (прим. писца).

ним појасом. Као и за живота, глава, уста и нос Таргве³ били су под белим платном и виделе су се само очи. Тачније – једно око, јер је друго заједно са пола лица утонуло у песак. Отворено око, црно и дрско, као да је живо.

Он није хтео да пуца на Таурега. Али два дана без воде – то је већ превише. Испочетка је гађао само камиле; то је требало да покаже Таргвима да им не жели зло, иако су га напали.

Онај, што сад лежи тамо, пао је са погођене животиње и није покушао да побегне. Таурези су најхрабрији људи у пустињи. Овај је једноставно подигао мач и пошао на њега. Клатио се као патка и махао рукама; Таргви смешно ходају, баш као морнари.

Бог на свом племенитом мехарију⁴, гном на песку.

Девојчица је уплашено повикала. А Таурег је сумануто ишао право на њих. Могао је упасти са мачем или бацити копље. Девојчица је викала.

И сада непомично лежи у песку. Округли штит од антилопине коже откотрљао се у страну. Десна рука са каменом наруквицом од серпентина му је забачена. О појасу и око врата мноштво сјактећих амулета. А мач му је пао код ногу у ципелама од камиље коже и сад поблескује као млаз воде.

Чак и мртав, он има племенито држање. Црвени огртач на раменима, као склопљена крила. Бело лице, напола заривено у песак; велике ноге. И мач који сија са стране као млаз воде. Витез у времену када је све на продају, времену шпекулације на железници и вешала. Човек, који се не појављује тамо где га очекују, већ тамо где он сам хоће. Страх и трепет пустиње. Владар дина. Непобедиви борац. Леш.

Девојчица иза њега се замешкољила.

– Адхалиб, жедна сам.

– Сачекај, Џамила – рекао је он промуклим гласом. – Трпи мало. Даћу ти, кад више не будеш могла издржати.

Полако га је обузимао очај. Већ одавно промуклим гласом викнуо је на арапском оно, што је данас викао можда двадесет пута и што сада, после погубног окршаја, више није ни имало смисла:

– Таргви! У име Аманае, у име Ацен!⁵ Идите слободно до бунара!

³ Таргви – арапски назив за људе из племена Таурега. – (прим. писца).

⁴ Мехари – посебно снажна раса камила. (прим. писца).

⁵ „У име бога, у име неба!” (прим. писца).

Пустиња је ћутала. Није веровала. И била је у праву.
– Верујемо ти. На растојању већем од пушкомета.”

Он није намеравао да пуца, али они то нису могли знати. Напали су, и он је убио једнога. Зашто би му сад веровали?

И нико од њих није имао воде. Они иза дина нису је имали, јер су се плашили његових метака. Он није могао стићи до бунара због њих. И сад је ту лежао као пас на кости. Ни сâм, ни другима!

Није било ничега. Био је само борц, скоро сасвим разрушен пре две године. Били су врели тигањ, девојчица и он.

Значи, овде ће, под зидовима борца, завршити свој живот он, Пјатрок Јасјукевич, бивши Белорус, бивши гимназијалац Виљнуске гимназије, бивши студент, бивши устаник, бивша луталица, бивши учесник географске експедиције Камила де ла Брисака.

Бивши човек.

Јер овде је лежао живи леш. Леш у поцепаној одећи и са великом количином метака за карабин. Леш без домовине, без хране, без воде.

И недалеко од њега је лежао прави леш.

Вода је била тамо, код кубета – гроба неког муслиманског свеца, такође давно разрушеног, са разнесеним зидовима. (Французи су, док им је овде била постаја, унутра држали барут.)

До воде се није могло стићи; погодили би га са најмање четири тачке. Брисак је, напола луд од врућине и жеђи, заборадио да су Таргви такође и одлични стрелци.

Петраку је било жао Џамиле. У белој сукњици, у црвеној блузици широких рукава са белом прљавом крагном, са кадифеним покривалом за главу које је веома личило на белоруску сељачку мараму, само што је, по локалном обичају, стајало накриво. Мала је седела и сисала палац, гледајући на чутуру са водом.

Ништа, мала, ако можеш да сисеш палац, значи да још имаш пљувачке у устима. А онда није тако страшно.

– Сиши корале, девојчице. Видиш, колико тамо има планинског кристала?

– Зашто, адхалиб?

– Зато што су увек хладни – промуклим гласом одговори Пјатрок. – Твоји преци из Картагине су по највећој вру-

ћини хладили руке о кристалне кугле. Мислили су да је то окамењени лед.

– Шта је то лед?

Он слеже раменима.

– А где је та Кар-та-гина?

– Петнаест врста од Туниса.

Девојчица је била лепа. Мршава, са крупним црним очима. Носић јој је био правилан, мало шири, као и код свих Бербера, усне танке, врат дугачак. Осмехивала се. Можда је тај осмех био намештен, јер у породицама шеика децу одмалена уче да владају изразом лица, али можда је би и искрен, зато што се поред њега ничег није плашила.

Овуда је морао проћи караван. Можда сутра, али можда и прекосутра. А још два дана на сунцу он неће издржати. Педесет и две су му године, а за ова два дана је остарио петнаест. Барем му се чинило да је тако. Очи су му биле црвене и замућене од неиздрживе врућине и заслепљујућег сунца. А некад су биле чисте као роса на цветовима.

– Гимназијски заводник – сећао се са равнодушним осмехом. Шта би сад рекли његови некадашњи другови?

Изношене ципеле, подеране ногавице, бела на лопатицама и под пазусима кошуља, руке и груди опалени сунцем, проседе чекиње на лицу, прљава од прашине, некад златаста а данас седа коса, отечени капци. Очи већ исте као у Таурега, „покривених Таргви”. Многи од њих су слепи у старости.

Зато што очи спаљује звер која и сад лежи и пажљиво мотри на њега, Петрака, која му десет година дахће у лице својим страшним врелим дахом.

Велика северна Сахара.

Извадио је бележницу, размислио мало, и на последњем празном листу ставио датум: *25. јул 1880. године.*

Иза његових леђа је био разрушени борц, а још даље – плато, сасвим прекривен шљунком, облацима и комадима кремена, најбезљуднији и најружнији део пустиње. Нешто као каменита плажа, ако се може замислити плажа дужине сто врста. Људи који дођу овамо да траже воду и њихове земне остатке не треба да гледају онамо.

А испред њих су дине, дине, велико пространство са динама и, понегде, јаругама и вадијима, сувим коритима.

И он је записао:

– Људи, ако вас пакао потера овамо – на југ, само на југ! А онда је размислио и прецртао ту реченицу. Људи његове боје коже немају шта да траже на југу, у туђој земљи.

– 25. јул 1880. године. У сенци је 40, на сунцу, где смо ми – 62. температура тла – 24. Остало нас је двоје. Са мношћом је Цамила, осмогодишња ћерка шеика из Вед-Рира. Опкољени смо Таурезима. Пре пет дана напали су Вед-Рир и три ноћи нас прогонили кроз пустињу. Погинуо је и шеик са породицом и сви чланови експедиције. Умрли су од копаља и жеђи. Захвалите за то влади, која је помешала науку и рат, која чува војне извиђаче и уместо њих шаље медицинаре, ботаничаре и хидроинжењере. Јуче је погинуо Брисак. Вероватно ни ја нећу доживети следеће јутро. Молим само за једно. Дете ће вероватно отерати у ропство и то, сигурно, на југ. Откупите је! Моја годишња плата је у Гадамесу. Молим вас!... Ово је мој последњи запис.

Увио је бележницу у прљаву цепну марамицу и ставио је у јаму у песку поред самог зида, а на зиду је оштрим каменом урезао крст. Ако неко погледа место последње битке ваљда ће схватити да под крстом нешто мора бити похрањено. Таурези неће схватити – они не сахрањују под крстом.

– Шта радиш, адхалиб?

– Не обрађај пажњу – рекао је он на арапском. – И никоме не говори о овоме. Овде је наш спас. Шта год да се деси, овде је наш спас.

– Амulet?

– Амulet.

Девојчица га је својим лепим црним очима испод дугачких преломљених обрва гледала сасвим слободно и помало тужно. И кристални корали сијали су исто као њене очи. Само што су оне биле црне.

– Типично берберско лице – помислио је Пјатрок. – А заправо, Бербери су такође Таурези. Није ли чудно, што једни Бербери кољу друге?

Присетио се како су се бранили од Таурега и како је страшно иначе ћутљиви шеик викнуо кад су одсекли главу његовом сину. Дечак је пао. Свилене шалваре на дечаковим ногама лепршале су на ветру, а ципела од црвеног марокена која му је спала с ноге постепено се пунила песком.

А затим је шеика пробурзило копље. Његова жена је носила девојчицу. Висока жена у дугачкој црвеној гандури. Заклонила је Цамилу крајем своје беле мараме, као да је тај

вео богзна каква заштита. А можда је заиста и био, јер је он, Пјатрок пуцао, задржавајући Таурега, а кад се осврнуо – жена је лежала ничице, и крв се није видела само зато што је гандура била црвена.

А јахачи су пристизали, клатећи се на својим дромедарима, и њихова кратка копља су се ројила, и жена је била мртва, а девојчица је остала.

Чудно, како то Бербери убијају једни друге.

Мада, шта ту има чудно? Зар се у његовој домовини није догађало исто? Брат се дигао на брата, отац на сина. А шта су радили са сељацима? А са устаницима? А са официрима, кад их заробе? Погинуо је Мацкјавичус, погинуо је Пацабња, Кастус Калиновски је обешен, Загорски је ко зна где – можда је и он мртав, мајор Кавецки је стрељао устаника Волгина.

Проклетa земља! Целати и робови!

– Обузеле су те ружне мисли, адхалиб? – девојчица је сисала корале.

– Седи уза зид, ти... неумивене очи – огрубелим гласом рече Пјатрок. – Има још мало сенке.

– Зашто кажеш да су ми очи неумивене?

– Па кад су тако црне.

Он, Петрак, никад није имао жену и децу. Они зликовци тамо, у такозваној домовини, љубазно су га ослободили дужности да храни породицу. Имао је само жене. Светлокосе у Андалузији; лакомислене са Тенерифа; поспане Туркиње са уских улица Галате; слободне жене Гадамеса са црвеном куглицом од тканине на челу; Мауританке из Феса и Тангера.

На једној страни су били топови и вешала. На другој – жене. Напоследку му се све огадило, па је побегао овамо – да скупља биљке, премерава ником потребну земљу. Истражује крај у којем ће после тридесет година, кад његове кости избеле на сунцу, бушити артешке бунаре.

И овде ће му бити крај. И шта мари, кад је свуда на земљи исто и све је узалудно.

Једино му је било жао Цамиле. Судбина му је дала да на један дан буде отац. Никад није био отац.

Жеђ је постала неиздржива. Од свеприсутне светлости и врелине кожа му је испуцала и добила бронзану боју. Засврбела су га леђа, врат, руке, бокови. Знао је да је добио осип од врућине.

Готово слепим очима гледао је како у врелом, лиску-настом ваздуху трепере листови алфе⁶, дрина и тамариска – сви кожасти, суви, бодљикави као ајкулина кожа и храпави као турпија.

Каквог је укуса вода? Више се није сећао каква је вода домовине. Сећао се каква је овде. Сланкаста, осећала се на сумпорводоник ако је била у барицама величине длана, и чиста у бунарима. Тамнокожи Руари из касте чистача читавог живота чисте бунаре. По реду, уз молитву, зарањају у воду и седе доле понекад до четири минута, а онда излазе извлачећи кожно ведро пуно глине и каменчића. Четири минута у води!

Како би сад волео да је Руар!

Али он није Руар-чистач, и пред њим није бунар него дине и гмира – путоказ подигнут од камења. И песак, кога се не може дотаћи голим дланом. И, најзад, небо. Небо, које све јаче сија пакленом, смртном и узнемиравајућом бојом.

У тој боји више нема ни дина, ни неба, ни гмире – само врелина и жеђ. И у тој врелини ипак има живота – и за фенека, риђу пустињску зверчицу (ено је како се прикрада кроз гамаду⁷ до бунара, весела и облоуха као неки школарац), и за ћубасту пустињску шеву, па чак и за огавног варана са његовим дебелим телом земљане боје.

И сви су они слободни. И фенек, и шева, и варан. Само за људе нема слободе. Како је лепо бити Руар-чистач! Четири минута у дубокој, хладној, животворној води!

– Хоћеш ли воде, мала?

Девојчица је подигла дуге преломљене обрве.

– Хоћу, адхалиб.

Она гута, забацивши главу, а Пјатрок приморава себе да гледа на другу страну.

– А ти, адхалиб?

– Ја нећу.

– А шта ће пити тата и мама кад дођу?

– Већ сам ти рекао – кад се одморе, доћи ће и донеће сами воде.

– А Таргви?

– Тата ће довести људе... Седи у моју сенку.

---

⁶ Алфа – врста ковиља, расте на северу Африке и југу Шпаније („еспарто“); (прим. преводиоца).

⁷ Гамада – или „хамада“, врста каменитог терена у Сахари (прим. преводиоца).

Девојчица је допузала у сенку његовог великог тела и утихнула.

Тако је, слободе има за све. Чак и за оног тамо варана, који вуче своје дебело тело између дина.

Само за људе нема слободе. А сад ће га овде убити Таурези.

А, заправо, зашто? Када је, после свих својих лутања, стигао овамо, многи Таурези су постали његови пријатељи, и он је за њих био „адхалиб” – славни лекар. И очи су му биле оштре – Итран, а душа – сунце, Тафука. Никад се није плашио да буде међу Таурезима са својим пријатељем, Ган-Аџеном.

Ган-Аџен је осећао мирис воде преко пет врста. Спуштао је свог мехарија и испитивао траг туђих камила.

– Ово нису наши, адхалиб. Видиш, дромедарев измет? Није им пало на памет да га понесу за ложење. То су Маври. И са њима један бели. Видиш, мокрио је стојећи. Чекај, ено тамо још трагова, свежи су, миришу. Ови су дошли из пустиње и кренули трагом првог каравана један сат касније... Сад их прате... Не журе. Одавде до Туфата... Стићи ће у Туфат ноћу, кад Маври и онај бели буду спавали. Иду полако, мада су им мехари жедни. ...Адхалиб, сутра ћемо чути да су у борцу Туфат поклали Мавре, а за белог траже откуп.

Ген-Аџен је био само обичан члан свог племена, али је имао бољи њух од пса, иако су му читав нос, уста и брада били вечно покривени.

Ови га неће пустити. То је сигурно.

Како се десило да је постао непријатељ Таурезима? Једноставно. Дошли су наоружани Французи.

Ђаво да их носи! Познавао је и волео Французе, а сад их је мрзео због њиховог лупештва.

Волео је Таргве – а сада се борио против њих.

Познавао је људску племенитост – и вечно се тукао са неким и у домовини и овде.

Судбина?

Таргви у детињству, док их не опали сунце, такође имају белу кожу. Али они се свете свим белцима. И у праву су.

Јер, белци су долазили и пуцали на њих, и мучили их и пљачкали. Таргви су сиромашан народ. Шатор, камиле, антилопе у пустињи и нешто мало посуђа.

А уз себе увек штит, копље са четири зупца, сабља и пар цилита. И пиштољ и две мале кожне торбе. У једној – оружје, у другој – брашно, урме и дуван за жвакање.

И мешина са водом, и душа, и звезде на небу. Сиромашан народ! Али нашао се неко да спусти шапу и на њихов пesak.

Таргви су добар народ. НепокOLEбљиво поштени, витешки, верни својој речи. Они не знају шта је то лаж нити крађа.

Али и они имају ропство. Не унутар племена; то не. Нападају југ Сахаре, а онда воде заробљенике у Бискру. Цамилу, највероватније, чека иста судбина. И зато он, Пјатрок, пуца, уместо да пусти да га убију, јер му је живот само непо-требан терет, и што се тиче ове његове изношене коже – свеједно му је.

– Адхалиб, дај воде.

– Сачекај још мало, душо... – храпавим гласом рече он.

– Узми ово парче суве јабуке... Биће ти лакше.

Девојчица је узела и почела с напором да жваће. Испочетка мрштећи се, а затим све сласније. Адхалиб је био у праву. Само што она није знала да више нема ни сувих јабука.

Тауреге не треба кривити. Потрудили су се да упознају разне религије. Испочетка рано хришћанство, и од хришћана су научили да инкрустрирају оружје крстићима; затим јудаизам, и увидели су да су туђи богови немилосрдни, најзад ислам, па су их мухамеданци научили да тргују робљем. Па ипак, они верују у небо – Аџен, у чисто слободно небо, а не у окрутног бога који ни сам не зна шта хоће.

Они су слободан народ, а терају их под јарам, да постану као црнци у Старој Бискри, као апатични и млитави Маври Сетифа и Туниса, које су толико терали да им је већ свеједно.

– Као и људима у мојој домовини...

Ах, како је блештао Дњепар кад су га, скоро без свести, износили из круга непријатеља заробљеници које је командир пустио. Сасвим обични момци однекуд... Сад је већ свеједно одакле су били... Ослободили су дечаке и њега, полумртвог...

Каква врућина... Најрадије би се устрелио. Али не може. Ту је и ово дете.

Треба издржати бар још овај један дан. Можда се ипак деси чудо?...

Припека је била неиздржива. Пустииа је занемела у црвеном одсјају. Он је физички осећао како то црвенило извлачи воду из њега.

Покушао је да плуне – није имао плувачке.

– Адхалиб, попиј мало воде.

– Мораћу.

Повукао је мали гутљај из чутуре, задржао га у устима и... вода као да је испарила у њима. Више се није смело. И он уз велики напор воље одвоји врућ грлић од усана.

Пјатрок је лежао оборене главе, наслонивши се образом на кундак, а пред његовим затвореним очима пролазили су чудни призори.

Стоје на ивици шуме. Иза њих шуме крошње, а испред – топови бљују смрт. А онда потеря, и он бежи обалом црног блатњавог потока... А ево трга у Санта Крузу. После борбе петлова мртве птице се узимају за шију и износе из арене, а мале мамузе на њиховим ногама гребу по тлу. Дечак који ведром воде смива крв у арени... А затим мауританске џамије у Тангеру, и водоноше са козјим мешинама како пролазе поред њих звонећи својим звонцима. За једну ачаву можеш да пијеш колико год желиш.

А просјаци уопште и не морају да плате.

И црнкиње које продају млеко у крчазима. Млеко је увек хладно, јер млекарице сваки час поливају своје крчаге хладном водом.

Под сунцем које носи живот и смрт, тргује се на шареној пијаци. Смокве, грумење љутих зачина, уље офарбано у наранџасто, меки марокен, корпице са орасима... Црнац пере ноге у одводу из фонтане... А када у Дахомеју приносе жртву сунцу, човек радосно скаче са високе стене у море, у загрљај чудесног, плавог, прохладног, светлуцавог бога.

Не, повратка неће бити. Велика Африка га је заробила и чврсто га држи. У сивом царству смрти, између пирамида, између великог Кеопса и великог Кефрена, једном је помислио о домовини и њеној судбини – и то је био почетак краја.

Мала земља, чија сва писана историја једва да има осамсто година, од којих триста ни сама није знала шта је. Жалосни покушаји да се нешто учини, да се нађе неки пут. Покушаји деловања налик бацакању птичице у тесном кавезу. Све бесмислено и узалудно!

И шта с тим? Шта и кад би савладали гвоздену силу? Кад би се цар повукао са њихове земље? Свеједно људи умиру

и народи умиру, и тај је процес незаустављив, и на земљи неће остати ништа осим гробова. И мизерна је, безначајна људска мисао у поређењу са сфингом, у поређењу са тамом и тишином, у поређењу са великим царством гробова.

Некад је Петрак, прочитавши у древној књизи о кнезу Свеславу речи „Шестокрили! Синови Белобога! Напред!” ро-нио сузе на кожне корице.

И шта је било? Сфинга је стајала већ хиљадама година док незнани кнез незане земље није узвикнуо те речи. И сад већ одавно нема тог кнеза, нема његовог срца и ума, а сфинга стоји. И око ње – гробнице.

Свеслав је умро, мртви су и момци, и завичај, а и он сам, Пјатрок, врло брзо биће мртав. А сфинга ће све гледати у ноћ својим слепим очима од црвеног гранита. Њене су очи потамнеле од дима ратова, од ноћне тмине, од призора милиона мртвих. Царства и републике смењивали су се на лицу земље – и ништа се није променило.

Он, Пјатрок, седео је тада под сфингом и био срећан што га је рана у грудима довела у пустињу, где је чист ваздух, код сфинге у Африку, где ће сада и остати.

А тада се месец дигао над пустињом и сфингино лице је постало зелено као малахит, а усне су се развукле далеко у страну, као да створење са надменим и презривим осмехом гледа на земаљска зла.

Шта је сфингу бринуло што се он, Пјатрок, заједно са пријатељима борио и грцао у крви, што су толики обешени, кад је она видела много више.

И свеједно, свеједно су испред њих само грбови и песак, који засипа руине царстава. Кома је боље од бедних људских покушаја да се нешто учини?

И тако, кроз сфингин осмех, стари источни отров отровао је и њега.

Врућина је постала неиздржива, жеђ паклена. Хиљаду маљева ударало га је по глави. Пјатрок је затварао очи, али је светлост пробијала капке. Као да је полудели мајстор прскао свет пурпуром, црвеном бојом, отровним зеленилом боје су резале, тестерисале, тукле.

Смрт није долазила у милосрдној тами, већ у хаосу боја, у бујици растаљеног гвожђа, у гејзирима пламтећег фосфора, у потоцима крви и течног злата. Тешко је дисао осећајући како му срце полако замире. Полако али неумитно,

јер није могло да тера по жилама осетно згуснута крв. А смрт се прикрадала у страшној и претећој светлости.

Смрт у месецу липњу. Смешно. Где су ту липе?⁸ Тамариск и ваја⁹. И пустиња свуд околу. Какве липе!

Цветају липе. Како је прохладан ваздух под њима. Огромне, раскошне липе, у бисерним капима росе. У чистој студеној роси, у зујању пчела.

Али тамо је ропство и народ који је издао устанак и не жели да мисли ни о чему, осим о свом цепу. И нема више снаге за борбу.

Потиснули су их тада до Дугог обронка. И топови су грмели, кидајући месо, разбацајући људе, сејући смрт. А људи су са обронка падали у Дњепар, у плаво-зелене дубине, тако хладне да је пробадало у слабинама. Вода је носила живе и мртве. А топовска ђулад су падала међу њих. Једно – сасвим близу.

Пјатрок отвори очи. Нешто је заиста треснуло, али то није био топ. То се на два дела распукао велики камен недалеко од њега. Расцепили су га зраци пакленог сунца падајући право на њега. Чувени арапски „крик сунца”. Чак му се ни камен не може одупрети.

Девојчица је изгледала сасвим ошамућена од врућине, и он опет седе како би јој својим телом направио сенку.

Сфинга је у праву. Све пропада, све нестаје, и батргање поколења око ње је за жаљење.

Потпалили су тршчак око баруштине, да им змије не угризу камиле. И трска је још понегде горела, а дромедари су журнули кроз њу и, пљускајући, ушли у воду до пазуха и пили, пили, пили. И смрад сумпорводоника се подигао и почео ширити у таласима. А људи су копали јаме близу обале, како би се вода прочистила текући у њих кроз песак, и такође пили, иако је она и даље смрдела као покварено јаје. Било је то пре две године, кад је Брисакова експедиција готово умрла од жеђи на путу ка долини Тајбе.

⁸ Као што је Пјатрок Јасјукевич забележио, све ово што је у причи описано одвија се у јулу месецу 1880. године. Дакле, код Хрвата липањ је – јун, али је зато код Белоруса, Украјинаца и Пољака липањ име за наредни месец – јул (прим. преводиоца).

⁹ Ваја – врста папрати, али једнако се назива и лишће палме (прим. преводиоца).

Путеви. Путеви. Камиле се љуљају. Горе, доле, десно, лево. Горе него на броду, ако море није баш побеснело. И на грби – мешина и телис од камиље вуне. И механички, као привиђења, камиле иду кроз море заслепљујуће светлости...

Африко, љубави моја! Убијаш ме!

Хиљаде плавих и црвених змија код Тангера.

Змије у сувој трави. Рогата змија, аспид-змија Клеопатре. Али овде се са змијама може изаћи на крај... Арапин греје над ватром мали бубањ... Загрејана кожа пуцкета... Старац пљује змији у уста и ова га уједа, а њему ништа... И он је гледа у очи, и травка јој неће пасти с главе док се, зачарана, полако спушта на земљу... И он закопава змију и скаче на том месту, а онда се удаљава десет корака и свира у фрулу, а змија се извлачи из земље код његових ногу.

Да, овде се могло изаћи на крај са змијама. Не као у домовини.

Овде је, у најмању руку, било неке борбе. И берберски лав се кроз олеандре, акације и врбе прикрадао да нападне чојека. А човек је ишао у лов на лава.

А ноћу је човек седео у заседи поред загона за стоку и чекао, и слушао стихијско, као далека грмљавина, режање звери у честару.

– Тор-р, тор-р-р, тор-р-р-р.

Звуци су јачали, одјекивали готово над главом као грмљавина. Долазио је лав, и чак су цикаде престале да зричу, зачувши његову рику.

– К-ха, к-ха – хропти у грудима као код самртника, а онда: Р-ра-тор-р, р-ра-тор-р – са јачањем и слађењем, хротањем, стењањем, бубњањем и кашљем.

И лет тела над оградом, бешумни лављи скок, и муња која му полази у сусрет, и лав пада као ошинут бичем. И крај. Лав лежи распрострт, укочен, гриваст.

Са лавом се човек може борити. Не као са шакалима у мундирима тамо, у домовини. Они уједају као аспиде.

Не, он никад неће напустити Африку. Она, велика љубавница, освојила га је. Заувек. Неће се враћати, зато што ова љубавница није подла – она једноставно убија. А и зато што је он човек без домовине.

– Адхалиб – јавила се девојчица – одакле си?

Танки као пругићи, бронзано-црвени од сунца прсти стезали су чутуру са остатком воде.

– Боље попиј то – каже он.

Последње капи. То је све. То је крај. И кроз неколико сати заиста ће бити крај. А за неколико дана њихова ће тела бити сува као кост.

– Хвала, адхалиб – рекла је девојчица, прогутавши све што је још остало на дну.

– Испричај ми одакле си. Где је твоја земља?

Она је још радознала!

– Шта да ти причам? Моја земља је далеко одавде. Ружна је и сиромашна. Јеси ли видела пећину у Бени-Зелтану? Људи, козе, овце, кокошке – сви живе под земљом. Ништа се није променило од библијских времена... Нас су исто тако сатерали под земљу.

– Стварно под земљу? – упитала је она.

– Не стварно, него онако...

– А како изгледа твоја земља?

– Кажем ти: камење, каменчићи, каменчине... И све то посуто свуд по земљи. И мочваре. Велике мочваре.

– И вода је горка као у Тајби!

– Није, вода је слатка. Само је тамна, јер има много траве у њој... Осим тога, Тајбе је ма̀ло, а наше мочваре су велике као сто гамада.

– О-о! – она стави дланове на образе. Како ви имате среће! Колико се камила може напојити из њих док не остане само бла̀то?!

– Хм, хиљаду хиљада, и никад не би попиле сву воду.

Девојчица га погледа сумњичаво, и он се исправи:

– Па, можда мало мање.

– Баш имате среће. А људи исто пију из тих мочвара?

– Не, људи се гаде те воде, као „покривени” камиљег меса. Људи пију из бунара.

– А је л' треба пуно ићи од једног бунара до другог?

– Највише сат. Понекад од једног до другог има само неколико корака.

– И између њих је песак?

– Не, трава. Као у оази поред саме воде.

– Значи, сва твоја земља је зелена?

Пјатроку није било до приче о „његовој земљи”, али девојчица је тако заборављала на жеђ и врућину, и зато је говорио, као да премеће шљунак у устима.

– Зелена. А кад се у пролеће погледа са неког брда, онда је чак плава.

– Плава? – очарано је упитала девојчица. – Плава-плава?

– Плава-плава – понови он.

Не може јој ваљда рећи, да су ту плаву земљу спалили и залили крвљу. Да није плава, него црвена и црна.

– А камиле? – упитала је она.

– Уместо камила, ми имамо коње.

– А урме?

– Ми имамо јабуке.

– То је боље – рекла је она. – Од урми ожедниш. А јабуке су сочне.

Јасјукевич је већ одавно, са великом узнемиреношћу, слушао како издалека, иза потамнелог црвеног хоризонта, допиру неки чудни испрекидани звуци, као да златни опиљци падају на сребрни штит. Невидљиви хор малених, као зрнца песка, човечуљака, отегао је своје „а-а-а-а”. Испочетка весело, затим тужно, до бола, а онда већ са очајањем и нарицањем.

Шта је то? Звоне звончићи на ливадама изнад Дњепра? Певају сирене на каменитој обали заплускиваној плавим таласима?

И одједном је са ужасом од којег га прободу у грудима схватио да то пева песак. Да пева своју песму, долазећи на крилима пешчане олује, сама Смрт.

А онда као да је неко пресекао глас песка и ужас је раширио своја крила, јер се хоризонт изгубио у црвено-црном облаку.

Врх највише дине се задимио. А затим и остале, ниже, почеше да шаљу у небо димне језике. Испрва сиви, претварали су се у прљаво-црвене, а онда постајали црни и тако се дизали ка црвеној, као на заласку, кугли у висини.

Пустињом је летео црни хиљадуноги паук и дизао увис дрхтаве пипке, покушавајући да ухвати сунце. Ковитлави, променљиви, огавно живи, дизали су се са дина, савијали се, окретали, грабили увис и готово се већ сплели око сунца, да би се одједном истегли и шчепали га.

Није се могло дисати. Пјатрок скиде блузу и омота је девојчици око главе.

– Наслони главу уза зид; колена до браде!

Он привуче камиљу мешину и заклони је њоме, како би могла дисати кад их завеје песак. Зрнца песка су му шибала голи врат.

– Смрт – помислио је и није рекао ништа. Смрт. Африка. Две речи су се слиле у једну и потонуле у свести која се губила.

– Узми ме, велика чаробнице, ја те нећу оставити. Куда бих? Онамо, где су вешала, бескрајна зверства и измучени народ?... До ђавола. Остајем. А ти ћеш се приљубити уз мене и испити ме. Дословно. Само што пре!

Још једном је погледао девојчицу и видео црно око како га гледа испод длана, одоздо и искоса.

– А је л' плава? – упитала је она весело и са неверицом.

– Плава је...

До ђавола! Свеједно је велика Африка заробила његово срце. Велика, моћна, успавана, и страшна, и претећа кад се повремено дигне. Његова друга домовина.

– И мочваре су плаве? – упитала је девојчица.

– И мочваре. Умотај главу.

Она се умотала. Смешна мала грудвица, чаура из које тешко да ће икад изаћи лептир. А из чауре, глуво:

– И вода је плава?

– И вода.

Оборио је главу. И ту као да га је нешто ударило. Вода! Самум! Самума још нема. Само се врхови дина дижу у небо и лове сунце. Али они иза дина мора да се већ припремају. Сигурно су легли и умотали главе. Да ризикује? Ако изгуби, то је сигурна смрт, која га ионако не плаши. А ако добије – то значи живот за њега и дете. На губитак му је указала сфинга. Али добитак?

– Лези овде – рекао је. – Обећај ми да нећеш мрднути! У име неба!

– У име неба – рекла је девојчица. – А је л' плава?

– Плава је – рекао је он и, узевши чутуру, прескочио зид.

Нико није пуцао. Није ни чудо, кад је „ваздушни отров” био већ сасвим близу и у небо се више нису дизали језици, већ црни стубови песка.

Пјатрок је унапред проверио правац на ручном компасу. Онда је откинуо рукав кошуље и, клекнувши, повезао уста и нос.

Сад се већ некако могло дисати. Зрнца песка су га убацила у голу руку. Као хиљаду игала.

А онда је потрчао према двома палмама. Ветар га је гурао и носио, а он је и сам јурио, губећи дах, топћући одрвеним ципелама песак и камење.

– А-а-а-а! – лудачки је завијао песак, као да хита да уништи све живо. Из трка и ношен ветром, Пјатрок је тешко и болно налетео грудима на зид бунара. Очекујући да сваког часа добије метак у леђа, за кожни ремен, поред ведра од коже, привезао је и своју чутуру. Изгледало му је мало. И заиста је било мало. Самум му може помоћи, али може га и упропастити. Иако ведро личи на торбу и може се затворити, „дах смрти” може за сат времена потпуно да га исуши.

Кожна врећа и чутура дуго нису хтеле да потону. А око њега се већ није чуло стењање, него завијање и хука. Подигло се нешто огромно, немилосрдно, од земље до неба.

Повукао је ремен, осећајући тежину воде и жаљење за капима које падају натраг, у дубину. Падају и падају. Боље да му падају у суво грло. Ризикујући да сваког тренутка добије метак, он је нагло устао и извадио ведро из камене цеви. Чаробно тешко, мокро и хладно. Као пољубац. Није било смисла да га вуче онамо пуно. Мораће да пузи, вода ће се просути. А остатак ће попити „ваздушни отров”. И он, клекнувши и заклонивши телом ведро, ликујући стрже повез са лица и принесе усне води жудно као уснама једине вољене. Коју никад није имао. Али са некима тако бива.

Први гутљаји изазвали су бол у грлу. Али вода је текла у грло и чак као да је тихо одзвањала, као млаз из фонтане у кристалној чаши. И он је пио, пио, а над њим су летели облаци песка – самум је пио заједно са њим.

Затим је опрао повез водом из чутурице и поново је напунио из ведра. Самум не може да пије из чутуре.

У ведру је остало још пола. Најмање двадесет чутурица. И онда се Пјатрок с напором одвојио од бунара и пошао у правцу који је унапред одредио.

Повез се одмах осушио. Сетио се како је дисао док га је прао. Као у наложеној пећи, где неко огромном пумпом убацује песак. Сад барем песка није било. Само врела пећ. И у левој руци му је била затворена и руком придржавана испод петље кожна мешина. А у стомаку се тешко бућкала вода.

Његов и Цамилин заклон сасвим је нестао. Фијук песка испунио је простор. Пустинја је стењала и трзала се, са сваким трзајем дижући у небо нове слојеве своје површине.

Спустио се на колена и пошао. Али и овако га је ветар сваки час пригибао до тла. Онда се сасвим приљубио уз тло и наставио пузећи. Постало је немогуће дисати. Пузао је затворених очију и тек повремено би, кроз прсте, погледао на стрелицу компаса.

Неколико пута га је ветар одувао натраг, као корњачу, као опали лист, заједно са песком. Али он је пузао и пузао.

Пузао је осећајући да умире.

Последњи кошмар је стигао неочекивано. Лежао је и грчевито се одгуривао ногама, а неко му је притиснуо главу тешким дланом и без муке га држао у месту, као човек слепо маче. Пјатрок се тако батргао пет минута – а можда, вечност? – батргао се, обливен хладним знојем, док није схватио да је то крај пута, да то није никакав огромни длан, већ да он сам упире главом о зид свог малог борца.

Ветар га је трипут скидао са зида, док му најзад није успело да се превали унутра. Тамо је напипао полузатрпано брдашце, ставио поред њега већ топлу мешину и легао поред, умотавши мешину и главу крајем телиса од камиље вуне. Очистио је уши од песка, зачепио их рукама и умирио се.

Песак је летео над њима, постепено замећући све и свја.

И Пјатрок је осећао како му срце лупа, да искочи из груди. Напио се добро и није осећао жеђ, али уста и грло су му већ били сасвим суви. Као да их је покрила тврда краста. Нешто му се полагао прикрадало. Као сан. А онда као да је неко одједном дунуо на свећу. Настала је тама.

Пробудио се нагло и одмах се сетио опасности, самума, пуцњева из дина. И, сетивши се тога, усправио се, збацивши дебели слој песка.

Тишина. Ваздух је био чист. Једини траг самума била је црвена трака која се спуштала на хоризонту заједно са ослобођеним сунцем. Осенчене падине дина биле су лила боје, која је у подножју тамнела и прелазила у љубичасту, а на врховима, обасјаним последњим зрацима сунца, горело је, постепено тамнећи, течно злато. Пустиња је сијала као дуга која полако трне.

Пјатрок је знао да са наступањем ноћи Таурези могу поново напасти. И он поче рукама брзо скидати песак са свог малог борца. Ослободио је место где су лежали, притиснуо је мешину – још је било доста воде у њој. Најзад је откопао и малу прашњаву чауру. Подигао је крајичак телиса – спава.

Обрве јој се мало трзају, дугачке, заломљене. Одмахнуо је главом: нека спава, док још није завладала ноћна студен.

Пронашао је торбицу са мецима и пребројао их. Узео је две прегршти брашна и умесио их са мало воде и сушеним месом. Додао је урме. Ништа, може се јести, а жеђ их ноћу ионако неће мучити.

– Лептиру-лептирићу, пробуди се да једеш – рекао је.

Лептирић је главом размакнуо телис и тек под зрацима сунца отворио очи.

– Плава-плава? – промрљао је лептирић.

– Плава-плава – замишљено, као да се спомиње старих празника, рече он. – Једи.

Девојчица је прво зграбила чутуру.

– Немој много – упозорио ју је Пјатрок. – Ноћ ће бити хладна. – И ту помисли, да би ноћ могла бити итекако врела.

Облак на хоризонту се спустио. Заједно са сунцем. Чисто зеленкасто небо, малко светлије на месту сунчевог заласка, простирало се над пустињом.

– А је ли тамо и тамаринд плав?

– Тамо нема тамаринда – одговорио је. – Али има много шума. Дрвеће као оне палме, али допола зелено. И има га као звезда на небу.

– А је ли плаво?

– Понекад. На месечини. Онда стоји тихо, а кад је ветар, онда шуми.

– И шта има још?

– Има река.

– Шта је то?

– А знаш ли, шта је Ихархар?

– Знам. Широка и дугачка јаруга.

– Е, видиш. А река је јаруга ширине три Ихархара.

Само што није сува, него пуна воде. И та вода не стоји, него тече, шуми, жубори или се једноставно полако помера напред. Дању се на њеној површини огледа сунце, а ноћу се одражавају звезде.

Девојчица је ћутала, као да размишља о томе шта је чула. На зеленом небу се појавила прва звезда. Ваздух над утихлом Сахаром био је тако чист да звезда није трептала.

– Ти си одрастао – рекла је Џамила – и ја не бих смела овако нешто да кажем одраслом. Али чини ми се да лажеш. Такво нешто не може да постоји. То ти сигурно говориш да ми буде лакше. И зато што тата никако не долази... А твоја земља

је, сигурно, обичан песак где нема ни барице воде. Срам те било што лажеш. Наши људи овде никад не лажу.

– Али, не лажем – рекао је он. – Јеси ли видела некад фатаморгану? Њу доноси ветар из других земаља, где има много дрвећа и воде. Доноси је зато, да деца виде и верују. Јеси ли видела? Реке, а поред њих дрвеће.

– То је само фатаморгана – рекла је она као одрасла. Онда је Пјатрок клекнуо пред њу.

– Слушај – рекао је. – Именом овог неба, твојим животом, овим што сам данас урадио, кунем ти се да је све што сам рекао истина. Да стварно постоје на свету и мочваре, и бунари на сваких десет корака, и реке, и шуме, и таква земља да је сва плава.

Она је дуго ћутала. Пјатрок је чекао.

– Хтела бих да идем тамо – рекла је. – То је сигурно Алахов рај. Зашто си отишао одатле, адхалиб?

– Отерали су ме зли људи.

– Ја никад не бих дала такву земљу – тихо је рекла она.

– Зато што познајеш само пустињу.

– А ти?... Не, ја не бих никад...

И те речи као да су отвориле неку брану у њему. Као да је провалило нешто старо, што га је тиштило и мучило. И он је заплакао. Немо. Саму су сузе текле низ лице.

– Причај ми – тихо је рекла она. – Значи, и те... реке... и оне су плаве?

– И оне су плаве – промуклим гласом рече он. – Има их много. Између њих су шуме. И шума је много. И између дрвећа теку поточићи. А уместо дина тамо су ливаде, и на њима је много шареног цвећа, а изнад цвећа је дуга. И понекад на све то пада снег... Ти никад ниси видела снег. Он изгледа као бела вуна која пада са неба. Бела вуна од милион мехарија.

– А је л' и он буде некад плав?

– Понекад, кад је месечина. Ено, види, излази месец.

Месец се заиста дизао над пустињом, и она је под њим била бескрајна као небо. И над њом је сијало, готово без трептања, на хиљаде звезда.

Пустиња је лежала пред њим бескрајна као живот, озарена, обасјана кристалном светлошћу. Сијала је сваком дином, које као да су биле изливане од оног истог кристала у очима девојнице. И све то је било безгранично, свеобухватно

и свепрожимајуће, као време, као живот, као човек, као далека... далека...

Девојчица га је гледала као неког ко је дошао из бајке. Обгрлила је колена ручицама и спустила на њих браду. И у њеним подигнутим блиставим очима, као хиљаду свитаца, одражавале су се звезде.

– Причај ми још – тихо је замолила.

И он је причао. И постепено се изгубила оскудност језика, нестало је седамнаестогодишње горчине, истопило се гвожђе у грудима. Причао је и, као пред наново отвореним очима, далеко али живо, појављивало се оно што је видео хиљаду пута и, сада, први пут.

Крстови на раскрсницама, сеоца у црвеним коралима оскоруша, грмови дивље руже поред путева, коњи у магли. Мочваре, шуме, мочваре. Засеоци усред плаветних шума, мостићи над речицама.

И плаве-плаве-плаве ливаде.

– Хтела бих да идем тамо.

– Ићи ћемо.

– Добро.

Пјатрок ју је умотао и спустио поред зида. Нека спава. Било је тихо.

– Плава-плава – рекла је Џамила. А онда се умирила, заспала.

Он је седео поред ње и гледао дрхтаву траку чаробног сјаја над бескрајном пустињом.

Али пустиња је имала крај и негде иза ње, и иза мора, била је једна друга земља. Без које он није могао. Била је далеко, али је постојала. Са својим угојеним пановима, бездушним владарима душа, са својим лажима, са ишибаним сељацима, са попљуваним, забрањеним језиком.

Али и са својим ливадама, са плавим врбацама на оба лама река. Макар несрећна, измучена, преварена, али своја, најлепша на свету, плава, чиста као прва љубав за коју се, упркос свему, не лепи никаква прљавштина.

Џамила је мислила да је он дошао из бајке... И то је било тачно. И треба спашавати бајку док је бајка, док се није претворила у пустињу. Треба се тући за њу макар са самим ђаволом и умрети на њеним зеленим ливадама, најлепшим на свету.

Повратак. Само повратак. Свеједно што тамо нема никог. Неко мора почети.

Он ће издржати овде и два, и три дана. Издржаће колико треба. Не може да не издржи. Јер не сме пустити да одведу у ропство некуд у Чад или Тангер, на други крај великог ропског пута, ову грудвицу живе материје, која му је вратила домовину.

Домовину која се не сме оставити у ропству.

И чак и ако га убију, умреће са мишљу о девојцици и о домовини, срећнији него за свих ових седамнаест година.

– Плава-плава...

А над бескрајем, од којег је он сада био већи, лежала је непомична, свечана и неописиво сетна светлост.

Иза дина се зачуло шкрипање песка под мишићавим камиљим ногама.

Превео са белоруског
Андриј Лаврик

Владимир Караткевич (1930–1984), рођен је и од-

растао у белоруском граду Орши. Завршио је Филолошки факултет у Кијеву, а затим Виши литерарни и Виши сценаристички курс у Москви. Три културе богатиле су широки пишчев таленат – белоруска, руска и украјинска; три професије – филолог, писац и педагог – учврстиле су његово мајсторство.

За тридесет година стваралачког рада објавио је четири романа, три књиге прича, пет приповедака, три књиге песама; писао је историјске драме, као и роман есеј о историји Белорусије и један оперски либрето.

Сајин Беркиналиева Абдисаматовна

ЛЕПТИР ЛАКОКРИЛИ

***

Нежно осећање Вама названо
расположење моје – лептир лакокрили.
С небеса као дажд, бела светлост лије
Васељена ће сва бела постати.

Топла реч моја Вама названа
у бели дим претворена
по земљи лагано лелуја.

Мир мисли су, рат су
Ветрена – крила моја.
Чаробни верси Вашег имена
нек у дивоти живе.

***

Гледајући са земље у небо
чинио ми се да ће планине
изненада пасти.
Подизући заставу вере, замало сам
врхове дотакла.

У једној руци страх пред судбином
да част своју женску ничим не покварим.
О, Боже, подари ми снаге да
живот овај, чемеран, проживим достојно!
Иако ме је драги као ствар одбацио.

Напустила ме је љубав.
Иако сам се трудила, изгарала.
Другог излаза нема, но да се
опростим с њим.
Волела сам знајући да ништа
добро са њим бити не може.
За њега, пресахли сам извор била

и остала.

Љубав је подарио другој која га је
стрелом отровном сред срца ранила.
Сада и он страда попут мене
која сам звезде у кишне капи
претворила да га жедног на
љубав подсете.

***

Смешна сам постала
попут кловна јадног, уплаканог
када си одлучио
да ти нисам потребна.
Сада се враћаш заклињући се у љубав.
Закаснио си, нисам више тужни клоун;
други ме човек искрено воли.

***

Шта чекам, шта ли ми је судбина
наменила?
Када ће се завршити то чекање
и моје разочарење у
неузвраћену љубав?
Ипак, још увек у тами судбине
светло тражим.
Када си ме оставио
била сам повређена,
као да сам
у страшној трци изгубила.
Уз најбољу другарицу веру,
чекала сам
као да ми те неко дугује.

Могу да поклоним све своје
лепе хаљине.
Све могу да дарујем,
не плашим се.
Али, љубави никад не могу
да се одрекнем,
на то не пристајем.

У мојој души љубав неће да угасне.
И кад моје тело звезда постане,
људи ће спомињати
песникињу Сагин!

***

Зашто си тако леп, младићу?
Заљубила сам се у тебе и
довела себе у
безизлазан положај.
Можда си пио прозирне сузе
облака у светој ноћи.
Луда сам од љубави према теби,
заборављам на своју породицу.

Сигурна сам да ћеш живети дуго
са твојих усана блиста сребрни осмех.
Због тога што постојиш жив је сав мој свет,
смрт ће, због тебе, у моје двориште окаснити.

***

Сигурно ти је тешко.
Од вихора, од превирања,
од мојих ледених стихова.
Ако ти је хладно, ако си због
тога плакао, опрости ми,
добри човече, што нисам
могла да ти узвратим Љубав.

Киргистанска песникиња **Сагин Беркиналиева Абди-саматовна** рођена је 1974. године. Објавила је две самосталне и неколико заједничких књига поезије. Члан је Савеза књижевника Киргистана, Савеза писаца Централне Азије и Евроазијског књижевног еснафа. Добитник је многих домаћих и међународних награда и признања. Превођена је на више светских језика.

Превод с руског и белешка
Валенџина Новковић

Фрагментовани масивни привезак од ливене бронзе облика великог паука са алком на једном крају (висина 5 cm, сачувана ширина 5,5 cm). Пронађен 2014. године на локацији Стари град Сврљиг – Подграђе.

Вредновања

Душан Стојковић

ЛЕКОВИТЕ ПЕСМЕ ТИХОГ ПЕСНИКА

У нашој поезији постоји читава серија ненаметљивих, *тихих* песника који нас сваке године не „бомбардују“ новом књигом, песника који се разликују од оних који, сасвим незаслужено, имају песничких награда понекад и више него књига које су објавили, од оних који песме, понекад, из једне у другу своју збирку селе а да не пријављују како то чине дочим небудни критичари који овлашно читају то и не примећују па, и не тако ретко, веома престижне награде намењене искључиво новим песничким књигама додељују онима које су заправо само, прикривене, изабране песме. У те, и такве тихе песнике, никакве сумње нема, може се прибројити и смедеревски песник Горан Ђорђевић који је, после збирки *Почетак недеље* (1984), *29. април, Друјовац* (1985, 1995), *Расуша земља* (1997, 1998, 1999), *Сеншадреја и друје песме* (2007, 2010), *Смедерево, седам песама на седам језика са седам цршежа* (2009), *Метје на трудима* (2010) и *Прве песме* (2011), *Изабраним песмама* (2019) понудио оно што је есенцијално у његовој поезији. То што је написао веома мало песама, пажљиво ишчекујући тренутак када оне заправо саме себе испишу, омогућило му је да веома лако међу њима пробере оно што би најбоље могло да покаже шта зна и уме и може када је о песниковану реч да оствари. Ако се, могуће, у недовољној мери знало, и прихватало, како српска поезија у Горану Ђорђевићу има аутентичан, и видљив, у сваком случају препознатљив, песнички глас – појавом његових *Изабраних песама* то је постало очигледно белодано. Песме је бирао сам аутор и поређао их хронолошки те је тако читаоцима ставио на увид како се као песник развијао. Односно, боље рећи, како се на нашој песничкој позорници појавио као песник сасвим формиран којем није потребно време тап-

кања у месту и опипавање простора да би оно што има у песничком уму изнео на песнички друм, заузимајући од прве особено место на њему.

Као што се његово песниковане обзнањује збирком *Почетак недеље*, песма по којој је његова прва збирка добила свој наслов „отвара“ изборник о којем пишемо. *Основна* песма Горана Ђорђевића је, и поред тога што он има римованих песама, она која је у слободном стиху и која је, и поред тога што он има строфично апотекарски „уређених“ песама, чак и сонета – састављена од различитих строфа у којима су стихови углавном различитих дужина. Пред нама је, дакле, треперава, слободно разиграна песма која прати унутрашњи ритам и одупире се калупљењима, чак и онда када ова ка хармонији воде. Већ на самим почецима свога певања Ђорђевић показује како је, и када је о историјским темама реч, он песник меланхоличног кова. Ретко шта у животу може да нас орадости. И када се о славним историјским збитијима говори, она су прошла, била, остала само у сећањима. Не треба се предавати, али већ оквирни стихови (први и закључни) прве песме, на најбољи нам начин оцртавају простор у којем се читава ова поезија одиграва. Први гласи: *Најшеже ми је ионедељком ујуштуру*, а последњи: *Облачим свечано одело / очекујем зле вести*. Готово свака Ђорђевићева песма има поетску „причу“. Она која је кичма ове песме је: *Ошац је јесењег ионедељка / ошпишао из светиа у ипоезију*, и она је пропраћена „о“ стихом: *О, хладно је, О, скрбно је, О, бедно је*.¹⁰ Овај изводи у први план и звучну раван песме и не сме се заборавити, када се Ђорђевићева поезија ишчитава, иако многи критичари на то не обраћају у довољној мери пажњу – ни велика њена звуковна засићеност. Поезија песника о којем размишљамо једнако је звучна колико и значењски богата. Постоји у њој и звукоплет историјског, националног.

Богатство Ђорђевићевог песничког вокабулара илустроваћемо неколиким примерима (поједине речи су и потенцијалне новокованице): *врашоломити*, *тадежни*, *змијољедни*, *једанушости*, *крстозрачни*, *људообразни*, *нашинац*, *илавонеба* (вода), *сунчевих*, *шанкозелени*, *хогограм*. Ту су и „народске“ речи попут *леб* или *ишеница бјелица*. Горчину певаног помало разблажују деминутиви / хипокористици: *тробихи*, *кремашо-*

¹⁰ И у песми „То долази јесен“, из прве песникове збирке такође, налазимо стихове: *О, хладно је, / О, бедно је, О, срамно је*.

ријумчић, минђушица, ѿшочиић, ѿрсиенчић, сесѿрица, собица, Сричић, хлейчић. Они опевано дају у интимнијој, приснијој боји, као да га уз срце привијају.

Сасвим су метафоричке, не ретко синестезијске, онеобичавајуће колоритне, парадоксалне такође, синтагме: *јорке крви* („Предзнак за путовање“), *језуитским словима* („То долази јесен“), *дане седе* („Сломила се кола велика“), *кућоликим ранчевима* („Сентандреја“), *црној сјаја* („Сликари у Сентандреји“), *вода мироходна* („Златни јелен“), *црни вешар* („На гробу Завише Чарног у манастиру Тумане“), *плавој звезди* („Милош Црњански у Темишвару“), *дуја седа ѿамћења* („Жетва у старом Грацку“), *лейљиви вешар* („Јутарња пецива“), *зјужваном сну* („Прва слова“), *бујава свејлост* („Сазвежђа младих гробова“), *црну месечину* („Црна месечина“), *младе ѿрасѿаросѿи* („Одгонетање светлости“).

Лирске слике које се налазе у самом срцу Ђорђевићевих песама запремају читав спектар и крећу се од реалистичких до сновних, од натуралистичких до симболистичких, експресионистичких и надреалистичких, од хуморних до поетичких, од гномских до метафизичких: *Прсиѿи исјод ѿраве ѿлешу замке / и змије очи ѿију* („Посланица ловцу“), *ѿде се лејо време / одавно обесило* („Предзнак за путовање“), *Сиво је и скрбно / Из руку неће ѿроцвеѿаѿи / ѿерунике и крик* („То долази јесен“), *Вода над ѿлавом заѿворена / као судбинска рука* („То долази јесен“), *Породио си се у ноћ ѿамнију / од оне која долази* („Ти висиш изнад наших глава“), *ѿрескају костѿи* („Утвара“), *Очи сунца има* („Сонет о светлости“), *ѿреѿвориѿи се у око ѿѿице* („Побећи далеко у беспућа“), *Да ли се мењају / крсѿине / ѿодишњих доба?* („Аз, буки“), *мирис неба у коси* („Балада о три коња“), *У кљуну (птици – Д. С.) јој се / корица дана / ѿаси* („Високо птица“), *Пѿицо, / леѿећа / ѿосесѿримо* (Исто), *Позни ме доѿонио ход на сневан бисерни ѿрѿ* („Сентандреја“), *душу у ненаданој лејоѿи / ближим сну и суноврају* (Исто), *Мора да смо / раздвојени од ѿлава ѿресѿавали ѿрелеш / онемелих косова. Ни ѿласници / са коља ниѿѿа нам нису дојавили* (Исто), *У лејљиву, ѿуну мириса и ниских звезда, ноћ* (Исто), *Из ноздрва ноћној боја / израњају куће, дућани, ѿосѿионице и / цвеѿни ѿрозори уснуних граѿана* (Исто), *Кад смо једном ѿерје ѿвца из кућној / ѿемеља низ ѿушеве развејали која ће нам / ваѿра вучје костѿи оѿрејаѿи?* (Исто), *звоно... још једино у Сенѿандреји / ѿовори срѿски* (Исто), *у неухваѿљивој кичми слике* („Сликари у Сентандреји“); *јуриѿи, уходе, цариници, / душама ѿалој дајѿе* („Златни јелен“),

да их бели дан / црним сунцем обасја („На гробу Завише Чарног у манастиру Тумане“), Јуџарња језа / ѓрелистџава књиџе („Ми-лош Црњански у Темишвару“), Змија џамна одмиче од најџу-клоџ јуџа / ка звезди све уморниџој у свануће („Напустили смо куће“), сунце кроз ѓрозор / зором, зором / мрву леба доноси („Године, јао“), не обрадова / се ни смрџи („Деца“), џо изџорелим зи-довима шеџају / ѓресне несаниџе („Призрен“), биће среће хоће / у биће речи / биће речи хоће / у биће истиине / а биће истиине хоће / у биће живоџ / и биће мрџивоџ („Како да те дозовем“), На овој адреси не стџанује више море / оџиловило је у џоџрази за џослом („Одбегло море“), врџасак рањене воде („Прва слова“), Звук са безброј џамних сџиралних / рукавица (Исто), Шџа џо беше век? („Шта то беше век“), сазвежђа младих ѓробова („Сазвежђа младих гробова“), ужеџлоџ џодневноџ руменила („Вучји зуб“), режи још млади век („Млади век“), Осиромашени ураниџум неће у џесму („Осиромашени ураниџум“), Песма се оџима, жеџи се, ѓроџиви, мрџиџи се (Исто), џиџина навиџа зигни саџи („Рука која је написала“), заџамџи сваку реч џиџине (Исто), Куда се уџуџиџи / у ово џиџо није свануће / у себе, у своју крџку џесму, / џа џиџа буде („Куда се упутити“), Део дна ѓриџада сваком („Део дна“), Све се сажима и џраџи џе / овде и џамо, ма ѓде, / у свим живоџима (Исто), додирнуџи џиџину („Додирнути ти-шину“), У ѓуџој џиџини / џаџу свеџе боје („Немир“), у крџку џосџеџицу слике (Исто), Узџахује веџар воду („Подне у Фло-ренци“), У џочџку беше слика / која ѓрену, озари око / и беше слика оцваџи речи / и реч беше оцваџи слике / у обе руке џворџа / свеџлосџи („Рођење“).

Веома је често ТИ у овим песмама. То Ти је, једнако често, заправо: ЈА + ЈА, односно унутрашњи монолог, само-разговор. Његова експресивност појачава се многобројним питањима које песмама подарују динамику, експресивност. Питања неретко следе у низовима. Притом се, понекад, прави изненадни обрт, те тако, на пример, у песми „Кога ћеш наћи у мочварама“, на: *Кога ћеш наћи у мочварама / даброве или џиџице?* належу стихови: *Или ѓнездо родиџеџско / џоџло и оџворено?* Такво „померање“ налазимо и у поенти првог дела ове песме која је црнохуморна: *џуџуџеш у незнано у ванвре-мено / сџм с ѓлавом ѓреко рамена?* Црнохуморност ове слике ублажена је тиме што је она дата у облику питања те би одго-вор несумњиво могао бити сасвим различит.

У песми „Напуштене коњушнице“ налазимо градацију ужаса. Ево како се овај појачава: сабласне сенке и одважни

љубавници, прегажено жито, дорат разнетог чела, јачач слеђен на сабљи, раж, непробуђена змија у хлебовима и, на крају: *Њисак из сна / и небески кас / у сумрак*. Ако изгледа како је све окончано њиском убијеног дората у сну, то се „помера“ пошто се у песничку игру уводи небески кас по вечерњем небу. Мртви коњ разиграно јури небеским пространствима. И не само у кошуљици сна, већ и у офантастиченој стварности која је у Ђорђевићевим песмама једнако присутна као и она реална у којој стварно јесмо. Ми у овим песмама не сањамо само, већ и снови постају ти којима на јави ходимо не могући јасно да разлучимо (не покушавајући, заправо, то да изведемо) шта је онострано а шта онострано пошто су међе између та два „простора“ сасвим уклоњене.

И песма „Прославите дан“ такође градацијом отпочиње: *Чувари шајне / бродари уз воду // сајлеменици / и кловнови // Певачи о љубави / и оцрашању / занемели јушачи вајше*. У њој се градација кумулацијом ублажава, али крај песме, њена поента, открива како су сви „прослављачи дана“ *самојлави и безјлави*. Те одреднице су амбивалентно контрастне: како *самојлави* могу бити они који су одређени као *безјлави*?

Прошлост не остаје само прошлост. Она је и у садашњем тренутку жива, *сирела долетела из давних предела / закопана у блашу* („Предзнак за путовање“), непроналажљива али присутна. Жива прошлост која неретко праву грозомору твори.

Особено удвајање можда најбоље приказује песма „Стајала си на прозору“ у којој се у неидентификованој њој која с прозора, али тако што је сунце на њему „оцртава“, (п)осматра свет са још једном њом у себи, која, као иза унутрашњег, невидљивог огледала – егзистира, повлачећи се и враћајући се на место с којег се привремено склања. Није то сасвим безазлено како на први поглед изгледа, пошто она, у *сеници*, и *сама*, *муњевито се бацила за ишницом / и промашила*. И у трену када је била камен хитнут из праћке тела, била је, истовремено, на прозору и осматрала сунчеве зраке који су је *оцртавали* и мислила на *далекој грађани*.

У нехеројско доба види се прамен давнопрошлог: *Време са зеленом доламом / и калџаком злашним* („То долази јесен“).

У првој збирци песник је непрекидно на месту које је не-место, с којег се не полази, али и на којем се не остаје,

негде на недефинисаном *између*. Путовања која се непрестано сањају јесу и она унутрашња, властитом нутрином, и она историјска по манастирима који су права дивот-књига наше историје. Неумрла прошлост. У истој књизи Ђорђевић има и песме о манастирима (Крушедолу, Хопову...) и географским топосима (Стражилово). Онај ко је наше савремене песника подстакао да се њима позабаве несумњиво је био Васко Попа који је у својој *Усјавној земљи* (1972), поред циклуса „Савин Извор“, „Косово поље“ „Беле кула“ и „Повратак у Београд“, имао и циклус „Ходочашћа“ са песмама о следећим нашим манастирима: Хиландар, Каленић, Жича, Сопоћани, Манастија и Сентадреја. Међу Ђорђевићевим песмама издваја се, најкраћа међу њима, „Стражилово“:

*Тешко је
појети се до њесниковој
троба.*

*Лакше је сјетићи
до сојсјивене
смрти.*

Александар Блок спомиње апотеку у својој чувеној краткој песми „Ноћ, улица, фењер, апотека“. Борислав Радовић има изврсну песму „Пред љекарницом у Госпе од мора“. Горан Ђорђевић аутор је песме „Апотека“ у којој говори о смрти свога оца – песника који је у апотеци, на путу до школе у којој је професор био, умро. Њени завршни стихови су: *Ужас у реду крај укоченој Ескулаја / крвојок њесме убија њесника*. Сонет „Тамни пут“ сонет је попут гнезда смрти. Његова понента мрклином зрачи: *Тамној њуша сати / у ушима ти одзвања меко*. Прошло, саму смрт песник покушава тако што их уримује да припитоми, учини их мекшим и блажим. Но, да ли је то могуће? Може ли рима смрти да науди?

Петоделна песма „Расута земља“ грозд је од пет римованих сонета. Читава наша историја у њој је приказана / опевана као незацељена рана. Историјске ране не могу никако и никада да се сахране. Живе и *исјод крстова*, а у *недрима кад све мине остаје земља с језика Крајине*. Од шездесет стихова у пет сонета њих тридесет шест окончава се са *иштиа / е: судилиштиа, њророчиштиа, зјариштиа, иштиа, кућиштиа, сјаништиа, жиштиштиа, жилиштиа, тробиштиа, смртиштиа, средиштиа, ложиштиа, чудовиштиа, ништиа, сидриштие, свратиштие, ловиштие*,

зiаришће, светилишћа, изворишћа, ђубришћа, љубилишћа, склонишћа, исходишћа, ућочишћа, ђејелишћа, нишћа, дво-ришћа, вајришћа, сћрњишћа, сћрајишћа, калишћа, ланишћа, мучилишћа, сћрадалишћа, нишћа. Четири сонета се слично окончава: први са *Заборавља ли се ишћа?*, други: *не остiаде нико / нишћа*, четврти: *не иштираја нишћа*, а пети: *не искија нишћа*. Очита је асоцијација на чувену Раичковићеву „Камену успаванку“. И у њој, и у ванредној Ђорђевићевој песничкој творевини, нагомилана рима сведочи о слагању камена на камен, односно смрти на смрт. Ретки деминутиви су једини жижак у мраку. Привидно такав је и читав четврти сонет у којем се набраја седамнаест српских мушких и женских имена од којих шест (*Живојко, Живко, Живадин, Живорад, Живојко и Живан*) имају *жив* у корену, али који је сонет смрти у којем све споменуте *шћама узима* а *црни косац* их коси, те песнику остаје да узвикне, као у средњовековним нашим риданицама и плачевима: *Јао, шћуто*. Најтамнији, најпонорнији стихови ове тамо-песме су, изван сваке сумње: *Гроб до гроба гробишћа / смрти у смрти смртишћа*. Она је једна од најтамнијих звучних песама свеколике српске поезије. Она која је из прикрајка погледала на чувену Стеријину, једну од најбољих и најпотреснијих наших уопште, песму „Надгробије самоме себи“ коју наводимо исцела:

*Нишћа из нишћа
Зирувано у нишћа
Даје све нишћа.
Шћа желиш више
Од ишчезлої нишћа?
Пламен краћко шћаје,
Вечно таси се.
Сћихотвораи, ретор,
Професор, љравдослов,
У књићама име
Вечно остiаје ти.
Но шћело нам нишћа,
Ум шћакође нишћа,
Све је, дакле, нишћа
Сенка и нишћа.*

Мраку који је „Расута песма“ расула на све стране песник је покушао да се, у песми „Говор песме“ одупре тако што у њој тражи: *нек свећле из шћебе речи / и ђесме чисте риме / (...) / златни сјај родної искришћа*. Но, већ песма која у *Иза-*

браним њесмама за њом следи, „Сломила се кола велика“, певање изједначава са страдањем: песма се песниковом крвљу, и месом, храни и што је ових мање песме је више: *Враћа ли се што крв у лице / њесме у шело / најтеше њреко кобилице / свилене жице / забодене у бело чело. Песник бива убијен из ђавоље њраћке.*

Прави звукоплет је песма „Утвара“ која се састоји од четири строфе и коју цитирамо из цела е да бисмо показали како крај једног стиха римовано одзвања на самом почетку наредног и која је, можда, и најбоља песма нашег аутора, несумњиво антологијска:

*На њрозору сџоји ушвара
удвара нам се и њледа
сџреда је бела, њлаву ми вара
шара или човек од леда.*

*То се доџађа ноћима
очима нас леги и окна њребе
шебе сџрах обузима
џрсџима ноћ џрша себе.*

*На њрозору сџоји Снежник
џрибежник сна од коџа бежим
лежим, са смрђу суџружник
шужни, ошџмам се и режим.*

*Ледене руке око врашџа
саџраџа њила, нож се бљеска
шрескају костџи, њлавом барашџа
окашџа, ледена арабеска.*

У песми „Преостали“ песник себе види као њушника / *крнулоџ у себе. Слова сричу они чије живовање је смртовању налик, сажешџи у / рађању / и у џробу („Бол сва око нас“).*

Далеки одјек чувене љубавне Аполинерове песме „Лепа риђокоса“ Ђорђевићева је, историјска по тематици, „Заспала риђокоса“.

У *Изабраним њесмама* је читава прегршт „путописних“ песама у којима су опевани Сентандреја, Зејтинлик, Грчка, Праг, Румунија, Русија, Косово и Метохија, Француска, Италија, наши предели...

Седмоделна је песма „Смедерево“, права ода овом граду за који се вели да је *месџо џде се сажџмају / реке и*

ветрови, ... траг / у самом сажетку / истекло мора, Град из снова / несталих народа, којег красе Бегеми / војних лотора / и тробова / у међурецју, Болна лейоша на Дунаву који је рајска река / траница светова, Ојасна лейоша, Вавилонска вода, Град са старим улицама / до тробова, траг / сокола и сова. Песник пројектује себе у давнопрошло време када је Смедерево било срце деспотовине и пева како је оно мој траг / у коме желим / да будем предак. // Моје срце утиснуто / у пешчаник. Песма „Смедерево“ само је срце Ђорђевићеве родољубиве и историјске (на легендама и усменим песмама засноване) лирике. У овој се песник враћа уназад до Одисеја, Орфеја и њихових пратилаца. Ове песме трагика прожима. Увек се гледа и уназад: шта је било и шта је требало да буде. Сажимали смо се. Носили у себи болну лейошу.

Песник отпочиње песму „Житељи старих градова“ са: Нећу историју! Али, она њега, и нас, хоће и не може се од ње побећи Горан Ђорђевић има читаву ниску песама којима је реаговао на НАТО бомбардовање наше земље. Издвајамо, кратку, „Алексинац“:

*Кад нас је злошвор
у иодрумима пронашао
ни знали нисмо
да смо ојаснији и
од саме Шесте флоше.*

*Умиривали смо децу своју
и децу у себи
и бринули како ћемо
да им обезбедимо
млечни јушарњи оброк.*

Те песме пуне су снажних слика попут ове из песме „Воз у Грделичкој клисури“:

*Ни зайочешу кућу
нећемо изидаћи
Кроз недовршени кров
гледа нас небо.*

Горан Ђорђевић је *Изабраним песмама* уверио и критичарске Неверне Томе да је песник који се не сме никако, како се то, нажалост, до сада неретко чинило – прескакати. Песник који има шта да каже и зна како то да учини.

Познолашњенска бронзна ливена фибула (варијанта А), са луком трапезастог пресека и пуним држачем игле. Фрагментована је, без игле, лук благо заобљен, на врху дугметасто проширење, на почетку украшена попречним урезима, глава са фрагментованим навојем. Дужине је 9,5 cm, висине 3 cm, стопа трапезасто проширена дужине 2,5 cm. Пронађена је 2015. године на локалитету Стари град Сврљиг – Подграђе.

Тумачења

Даниел Јовановић

ШТРАПКЕ ЗА ВЛАСТОМ ЦЕНИЋЕМ

(Власта Н. Ценић: СЕЛО САС ЈЕДАН ПАДЕЖ, Библиотека Димитрије Туцовић, Лазаревац 2021)

Харизма и стручност дале су одличне резултате на примеру Власте Н. Ценића, реномираног књижевника, перјаницу југа Србије. Таленат који је добио од Господа, као у оној јеванђелској причи, није сакривао него обилно делио на корист свог народа и отаџбине. Чему ове панегиричне похвале одмах на почетку текста? Пре свега, због тога, што његова дела неће служити само за читање већ и за очување и боље разумевање једне епохе, једне културе и етнологије. Томе, наравно, неће бити заслужна само збирка коју овде помињемо већ читав његов опус који није ни близу завршетка. А успео је, до сада, да објави осамнаест књига и заступљен је у седам антологија. Песма „Бате ће се жени“ део је *Лојосове* Граматике за 8. разред основне школе и Граматике српског језика и књижевности за I разред гимназија и стручних школа. О бројним чланцима у часописима и наградама да овде и не говоримо. Дакле, у питању је један обиман рад који захтева озбиљно изучавање а овај текст бавиће се само његовим последњим издањем.

Најпре, за оне којима је то мање познато, аутор пише на призренско-тимочком дијалекту, у варијанти свог родног краја – села Кочане. Нарочито је важно напоменути да нема записаних усмених народних песама на овом дијалекту јер је, у време Вука Караџића, овај крај још увек био део Османлијског царства. О блиској повезаности писца и његове инспирације у свом

мастер раду на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, Јелена Јовановић пише следеће: „Село Кочане налази се у југо-источном делу Србије између богате равнице и планине Селичевице, Јужне Мораве и Пусте реке на истоку и брда Рујник, који обилује лепим виноградима на западу. Ови топоними чине границу хронотопа Ценићеве поезије и за њих су везане успомене песника које су га инспирисале да их опева. Ако би певао о раду на њиви онда би незаобилазна оаза била Пуста река, ако би евоцирао послове у винограду, онда би стихови дочаравали пејзаж падине брда Рујник, а планина Селичевица и Јужна Морава би биле границе које свет деле на оно што је детету блиско и познато и на оно непознато и недокучиво. Ценић је у својим песмама опевао обреде и веровања мештана села Кочане, од којих су неки везани за хришћанске празнике, док други досежу до времена анимизма, тотемизма и словенске митологије.“ Песме из збирке „Село сас један падеж“ већином су писане из дечије перспективе и то у многоме доприноси да кроз стихове просијава детињска радост, наивност и чистота. Песник дечијим очима посматра и разоткрива свет старијих и њему себе самог. Дечија радозналост и знатигеља у потпуно другачије рухо одевају сиви и сурови свет баналности и рутине, а чуђење и дивљење су обавезни елементи доживљаја света за које су одрасли изгубилили осећај и интересовање. Да опет поменемо јеванђелску причу у којој Исус каже својим ученицима а тиме и свима нама: „Заиста вам кажем, ако се не обратите и не будете као деца, нећете ући у Царство небеско. Који се, дакле, понизи као дете ово, онај је највећи у Царству небеском.“ (Матеј, 18, 1–4) Блиставе и јасне емоције, сентимент и љубав и даље су најважнији адути Ценићеве поезије али је то, као и обично, врцавост и духовитост мисли. Звучи као да је поменути дијалекатски језик и измишљен да би се људи играли речима. Познат је афоризам да је немачки језик измишљен да би се ратовало, француски љубависало а руски молило Богу. Е тако је дијалекат створен да би људи њиме комуницирали из самог срца, душе која је пуна радости и оптимизма. Он још дубље и јаче подцртава дечији наратив поезије. Стари, заборављени изрази посебно добијају на значају и вредности у временима када се и званични, службени језик батрга и кобеља у замкама туђица и новотарија. Песник има намеру не само да нас насмеје и забави већ нам преноси важну поруку предака о очувању традиције и културе чији је језик најважнији део. У овим тмурним временима он нас и исцељује и теши хумором и сентиментом. Право је уживање пратити јунака песама који држи

деду док цара оцак, подиже јајца с мајком, смишља патенте као Тесла док чува краве, наводицише уцвеленом бати нову девојку, путује са оцем у Ниш возом и сања бурек! Сви ти дивни тренуци из детињства светле као свици у тами прошлости. Због њих је вредело бити жив и обрети се, макар кратко, на овој платени. Што више оваквих тренутака човек има, више има смисла његов живот. Метафизичка дубина из којих теме проистичу само још више додаје на снази и значају прочитаног. Фасцинантно и убедљиво је то песниково поистовећивање са дечијом логиком и начином размишљања: „Док га држим трепери ми рука/ каква ли је унутра живуљка?“ (Тајна). Заборављеним појмовима и изразима, одједном се као Божијим чудом, продужава рок трајања и постојања, од песниковог до неког новог срца које ће продужити песму. „Тркаљав“ није ни да трче ни да се тркају већ нешто, као да брзо ходају тамо-овамо без циља, пилићи „чапрљав“ што није ни копају ни разгрћу, него нешто између, бати се гаће „опузуле“ од туге, што није ни смакле ни спустиле, то је нешто као да висе и учествују са менталним стањем субјекта, у возу је „врчкољ“ гужва као да су људи свезани...

Дечак у песнику, враћа се у најважније тренутке детињства: последње разговоре с дедом, прве љубави, удварања, доживљаје са оцем и мајком, сјај вашара и моба. Духовитост ни у овој књизи не мањка, дете открива да баба има уши испод мараме, бата се простре ко чаршав, „они што се журе, прескочив и срећу“... Сазрелост и углачаност стиха нарочито се види у песми „Њива“, одличном примеру усаглашености мелодике, метрике и мисаоности. Песме одишу љубављу и сетом за старим обичајима и идиличним сеоским и породичним животом. Иако овим песмама аутор изражава емоционални доживљај, он је ненаметљив, њиме се ставови, експресије и културно благо глорификују нетеденциозно и суптилно. У дочаравању лепоте сеоског живота то нису усиљене, монотоне идеолошке жалопојке већ утемељена, проживљена и дубоко емотивна сведочанства о предностима живота тик уз природу, животиње и породично гнездо. Повезаност са прецима у поезији Власте Ценића гарантује блискост са потомцима. Није само језик оно што их повезује већ и мотиви обичаја, обреда и митова који у савременим градовима и конгломератима неће преживети. А они носе тај нужно потребни идентитет по којем се можемо разликовати од других народа који намећу свој културни образац кроз коришћење модерних дигиталних технологија. Можда је та битка већ изгубљена, али док дишу и док пишу велики људи се, попут Власте Н. Ценића, не предају.

Пеко Лаличић

ПОЕТСКИ СЈАЈ СТВОРИТЕЉА И „МЕСЕЧЕВОГ КРУГА“ (Маја Милојковић: МЕСЕЧЕВ КРУГ, *Свен*, Ниш 2019)

Збирка песама „Месечев круг“, првенац Маје Милојковић, је поетско штиво чији је мисаони и емотивни набој нијансиран бојама маште и њеним раним поимањима природе, човека, људских вредности и живота уопште. И надасве вере у Створитеља, којег поима изнад свих и свега, који све види, зна и све усмерава. Који наводи на трагања, вагања и проналажења себе и других у себи. Себе безбрижне, до тада неоткривене, особене, разигране, маштом вођене. И Њега у себи њему оданом, али и онога „Земљанина“ који је пријатељ, друг, али и изневеритељ. Кога неретко проналази у истини, али и у лажи.

Очито да су јој све то наметнули младалачки замах и незауостављиве жеље, али и запитаност која је снажила да бистри, отелотворује и обзнањује, али и да понешто маскира поетским плаштом како не би у целости открила сопствену интиму, чиме читаоцу ствара потребу да одгонета, што уз специфичан изражајни стил и књигу чини специфичним поетским остварењем.

Правом познаваоцу поезије одмах бива јасно да су ово поетесине ране песме које бацају довољно светла на њене сање, хтења, убеђења и стремљења. Да су својеврсне и уобичајене младалачке реакције на изневерена надања, али и потврда да је првенствено ослоњена на Бога, себе тако одређену, човека и човечно, и загледана у долазеће, лепше и безболно време.

Треба нагласити да ова поетеса има редак и специфичан однос према постојању и постојећем, јер све, па и љубав, уместо ка световном мушкарцу о којем ретко пева и који није центар њене пажње ни у тренуцима тренутне заљубљености,

она као у песми „Купидонове стреле“ моли да буде ослобођена тог чина, јер и то доводи у везу са Створитељем; па каже:

*Ти си мој Господар!
Вежи ме и окуј ме за себе!
Ту је срећа моја,
онда када сам само твоја.*

(Господар у срцу)

Ово зато јер јој је Он централна фигура и једина светла тачка коју уобличава у оно у шта она пожели, па чак и венчање са Њим у древном подводном граду Двараки.

Отуда и ово:
*... иде тог да сам, Он не оглази,
везао је моју душу месечевом сребрном нићи.
Чезнем да одем,
а једино нас смрт може приближити;
зашто увек изнова умирем
да ти у сусрет у црвеном сарију дођем
на свето шло у Двараки.*

(Мајко, Индијо!)

А кад и пише о љубави, не романтичари и не заљубљује се. Тада је обично „ратник“ или „разиграни филозоф“ који и патњу кроз песме слави као дар од Бога, јер речју изражен њен свет није нужно одраз унутрашњег стања и плачних и личних исповести. Неукротив је, јер га одређују унутрашњи монолози са својим Ја, коме су страна сва ограничења, а инспирисан је углавном другим људима и њиховим животима (за шта се као пример може навести песма „Виолина и ја“ у којој је своју љубав према виолини осликала кроз лик старице која не може да свира).

Чест мотив у њеним песмама је плес. Онај, када да машти на вољу да на свој начин плеше Богу (нпр. у песмама „Кућа и ти“ и „Ехо љубави“).

Упуштајући се у дубљу анализу немогуће је не уочити проживљено, али и бескрај маште, јер се у овој књизи нашло много чудног: нпр. песма „Испраћај“, посвећена Божјем сину онако као да је ауторка у време и након његовог распећа била тамо, затим кроз мешање два времена и преплитање сна и јаве исказивање личног односа са Богом („Жеља моја“), па одлазак кроз сан у стварност, јер је у песми „Ноћас“ живот на Земљи заправо сан; па захвала Богу на свим сазнањима, а посебно за

даривану срећу што је у телу човека и што поседује(мо) свесност („Да тебе није било“), и њено често виђење неоствариве световне љубави, као у песми "Био сам Мелек", као и честог прављења паралеле између љубави ка Богу и љубави према неком мушкарцу указује какве су добробити када си вољен и када волиш Бога.

Из свега овога могуће је закључити да је ауторкина приврженост Богу у складу са оном народном: „Бог је у срцима оних који га траже“, као и то да је њен мисаони набој утемељен на констатацији Алфреда де Вигнуа: „Прави Бог, моћни Бог, то је Бог мисли“.

Био би пропуст не поменути и песме писане на друге теме, нпр. о пролазности живота („Циклус“), потреби за слободом („Зар можеш рећи“) и мушкарцима приказаним не баш у сјајном светлу („Змија“) и посебно њену љубав према планини Ртањ исказану у песми „Ода Ртњу“, у којој себе описује као једну од старогрчких свештеница која се добровољно предаје одређеном божанству.

Знатан допринос својим посветним песмама ауторки дали су побројани песници, чиме овој књизи дају димензију више.

Убеђен сам да ће пажљивим ишчитавањем „Месечев круг“ изазвати дубоку запитаност читалаца, различита тумачења и реакције, али и ће бацити нови сјај на Створитеља и створитељку овога дела.

Подсећања

Енес Халиловић

РУПА НА ШЕШИРУ

Не знам да ли ће се читалац сложити са Оскаром Вајлдом који је тврдио како је уметник једина особа на свету која никада није озбиљна, али животи сликара понекад привлаче пажњу као и најбоље слике. Много је оних који ће, на помен о неком сликару, радије испричати нешто о његовом животу него о утиску који побуђују његове слике. Сликари, који сами осећају немоћ сликарства, не причају тако радо о сликарству, а још мање о животима које лагано заборављају. И у њима самима догађаји се повлаче пред облицима; сећања бивају затрпана под линијама и нијансама баченим на белину.

НОГА КРОЗ СТАКЛО ГАЛЕРИЈЕ

Има једна прича о сликару која је уједно прича о свим сликарима. Дошао из Београда некакав умишљени сликар у Нови Пазар, паркирао аутомобил, одморио се у хотелу, обукао одело и кренуо у галерију, на изложбу слика које су транспортоване неколико дана раније. У заказано време, у шест сати, никога није било у закључаној галерији, али никога ни пред галеријом. Помисливши да постоји нека завера против њега, бојкот од стране организатора, бојкот медија и ко зна каква сликарска завист иза свега – сликар провали ногом кроз стаклена врата галерије, полупа стакла, брзо оде у хотел, купи ствари, седне у аутомобил и крене према Београду... Већ код Рашке, позову га телефоном организатори из новопазарске галерије...

– Да ли сте близу Новог Пазара? Стижете ли?

– Шта ћу ја тамо! Тамо ја завера! Никог није било на изложби! Ни ви нисте дошли!

– Ми смо ту. Почињемо за десетак минута... само да чистачица почисти стакло, неко дете је можда каменом...

– Ово је највећа саботажа коју је доживео један сликар! Знате ли ви ко сам ја?! Никад вам нећу заборавити! – грмео је увређени сликар.

– Срам вас било! Био сам тамо у шест сати и никог није било! Галерија закључана! Заробили сте моје слике.

– Али господине, знате ли да су јутрос померене казале на сату?

Он је који је ногом отворио своју изложбу. Он је парадигма свих сликара која обухвата два осећања и једну особину. Прво осећање је: *знаш ли ви ко сам ја?* друго осећање гласи: *постоји завера прошив мене*. А особина је врло једноставна, код већине сликара постоји благи раскорак са временом.

КАКО ПРОДАТИ СЛИКУ?

Пошто је, у шетњи Београдом, Љуба Поповић рекао Небојши Грујичићу да свака новина личи на свог уредника – тако и ја сада, за ОКО, гледам у разним правцима да би уредник потврдио шароликост нашег настојања. Докторов потписује дело *Живоши њесника*, а нама се чини да би постојала добра грађа за неки роман *Живоши сликара*.

Шта рећи о оном дану у којем је Клод Моне, у бесприци, покушао да се убије скочивши у Сену, али је потом ипак допливао до обале, јер се, у лету, предомислио; или о сусретима Пикасовим са сликаркама, он никад није скривао да не цени жене које се баве сликарством. Мржњу према противнику није сакрио ни Каравађо који се машио ножа и усмртио човека. Осуђен је на смрт, али је успео да побегне из римског затвора. Фрида Кало је у години повредила кичму и до краја живота је сликала под болом. Сезан је имао проблеме са видом, Ел Греко је имао асигматизам, а јављају се и они који тврде да је Ван Гог, осим психозе, имао и глауком.

Многи сликари су здравствене проблеме побеживали упорним радом и стратегијом да превазиђу болест, али се многи који живе са сликарима слажу да је међу сликарима најчешћа особина себичност и јасан став: мени припада све, а

другим сликарима ништа. Најважнија тема њима самима је како продати слику.

Када је један богаташ наручио слику од Лотрека, богаташева супруга није дозволила мужу да слику купи, јер не личи на њеног мужа. Лотрек се наљутио, додао је рогове на главу богаташа и ставио слику на зид једне кафане. Брзо је та вест дотрчала до богаташа који је још брже дотрчао код Лотрека и затражио да ипак купи слику. *Са ројовима слика вреди двоструко више*, рекао је Лотрек и пребројао двоструки износ.

Још је смешнија Рембрантова продаја... Једном приликом, када је запао у дугове, кришом од супруге, напустио је кућу и сакрио се код пријатеља којег је замолио да оде његовој жени и јави за смрт, али и за последњу жељу. Он је *уочи смрти* *усео да ойоручи* како његова супруга треба одмах да прода оне слике које су припремљене за продају. Уцвељена, *уговница* је испунила *йокојникову* жељу, продала слике, а Рембрант се вратио и узео новац. Био је познат као шкртица, неговао љубав према новцу. Имао је везу са слушкињом којој је нудио брак, а када га је, остављена, тужила и тражила од суда издржавање, Рембрант је подмитио лажне сведоке и успео разочарану жену стрпати у затвор под оптужбом да се бавила проституцијом.

КОЛИКО ЗАИСТА ВРЕДИ СЛИКА?

Слике могу бити прескупе или багателне, а један сликар из Скопља, личним примером, утврдио је колико заиста вреди слика. Боравио је у Солуну, на ликовној колонији. Друговао са колегама и сликао, пливао у Егејском мору... Пожелио је након колоније да остане у хотелу – иако није био при парама – планирао је да трошкове плати продајом слике, на улици, да је изложи међу портретистима који чекају туристе. Неколико дана је сликао, пливао, хранио се и када се приближио дан планираног повратка, изнео је слику на улицу. Тражио је пролазницима 1000 евра. Сматрао је да слика толико вреди. Заиста је било и знатижељних који су питали за цену. Дан је протицао, сликар из Скопља је спуштао цену слике, али када је дошао до 500 евра није ни помишљао да спушта даље, јер 400 му је требало за хотелске трошкове, а још стотинак за повратак кући. Било је заинтересованих, али сунчан дан,

топлота... сликар је огладнео, ожеднео, а није имао новца ни за флашицу воде – слика је стајала осунчана на улици и чекала муштерију. Предвече, већ успаничен – како платити хотелске трошкове и шта јести? – сликар је, гладан, изнемогао, понудио роштиљцији слику у замену за један хамбургер. Риштиљција се сажалио, дао је сликару два хамбургера... Прича, који многи сликари знају, не разјашњава како је сликар покрио трошкове, да ли је остао дужан хотелу или му је неко притекао у помоћ и пребацио га кући. Прича доказује да једна слика може вредети хиљаду евра, може вредети један хамбургер и два хамбургера – све зависно од понуде и потражње, од сажалења и глади.

Матија Вуковић, вајар, познат и по томе да је тешко живео... На Сремском фронту рањен је у руку и вратио се у Београд са том повредом, али ће се посветити вајарству учећи од Томе Росандића и Сретена Стојановића. Кад га је супруга француског амбасадора седамдесетих година питала колико кошта једна скулптура, Вуковић је рекао:

– Кошта једну бунду. Дајте ми вашу бунду и можете узети скулптуру.

Није познато да ли је Матија Вуковић желео да бунду поклони некој дами или да је прода. Можда је сматрао да бунду може уновчити лакше него скулптуру.

Славољуб Слава Благојевић који данас почива у Алеји заслужних грађана на Новом гробљу у Београду сликао је урбане пејзаже, портрете, цвеће, мртву природу, надреалистичке призоре... Педесетих година био је редован гост у кафани *Прешернова клей*. Када би Слави и друштву понестало пара за пиће, иако већ пијан, устајао би и понудио опкладу, да уради задњи салто. Обично неко не би веровао да то може урадити без икаквог загревања и припит. Неко би прихватио опкладу, а Слава би одмах урадио салто, добио аплауз и наручио пиће.

Дакле, није све у ликовности, има нешто и у новцу. Радио Јерван, у совјетско доба носилац хумора међу народима у СССР, јавља пошалицу:

– Да ли је истина да је славни холандски сликар Рембрант насликао готово 600 значајних слика?

– Истина је! У Америци је продато више од четири хиљаде оригинала!

МИСТЕРИОЗНО ХАПШЕЊЕ

Осадесетих година XX века београдске кафане обилазио је боем, сликар, риболовац и писац Саво Јокић. Писао је занимљиве приче о сплавовима на Сави, године је провео на реци и на Скадарлији... Једанпут, не знамо због чега, а највероватније због неког изгреда у кафани, тражила га је полиција у Београду и Саво Јокић је побегао у Сарајево где је убрзо ухапшен. Пошто није оцењен као опасан, није пребачен полицијским колима у Београд, него је из Београда један полицајац послат у Сарајево да га доведе возом. Ноћ... Полицајцу се приспавало, везао је Сава Јокића за ручку од купеа, а он је заспао на седиштима... Јутро... Полицајац је био везан, а Сава Јокића није било у возу и нико ни данас не може да објасни како је Саво успео да одведе себе и да завеже полицајца. Да ли га је можда напио и преварио – остало је непознато историји криминалистике и историји сликарства, тек памти се да је сликар ухапсио полицајца и оставио га везаног.

Ако је Саво Јокић тада био доказан као сналажљив сликар, Љуба Поповић је једном остао сметен и збуњен, што је и сам причао... Када је отишао у Париз, Љуба Поповић се трудио да успостави везе међу новинарима, богаташима и људима од утицаја. Упознао је и једног писца са којим се повремено дружио. Неког дана, неког сата, по договору, нашли су се у неком хотелу, али писац је морао хитно да отрчи и опосли нешто. Љуби је рекао да ће доћи његова пријатељица; нека попричају двадесетак минута док се писац не врати. Дошла је, јавила се Љуби Поповићу, знала је за договор њеног пријатеља и Љубе који се збунио и није могао ни реч француског да изведе... Била је то Кетрин Данев. Збунила га је њена лепота и чудна ситуација. Ћутао је, и Кетрин је ћутала. Чекали су да се појави писац, а минути никако да прођу.

ТАКО ЈЕ, ТО, У ПАРИЗУ БИЛО

Хемингвеј је Париз описао као покретни празник. Многи сликари су окушали срећу у Паризу. Тамо је седамдесетих година Дадо Ђурић возио аутомобил, приколицу и у приколицу песак и пободену лопату. Данас би то неки назвали покретном инсталацијом. Иако није био у радовима, Дадо је волео да се за њим, кроз Париз, котрља та сцена.

За Дадом Ђурићем и за Урошем Тошковићем из Црне Горе се у Париз запутио и сликар Бранко Паповић, међу пријатељима звани Папо. Може се рећи да није имао животне удобности у главном граду Француске, сналазио се, тешко живео...

По мени доступним подацима, Паповић је кремиран 2. новембра 2015. године на гробљу Père Lachaise где се сахрањују заслужни Парижани. Песник Божидар Шујица, који је некада био директор Југословенског културног центра у Паризу испричао ми је: „Бранко Паповић је имао чизме, уске, можда за два броја мање, покушавао је да их разгази, али му није полазило за руком. Онда је одлучио да сипа ракију у чизме, сматрао је да ће се тако раширити. Случајно је нагазио на опушак, планула је једна чизма, потом и друга. Пролазници су му притекли у помоћ, угасили ватру и скинули му чизме. Међутим, задобио је озбиљне опекотине на стопалима и потколеницама због чега је лечен у болници.“

РУПА НА ШЕШИРУ КАО СВЕДОК

Шта се све може рећи о животу Уроша Тошковића! Свако ко га је сретао препричава те догађаје. Ја сам у Бару, на градској плажи честио седео у кафићу *Марџина* због шампите која се тамо могла наручити, а недалеко одатле, на камењу, виђао сам чудног самца. Тад нисам знао да је то цртач Урош Тошковић. Недавно, у Никшићу у хотелу *Трим*, нашао сам десетак његових цртежа. Газда хотела је бивши светски првак у цудоу Драгомир Бечановић, некада најбољи спортиста Југославије. Питам га, одакле Тошковићеви цртежи. „Пет година је био овде, друговали смо“, каже Бечановић.

Пријатељ Уроша Тошковића, Славенко Ракочевић прича како је Урош Тошковић знао да приђе многим сликарима и каже:

– Пољуби руку. Пољуби руку чичу.

Препричава се да је Пикасо у Паризу хтео да купи један његов цртеж. „Скуп сам ја за тебе“, рекао је Тошковић. Уместо новца, остала је та анегдота.

Тошковић је годинама причао не баш позитивно о Даду Ђурићу.

– Дадо ми украо линију, говорио је Урош, али је ипак отишао на Дадову сахрану. Ево како је то било: Јован Радовић

(још један близак пријатељ Уроша Тошковића) нашао га је у кафићу, али Урош је одбио да иде.

– Нећкао се. На крају је одлучио да бацамо новчић. Ако буде глава – идемо, ако буде писмо – не. Узмем ја кованицу, падне она – испада да не идемо – преврнем ја страну – идемо. Тако смо и отишли, каже Радовић.

Иако је у Паризу дипломирао на Школи лепих уметности, што сам није истицао, Тошковић живи на улицама, са сликарима на обали Сане, другује са проституткама и просјацима. Путује... Пuteви га воде и до Њујорка и до Калкуте. Враћа се у Црну Гору, прехрањује се у Никшићу, Бару, Колашину, Подгорици где и умире марта 2019. Године. Сахрањен је у Пелевом Бријегу у Братоножићима, али још увек живе приче о њему и његовим лутањима, а чини се да је најчуднија и она када је један криминалац у Бару купио њеног цртеж и рекао:

– Уроше, ако те убијем, слика ће бити вреднија.

– Кога ћеш ти да убијеш?, залетео се цртач на купца који је извадио пиштољ и пуцао.

Као сведок тог догађаја остала је рупа на шеширу Уроша Тошковића.

СОВА НАПАЛА СЛИКАРА

Група карикатуриста из Србије боравила је пре петнаестак година на Карпатима, у хотелу кроз који протиче река. Завршно вече. Седе карикатуристи, друже се и карикирају... Нека лепа Румунка са суседног стола загледала се у Горана Беличанина, не скривајући наклоност. Али, опасни момци у њеном друштву протумачили су то као наметање гостију из Србије. Решили су да их претуку. Било је врло затегнуто. Колеге из Румуније објасниле су за чудан обичај на Карпатима... Када хоће неком да опросте батине, онда тај неко мора да пева и на тај начин развесели онога који хоће да туче, тако се може откупити од батина.

Мртва тишина... Непријатност. Карикатуристи Румуни желели су да певају, али опасни момци тражили су да певају гости из Србије и то на румунском. Тада се Макс Ђерлек сетио неке песме коју је слушао давно у војсци, од неког Вршчанина. Сетио се румунске песме, отпевао, наравно неисправно, а насилници су се насмејали као и домаћи карикату-

ристи. Наши су, зато, изашли без батина. Нису их напали ти опасни момци, али, кад смо код напада, историја сликарства и орнитологија памте да је једног сликара напала сова.

Реч је о Зорану Илићу, познатом професору на Ликовној академији у Нишу. Он је овако описао тај догађај:

– Касно ноћу враћао сам се из Параћина. Птица ме је напала док сам излазио из аутомобила и нанела ми лакше повреде главе. Атмосфера ме је подсетила на Хичкокове *Пшице*, јер нисам могао да се одбраним од њених напада, па сам се поново вратио у аутомобил.

Медији су јавили о томе да је сова напала сликара, а међу сликарима се пронела вест да је за то крива фризура Зорана Илића, бујна коса познатог уметника заиста личи на гнездо.

Мирослав Радовановић

БЕОГРАДСКА ПРИЧА

Милош је био сведок грозоморне отимачине станова, вила, дућана, уметнина, злата, сребра, стилског намештаја у новој престоници комунистичког зла Београду после Другог светског рата. И други градови по Србији нису боље прошли пред хордама зла црвених господара судбине, али је у Београду било највише „народних непријатеља“, односно ситуираних људи. Из свих крајева напаћене и ратом разорене земље кренули су следбеници нове вере, љубитељи Коминтерне и њене паклене завере против Српства и православља да реализују учење својих наредбодаваца, а истовремено да нешто лично и ућаре.

Дошљаци су завладали Београдом. Војни врх је практично био Хрватска у малом без обзира на претходна опредељења већине Хрвата у прошлом рату. Деца неуких „ослободилаца“ постали су новокомпоновани Београђани, а простаци нису одолели звуку клавира, огромних станова, кобалту, порцелану, кристалу. Градска господа су невољно испоручила своје наследнице у постеље неуких победника. Хабсбург и србождер Броз добио је нараштаје који се не сећају Јасеновца, а Србију виде искључиво од Београда до Ниша. Наша српска, препознатљива презимена губила су се пред навалом Гошњака, Горопека, Туђмана, Дупланчића, Висковића, Кадијевића, Ђиласа. Веома се ценило када би се неки новокомпоновани Црногорац одрекао српског порекла и корена. Брзопетезно би постајао истакнути полицијски и војни службеник. Београд и државне институције биле су преплављене усрећитељима који су га из корена мењали. На званичним прославама било је неопходно да славонско-кајкавски и медитерански тонови добију неопходну минутажу.

Милош је јасно и недвосмислено видео како се његови младалачки идеали социјалне правде и неког позитивнијег и бољег света у који је чврсто веровао у току рата лагано топе. Око њега настајао је један нови сурови свет новокомпонованих господара и идеолошки острашћених немани које су градиле темеље нечег новог на туђим костима заведених и грозо-

морној отимачини. Неминовно је настајало неко ново југословенство са призвуком антисрпства, корупције, лажи, отимачине, преваре, камелеонства...

Требало је преживети, остати непримећен, увек близу врху, истрајати на поверљивим пословима безбедности у коју је Милоша игром чудесних коинциденција увела судбина. Чврсто је веровао у комедиографа званог случај, а чувала га је сељачка опрезност генетски укоренења у његово порекло. Као прогоњена звер наслућивао је опасност, вешто заобилазећи постављене замке. Живећи дуго у турском ропству у нашем роду развијао се прилагодљиви реатински дух. Сачувати живот по цену достојанства и усправности постало је нормално, преживео је голи живот, а одржао га је чудесни нагон за преживљавањем, мимикрија која се преносила с колена на колена. Морали смо постајати камелеони да би претекли под својим именом и надживели тлачитеље. Све ово Милош је добро знао, био је свестан да је дошло сурово и ново време, али правила су остала иста. Коминтерна и брозомора преузеле су турски начин управљања, затровани и ојађени свет пружао се око младића који је вешто пливао кроз вирове, гледајући како да надмудри зло, како да му глава остане изнад воде.

Данима Милоша прогони мисао да ли се снови наслеђују од предака. Већ дуго сања готово идентичан сан како је прогоњени хајдук који се крије у дуплом зиду сеоске механе за време турске владавине. Као дечаку, причу ће му испричати деда Светолик о њиховом рођаку Драгојлу, одметнику кога крије ћерка механције, а турске потере вршљају по крају и пијанче у механи. Он ослушкује гласове и све више тоне у неку чудну обамрлост. Осећа да се гуши, недостаје му ваздуха. Буди се исцрпљен и бунован, аквамарин очи деда Светолика сијају са комоде, чини му се да поново чује његов глас како рецитује нешто о Марку Краљевићу. Хајдук Драгојло нестаје иза тешке тамнозелене завесе навучене да га Сунце не би будило. Сећа се да предак држи кратку закривљену турску сабљу, а за појас му је заденута сјајна кубура. Милош осећа несносан бол у слепочницама, неки горки укус надире и шири се у устима. Више не може да разазна шта је стварност, а шта сан. Одакле ови далеки преци у његовом стану? Дан почиње вискијем у кристалној чаши, а по површини пливају ледене коцкице.

Милан је био његов партијски друг, болесни каријериста неколико година старији. Памти га из ваљевске гимназије као сина казанције Миливоја, угледног занатлије. Милан је био уредан и наочит момак који ће се одредити за левичарски покрет и наметнути се као неприкосновени вођа. Ратне године, године бежаније по шумама, глад, вашке оставиће на њему дубок траг, али ће их комедиограф случај спојити и довести у исте безбедносне структуре.

Дугогодишње пријатељство биће прекинуто несрећним случајем, јер ће Милан напустити овај наш свет под неразјашњеним околностима (званично ће извршити самоубиство пуцајући у слепочницу, у моментима нервног растројства, из службеног пиштоља). Неколико дана пред самоубиство, видно под утицајем алкохола, Милан је несмотрено критиковао врховно божанство због антисрпске хистерије. Милана је пратио глас великог заводника, а положај у филмској индустрији, поред безброј партијских задужења, омогућио му је уплив у свет уметности и свега што она носи са собом. Са Елмом, прелепом Словенком, остварио је дуготрајну везу која је крунисана браком.

На сахрани супруга Елма се појавила у дубокој црнини, њено витко тело било је заробљено у уском костиму и код Милоша су њене сузне очи и врелина длана, док је изјављивао саучешће, изазивали неки чудни осећај привлачности. Неколико дана касније сусреће Елму на улици, испред хотела Касина. Отићи ће на кафу, а потом ће је испратити до стана и почеће њихова страсна веза. У њеном загрљају Милошев свет је коначно био испуњен нечим очаравајућим. Највише га је узбуђивала млечна путеност њене порцеланске коже.

Као младића, а касније зрелог човека, Милоша је пратила тескоба и страх у односима са женама. Елма је изазивала стање опуштености, водећи љубав са њом чинило му се да досеже нешто узвишено и чаробно.

Елма му прича, док пуше испружени на постељи великог брачног кревета, о данима проведеним у неком словеначком интернату за медицинске сестре. Као да чује неке необичне акценте, изобличена тела болесника, задах урина, укочене погледе, бесконачна ноћна дежурства, нежне додире и дахтање болничара, доктора, сестара... Види обнажена тела у загрљају сладострашћа, шкрипе гвоздени кревети, сласт појуде надјачава самтрни ропец у забрану смрти. Близина смрти рађа појуду, групни секс у лекарској соби је терапија

која брани од меланхолије и депресије. Напољу снег засипа високе јеле. Прозори почињу да се леде и по њима су видљиве необичне шаре.

Осећа да Елмина рука и њен додир продиру у његово тело. Њен глас, попут хипнозе, снабдева га осећањима и мислима о нечему другачијем. Чини му се да више није само воајер који ужива у туђем сладострашћу, већ камера што лута просторима неког безименог санаторијума изгубљеног у боровој шуми, надамак Шкофје Локе. Милош је увек streпео од суочења са спољним светом. Сада је ушушкан у постељи, испуњен усхићењем љубавног гнезда. Призори, мириси, звуци – све је ту, а стрепња и nelaгода је ишчезла.

Како је ушетала у Милошев једнолични живот тако је Елма чудесно и нестала. Отишла је у посету Љубљани и више се није вратила. У почетку се веровало да је прикривени западни шпијун који се отиснуо у Беч са безброј тајних и важних докумената. Милош је морао да даје изјаве агентима разних Бровових служби и осећао се јадно и понижено. На крају се испоставило да је Елма упловила у нову, страсну везу са школским другом који је био истакнути југословенски обавештајца на пољу технологије, коптиран на Запад. На Милошевом изгужваном кревету остао је траг Елминог кармина, у купатилу је нашао њену заборављену укосницу. Често би легао на кревет и са сетом мислио на Елму.

Елма је требало да буде неко на кога ће утиснути жиг неограниченог поседовања, бар тако је мислио. Његов сан се остварио, она је заправо била понтонски мост ка некој лепшој и богатијој обали. Кроз однос са њом бежао је из досадног света комунистичке пропаганде и блата. Са њом је пулсирала нека фантазија о лепшем и испуњном, лутао је лавиринтом новог света који је био супротан од свега претходног. Изван љубавног гнезда све је било бљутаво. Нашао се на другој обали интима и љубави која је била другачија. Желео је да шета идиличним пропланцима нечег бољег и чинило му се да га однос са овом женом до тога доводи. Открио је неки нови свет.

Милошев силазак са политичке сцене одиграће се после доношења Устава 1974. који је коначно и дефинитивно разбио и сахранио Југославију. Другови су приметили да га Милош није дочекао са аплаузом што је био довољан разлог за превремену пензију.

После Елминог одласка његов свет се урушио. Милоша је преплазила незаинтересованост и мелахнолија.

Мирослав Тодоровић

РАЗГОВОРНО ЂУТАЊЕ И СЕЋАЊЕ

Минуше три лета откако је Добрило Ненадић отишао с овога света. Књигу наших разговора од 1993. до 2020. „Добрило Ненадић, неопозиво“ објавила је ариљска Народна библиотека 2020. Договарасмо се да књигу понудимо „Лагуни“, „...да узмемо паре“, дамо циновској књижари Амазон да плови заједно са његовим романима по том дигиталним космосу. Није дочекао књигу коју смо годинама обликовали, отишао је 15. августа 2019.

„На време, да не види ово зло. Као да је знао...“ казивала је, супруга, Петкана. Његова поетичка лозинка је гласила: „Не причај оно што нико не воли да слуша. Прича ваља ако живот не ваља. Три пута размисли пре него што причу почнеш.“

Доста тога је у књизи наших разговора и још којечега што је чини занимљивом.

И кренула је књига да разговоре настави са читаоцима. И критичарима. Да читаоци чују свог писца. Да критичаре подстакне да наставе са новим тумачењима његових дела. „У годинама које долазе Ненадићеве романе *Киша*, *Појлава*, *Стайист* и *Урајан*, тек би требало читати и тумачити на прави начин“ (Микић). На тај прави начин упућује и књига разговора. Из ње читалац, и критичар, чују глас писца.

„Миркане, мало је добрих ствари на свету. Видиш једна песма све потопа, један роман, једна прича... Пишем и читам и вазда бих нешто пискарао и читао па да ништа нисам штампао. Једном сам овде на књижевној вечери казао: – Све ме питајте, али немојте ме питати „Зашто пишеш?“ Па добро, речем, зашто неко иде у лов, зашто скупља ово или оно, зашто? Ето, ја пишем...“ Јави ми се каткад, да подсети, да опомене.

Јавише се текстовима, у поводу књиге, критичари: Мићо Цвијетић, Гордана Влаховић, Анђелко Анушић, Душан Стојковић, Светолик Станковић, Милијан Деспотовић, ... и из књиге наста нова књига „Завештајно“. Рецепција књиге „Добрило Ненадић, неопозиво“. Јави се поруком Бели Марко-

вић „Лепо се „изјавила“ Гордана Влаховић у „Политици“. Мошо Одаловић огласи: „Мало је писаца у нашој књижевности уз чије име тако дивно пристаје реч НЕОПОЗИВО! Да речем и ово: Овакву књигу – у славу свог имена, може бити да нема нико међ’ књижевницима.“

Ранко Павловић, с правом каза да књига „доприноси бољем разумијевању његовог вриједног књижевног дјела...“

О књизи се зборило у ариљској библиотеци, „у сенци короне“, у време установљене манифестације „Добрилови дани“, 18. октобра 2020.

Песник, књижевни критичар Мићо Цвијетић тада је рекао: „Уз Добрицу Ћосића, аутор је највише романа у српској књижевности. Прилично касно, као потпуни анонимус из дубоке провинције, објавио је романескни првенац *Дорошеј* (1977). Своје култно дело, којим се враћа у српски средњи век. Да би потом парадигматично подизао своју епску кулу, обликовао два паралелна романескна тока и две поетике. Један грађен на артефактима давне прошлости, а други на постулатима савременог живота. У чему је оригиналан и јединствен.“

Преко „скајпа“ се укључио Анђелко Анушић: „Аутор ове књиге подсећа нас да је Д. Ненадић писао о прехришћанској прошлости, о историјском усуду нашег народа, повесном и савременом аспекту *ше шемјоралне зајашости*, а обрађивао је и теме из далеке будућности (његови футуристички, или правилније речено дистопијски романи које свакако ваља поново ишчитавати). ...Казујући о могућем трајању својих дела кроз време и читаоце, опет наилазимо на његову љупку домишљатост: „...Ако ваља, наставиће да точура као горски кладенац, ако не ваља пресушиће...“

Говорило се о књизи „Добрило Ненадић, неопозиво“ у којој је била *самим њим* изложена његова животна и стваралачка поетика. Кроз њу се разговарало са писцем чије се „невидљиво присуство“ осећало, и чуло, у свакој речи.

У приказу књиге: *Велики њесник о великом романсијеру* Душан Стојковић истиче: „Објавио је осамнаест романа и постао, по свему судећи, најпродуктивнији српски романсијер уопште. Могли бисмо га назвати у том смислу и модерним Милованом Видаковићем, оним ко је, после, поред и више од њега – Атанасија Стојковића, и „родио“ српски роман. Но, у његовом случају, квантитет није прекрио/засенио квалитет. Ненадић је **аутор више неспорно антологијских романа**, иако се највише памти по првом који га је у међу велике писце

и лансирао. *Дорошеј*, међутим, нипошто није лако угледао светлост дана и његов аутор, с разлогом, свој текст у којем о голготама његовог штампања збори насловљава „Ход по трњу.“

Гордана Влаховић у тексту „Пиши неко ће прочитати“ каже: „Ненадић је човек богатог животног искуства а Тодоровић уме да из писца извуче и оно што иначе не говори често. "Никад нисам имао потребу да се исповедам, јер сам васпитаван у атеистичком духу. Шта ћу да испричам је само моја слободна воља“.

Очигледно, за разговоре са Тодоровићем није недостајало воље. „...Оно што радим само је моја ствар. Нисам у најму ни код кога, могу да сведочим у своје име. Не дугујем ником ништа“.

Славица Гароња пише: „Феномен Добрила Ненадиће је тешко објаснити у времену и средини, где је остварио свој монументални романескни опус. Ова књига аутопоетичких исказа много тога нам открива и објашњава.

Чињенице саме по себи говоре: роман *Дорошеј*, први и истински бестселер ондашње Југославије, верујем да би био и светски, да је имао достојну мрежу агената и подршку из наше средине (данас, виртуелно, упознати смо у овој књизи – он то већ јесте). Већ овај неупитан статус донео би му значај култног писца у једној земљи (и све што уз то иде – поготово што је ускоро снимљен и споменути, одличан филм). Напротив, следећих 17 година, као да је овај свепознати писац почињао испочетка: низао се роман за романом, подједнако занимљиве тематике и литерарних квалитета, а скоро без икаквог одјека! Парадокс се прекинуо поново истинским узлетом до самог врха домаће књижевне сцене: *Десиош и жртва* (1998), где му је за један глас (како то код нас бива), измакла, тад најважнија, НИН-ова награда. Добрило Ненадић је наставио плодно да обделава свој врт новим романима, све до краја животног века – али се ова два успеха нису поновила.“

Доротеј није постао „Светски бестселер“ али је наставио да живи и постао метафора људскости тако потребне људском роду. Он је као онај *свишац у шами*, као *прозор што свешли* путнику у мркој ноћи.

Романи „Дивље звезде“ (1985) и „Роман о Обилићу“ (1990) су из идеолошких разлога били скрајнути, Оживљавање националне прошлости није одговарало политици која је садашњост, и државу, разградила. И књижевност је плански

скренута у постмодернистиче мутне воде које су је оставиле без читалаца. Крвави распад државе, бомбардовање Србије, бескруполозна „демократизација“ време је када је писац стварао, и живео. Народ је преживљавао, и књижевност са њим. Последњим објављеним романом „Време кокошки“ Ненадић се бавио нашим временом, пропашћу српског села, и појавом нових богаташа... О лоповима који се слободно шеткају улицама... У рукопису су остала два романа, „Бекство из раја“ и „Грехови“, чији су одломци објављени у часописима „Бдење“ и „Савременик“.

Роман „Доротеј“ Добрило је штампао и 2013. уз напомену: „Ову домаћу причу сам срочио, дао да се преведе на енглески, печетио о свом трошку да бих себе учинио колико толико достојним да ово посветим успомени на монахе подвижнике древног моравичког манастира.“ О томе је казао: „Уштековао сам неку кинту, нашло се у чиче Ненадића новца, па сам решио да их потрошим тако што ћу из свога џепа да платим превођење, да видим како то изгледа на енглеском... Ових дана требало би то да буде готово, а онда Јово наново, поново почињем све из почетка, обијање прагова страних издавача.“

Његова животна сапутница, и узданица, Петкана, даривала је књигу учесницима Добрилових дана, 2020 год. Име Доротеј – Dorotheus значи божји дар, тако да се књига нашла у рукама поклоника Добриловог дела.

„Читав романијерски опус Добрила Ненадића показује да у књижевности нису важне моде и пролазне опсесије, већ да је за читаоца најважније да добије добру причу, која чак и кад је смештена у привидно далеко време говори и о ономе што се и те како тиче данашњег доба и човека који у њему живи“.

У текстовима књиге Мирослава Тодоровића „погледи из Трешњевице“ (НКЦ 2020) чује се Добрилов глас. Говорио је шта ради, писао како је настао роман „Време кокошки“, како обдежава¹ на новим књигама. О томе у мејлу:

From: Dobrilo Nenadic <dnenadic@eunet.rs>

To: Miroslav Todorovic <mirtod2008@yahoo.com>

Sent: Thursday, March 15, 2012 11:39 AM

Subject: prka 2

Драги Мирославе,

шаљем ти седму главу романа ГРЕХОВИ.

Не знам шта ће од овога мога експеримента остати, углавном ја сам осетио потребу да проговорим као самозвани адвокат и бранилац ових несрећника који су остали по овим нашим вукојбинама, да их свако јебе како стигне. Роман има мозаичну структуру, делови су дакле из угла посматрања ових старих момака. Сада сам отприлике на 60 страни, а планирам једно 500 ако ме здравље послужи. Не журим никуд, ово није моје време, надјачали ови млађи а право је, и ми чиче смо имали своје добре и берићетне године, сада је на сцену ступила млада гарда.

А таговање је једна зајбанција, нека их нека се играју ђеца.

Срдчан поздрав, Добрило.

Недељко Богдановић пише како се у књизи „Погледи из Трешњевице“ Добрило Ненадић помиње 17 пута. „Па сад ви видите с ким се он (Мирослав Тодоровић) све договарао да би своје јаде и заваде премостио и претворио у текст.

Текстови одају узнемирену природу са литерарним искуством, са истанчаним нервом за уочавање несклада свакојаке врсте. Човек је у природи, али и наспрам ње, наспрам времена, у вртлогу елементарних непогода и светских потреса, често и у друштву сам, све до сопственог распећа и судбине.“

Добрило није возио, нити је желео да научи возачку вештину. Путовао је аутобусом, слушао разговоре, бележио речи, у романе их уносио. То илуструје ова notiца. Чуј.

„Сетих се, згодно је ради илустрације: како сам се озарио кад сам чуо баба Ђулу кад каже: ене, виђи, виђи, како је оно, рђа, ама није рђа него хрђа, ко да га је ђаво у страни градио. Е, то као да га је ђаво у страни градио баба Ђулино је, а ја сам јој апио, присвојио и уградио, нека опрости мени грешном. Али, треба да ти побеле трепавице док ишчекаш да се баба смилује и рекне нешто да ваља.“

Отуда његови романи имају „језичку свежину локалног говора“ и „увек је више казано него што је написано“. Рекао је: „Језик је за мене само инструмент, градивни материјал.“

„Готово да нема тумача који није истакао лепоту његовог језика.“ Александар Јовановић

Ценио је поезију, али није волео апстрактно и нејасно. Питао ме је за значење нечијег стиха: „Загледан у сан камиле“. „Ја ти брате волим поезију коју не морам да преводим док читам. Ови млади пишу као да се боре да им нико књиге не чита.“

Читао је и говорио о горостасима светске књижевности, пишући из романа у роман израстао у горостаса српске књижевности. Веровао је у написану реч, умео да прочита и прећутано, и све што реч кроз асоцијативне пропламсаје призива. Сматрао је да је људска природа непромењива: „Мало се шта мења. Љубав, мржња, власт, похлепа, завист у сваком времену су готово исти. Живот остаје, мењамо само костиме“. Казивао је „Није лоше добијати награде. Тачно је међутим и то да не гарантује ништа. Ако дело не заслужује пажњу, никакве му награде не могу помоћи. Небројено је писаца који су у своје време бивали кићени свим могућим наградама, а данас их нигде нема, нико их више не помиње. А има и оних чије дело живи, а да ниједну награду никада нису добили.“

Књига разговора „Добрило Ненадић, неопозиво“ казује како је писац стварао и живео у вртлогу промена *пог оловним небом идеолошких њресија*, распада земље, пропасти привреде, „демократског“ бомбардовања. Требало је све то издржати и преживети. Овде је, Миркане, успех остарити. И остарили смо обојица, пре времена оседели, схватили да књижевност не може да спасе, али помаже да се опстане, и буде, човек.

А, Он је то био, Човек овог тла, „талентован као земља“, писац чије ће књиге, као и ова, наставити разговоре. Реченица из нашег разговора (2013) *Радио сам оно што сам могао а могао сам само оно што сам урадио* уклесана је на споменик (Рад Велимира Каравелића) на старом ариљском гробљу. Отишао је с овог света, овоме свету оставио бројне романе и Доротеја који је симбол и метафора човечности (душевности) тако потребне овом и свим временима.

Радиша Драјићевић

О ЛЕПОТИ ЈЕ, ДАКЛЕ, РЕЧ

Почетком те, по много чему особите 1972. године, у најкраћем месецу, у нашу школу оковану ледом стигао је, као огледни примерак, први број омладинског књижевног часописа „Венац“, под уредништвом Тоде Чолака, у издању НИП „Дечје новине“ из Горњег Милановца (истоимени часопис излазио је до другог светског рата, почев од 1908, под уредништвом Јеремије Живановића). То је био први часопис таквог формата – са већ дугом традицијом био је само књижевни часопис за децу, „Змај“.

Не сећам се насловнице, нити памтим садржај, али је ваљда то виђено било сасвим довољно да се одлучим да додатно оптеретим једино преосталог родитеља, мајку, за 50 динара годишње претплате, што није био занемарљив износ месечних примања код оних који су их имали.

Није то никако било мирно време – у 1972, коју је најавила Оливера Катарина новогодишњом „Ватром“, ушли смо са тек увелим Хрватским пролећем; утихнула је „Проплакати ће зора“, а у априлу, на Шлагеру сезоне, тек одстрањени пети солиста из Корни групе, Здравко Чолић, запевао је „Синоћ ниси била ту“ и на велика врата ушао у југословенску забавну музику; Индекси су објавили сингл са ванвременском „Плимом“, коју су снимили четири године раније. Непуна два месеца, потом, преко Дравограда у Словенији, ушла је усташка група „Феникс“ која је бројала 19 чланова и дошла код Бугојна, у намери да сруши тада још релативно чврстостојећу земљу. „Фениксу“ су тада, уз обостране жртве, спаљена крила, па је рушење земље остало у аманет онима из кукавичјих гнезда, од Ђевђелије до Триглава, за једно пунолетство касније. У Босну тога лета нису само стигли терористи – стигла је, по први пут, и титула фудбалског државног првака Жељезничару, а година се завршила сечом српских либерала, вођиним писмом, и Кочином оставком.

У марту је, тако, у руке нас малобројних (техничка школа није била место за књижевност), стигао је други број „Венца“, са репродукцијом Микеланђеловог дела „Вече и сви-

тање“ у капели у Фиренци, „Венца“ уплетеног од Иве Андрића, Матоша, Црњанског, Ђопића, Камија и Пушкина; био је ту и тада тридесетчетворогодишњи Мирко Ковач, и две године млађи Филип Давид; о изузетном роману „Нишчи“ тридесетогодишњег Видосава Стевановића писао је дведесетшестогодишњи Срба Игњатовић, а од најмлађих, између осталих, ту се огласио песмом „Без наслова“ и Гашо Кнежевић, ученик IV⁹ разреда Пете београдске гимназије, потоњи министар просвете и спорта (2001–2004).

У следећим бројевима, током наредних година у којима је „Венац“ стизао у нашу школу, у њега су уплетани многи: од Скерлића до Молијера, од Меше до Петрарке, од Бранимира Ђосића до Давича и Видмара, ... од сонета Арвера Алексиса Феликса, до Агостиња Нета, од Золе до Пабла Неруде...

Много младих аутора, од тадашњих тридесетогодишњака (неки су касније постали респектабилна имена) Душана Стојковића, Јанка Вујиновића, Милана Бечејића, Благоја Савића, Ђорђа Сладоја, Николе Вујчића, Јована Радуловића, Момира Војводића... до студената Владислава Бајца, Малише Станојевића, Ивица Вања Рорића или ученика Драгана Лакићевића – до оних имена који су се касније истакли у другим областима као што су Брана Димитријевић (доктор медицине), Милутин Петровић Бата (пчелар, погинуо 2019), Драгослав Симић (експерт за производњу радио програма), Милан Пајевић (професор и вођа консалтинг тимова)...

У броју 28, од трећег новембра 1974, огласио се први пут и осамнаестогодишњи средњошколац Миломир Марић, касније озлоглашени месија жуте штампе и отац ријалити програма, репортажом са Вуковог сабора („Вуку у походе“), на странама 22–23, а онда наставио, готово у сваком броју „Венца“. У сараднике „Венца“ уписала се и Светлана Броз, Титова унука, осамнаестогодишњакиња (вршњакиња и аутора овог текста) запаженим интервјуима са Мијом Алексићем и Миодрагом Божићем, редитељем.

У комуникацији са својим читалаштвом, тачније својим потенцијалним сарадницима (можда будућим књижевницима), уредник „Венца“ је, бранећи стандарде и лепоту уметности, знао да врло немилосрдно одговори онима који нису достигали „Венчеве“ критеријуме: „Уредник мора неком да се замери и некога да разголити, што свакога младога писца и почетника боли, тупи му вољу и одвраћа од литературе, али

га, можда, и на време упозорава да литература никада није била споменарско бележење успомена из ране младости и детињства. Тиме не мислимо да кажемо да је оно што је објављено у „Венцу“ *лишераштура* и да ће обелодањени песници и приповедачи бити једног дана *значајни њисци*; редакција хоће само да нагласи да то што је објављено има заиста одређене *лишерашне вредности*, а шта ће њихови аутори бити после, то није ствар „Венца“ већ самих аутора и њиховог доцнијег животног опредељења – пише уредник, као да правда своју немилосрдност, исказану и на примеру одговора какав је за своје „стваралаштво“ упућено „Венцу“, између осталих, у броју од 29. септембра 1974, добио и Остоја Билак, потоњи ратни командант 16. Крајишке моторизоване дивизије током рата у Босни.

Занимљив је и случај тада двадесетчетворогодишњег Миорослава Димитријевића из Параћина (данас – по изворима са сајта – књижевника, публицисте, новинара, есејисте, историографа, књижевног критичара, антологичара и сакупљача народних умотворина са преко 90 објављених дела: песама, прича, романа, монодрама, сатире, монографија, антропогеографских и историјских студија, есеја, беседа, антологија, народних умотворина и песама за децу), коме, у Венцу број 33, од априла 1975, у одговору уредник отписује: *„Све Ваше стихове смо прочитали. На жалост, они су најобичнија игра речима и, читајући их, човек је у недоумици да ли Ви пишете озбиљно или се шегачите. Ипак је поезија уметности коју Ви нишито мноштво цените нишито добро схватите.“*, а на страни 24 му објављује две, и на страни 54 још три песме сасвим солидног квалитета. И сам сам тада писао неке песме, и моја срећа да их никада нисам послао Чолаку у „Венац“ јер би напред поменути одговори Чолака Мирославу и Остоји били велика хвала у односу на оцену мојих писанија.

Још од другог (а можда и првог, кога нисам запамтио), Тоде Чолак је устројио рубрику „Антологија љубавног песништва 20. века“, на пола ступца, ближе последњој страници. Од Весне Парун („Ти која имаш невиније руке“), редом преко Марка Ристића, Драгутина Тадијановића, Милана Ракића Јована Дучића,... увукло се тада једно мени сасвим непознато име: Јовица Ђурђић. Песма под једноставним и једнозначним насловом „Девојчици“ гласила је:

ДЕВОЈЧИЦА

Њене су груди као две мајушне птице
 Стидљиво скупљене у хаљини као у роси
 Ко боја бакра светлост јој у коси
 Док тако пролази немирним кораком девојчице

Она има очи погледа бистрог без тајни
 И руке невине као нежне цветове јутра
 Док тако стоји на плочнику и посматра
 Свет што се миче свет сјајни

Жалим је што ће једном ипак да спозна
 Да живот није бајка младост и љубав
 Што ће једном и за горчине да дозна

Кад оде дан првог корза и првог плеса
 И првог пољупца што јој се учинио убав
 Кад се на све то изненада спусти завеса

Остао сам тада, мада недовољно упућен у песничка умећа, пред тим сонетом (а форма сонета је већ одавно излазила из савремене моде – слободни стих и тзв. мисаона поезија је, попут плиме, запоседала часописе и модерну литературу – свему другом, као у тегли зимнице, остављајући место само у „каскајућим“ читанкама), остао као занемео, раширених зеница пред изненадном сликом истинске лепоте и емпатије која се тако указала преда мном, још на прагу свега: љубави, живота, света. И хтео сам да сазнам бар нешто о том непознатом имену, које се тако придружило одабраном друштву, друштву из читанки и антологија.

У одсуству интернета и света широког знања (у енциклопедијама ни помена о њему) некако – сада не знам ни како – сазнао да се ради о младом, тек шест година старијем од мене (мада, у тим годинама, шест година може да представља размак који се мери дугим корацима) песнику из Ријеке, а рођеном у Глоговици код Добоја.

Не знам детаљно ни колико, а ни како, званична књижевна критика квалификује писање овог аутора, растегнутог међу три новонастале земље (Србије, Хрватске, Босне), ни да ли га уопште значајније квалификује или му је (грубо речено) намењена судбина „ничије кобиле“. Не знам ни где му је

место на „књижевном небу“, ако се такве висине и мере јер смо у свему гурнути на дно.

Године које су ми, потом, доносиле књиге и песнике, приче и песме које су се, попут бистих поточића сливале у моје сивило, нису могле да овај сонет потопе у мом сећању, да га, као цветић из камена отргну таласом и однесу некуда у дубине, у заборав. Не знам ни сам колико сам књига прочитао, и свако збрајање не би водило добром, ма у ком смеру будем погрешио – а мера су хиљаде. И не знам колико сам књига запамтио: неке, које сам чак и по више пута читао, морао бих да читам као први пут – као што многе филмове гледам као да их први пут гледам. Али то (читање) тумачим као однос према храни: тешко да бих се, без напора, сетио шта сам синоћ вечерао. Али то што кроз уста (као и кроз очи), његов добар, најбољи део, се разложи и остане негде дубоко наталожено у мени и продужава живот, и чини тело здравијим; оно кужно и отровно се излучи и нестане у праху.

Временом, у руке су ми дошле и друге Ђурђићеве књиге, и поетске и прозне (имао сам и прилику да са њим успоставим и контакт) – истина, нигде нисам напипао снагу тог сонета, иако је лепота пленила свуда – примерице у песми „Мир, море, сан“ – али ме је окупила не само поетска лепота у Ђурђићевим књигама, већ и њихова техничка лепота. Ретки су примери тако изванредно замишљених и урађених техничких и ликовних решења, чија је лепота понекад и први мамац да се машите баш тих књига.

Дружење са „Венцем“ завршило се када и школа; заменио сам га пушком и сивомаслинастом униформом; заклетвом о одбрани једне од светиња, коју смо сви погазили. Не знам време у коме је „Венац“ свенуо – вероватно у је то време када је све почело да свењује. Одавно се то време, време венаца, одаљило од нас. Животи нам личе на време истиснуто из тубе (у тубу се ни паста не може да врати); све се окренуло наопачке – од стандарда, до морала, до укуса.

Лепота је нешто за шта смо остали ускраћени или се она сама одмакла од нас оваквих, одустала од нас.

И ако је још понегде, у неком кутку, још има, ми, као срна пред вуком, минемо у трку спаса, несвесни ње...

А Достојевски је некада писао „Лепота ће спасити свет“.

Томислав Ђокић

НА НОЋНОМ НИШАНУ

Руски белогардејац Дмитриј Алексејевич Карасјута из Ростова на Дону, не могавши више да издржи нацострешеност большевика, главом без обзира побегао је у Србију, у Београд. Била му се згадила петокрака, смучио му се срп и чекић, а и глава му је висила о концу. И ето, у новој средини ухлебљење је нашао као зидарски радник, а и супруга Наталија Михајловна мучила му се као црв перући туђ веш и бришући туђе прозоре. Бежећи од сиромаштва, ћерка Галина им се рано удала, а сина Олега су ипак мукотрпно ишколовали. Постао је поп.

У јулу 1945. године, кад се ратна бура најзад стишала, Олег је већ био јеромонах, па га је Епископ нишки Димитрије поставио за свештеника цркве Света великомученица Марина у Скорици. Олег Дмитрич Карасјута у почетку је лепо примљен од мештана, али је временом у њима почела да ниче клица одбојности према странцу, макар он био исте, словенске крви! Најпре су почели да се подсмевају његовом меком, руском акценту, што су тумачили као израз размажености.. Но, њихов заједнички живот ипак је текао како-тако прихватљиво све док месни комунисти нису „узели ствар“ у своје руке. Наиме, они су желели да све доведу под конач, односно да подведу под линију Партије и зацртани правац „друга Тита“. И мада је народ био притиснут каменом страха, ипак им није баш све текло тако глатко. На пример, 11. новембра, исте године кад је нови поп дошао, одржани су избори за Уставотворну скупштину, уз само једну листу, листу Јединственог народноослободилачког фронта (ЈНОФ) чији је носилац био, подразумева се, Јосип Броз Тито. Но, народ скорички је те изборе запамтио не по Брозовој „победи“ од преко 90%, већ по трагикомичном „изуму“, званом „ћорава кутија“. Наиме, Бирачки одбор, састављен скоро стопроцентно од комуниста, , по читав дан је правио „паузе“ у гласању и пресипао куглице из „ћораве кутије“ у ону силом наметнуту, Титову. А да се мућка, за коју су и врапци знали, не би открила, црвени су старог Јакова, јединог некомунисту у Одбору, неколико пута

слали кући по „најбоље вино у Скорици“. И док је он пунио балон и пешачио од прилично удаљене куће, они су „завршавали ствар“. А кад је село почело да „шушка“ о томе, комуњаре су јавно оптужиле „руског попа“ да им „подмеће клипове у точкове“. Тако се хладан однос према Карасјути све више претапао у неподношљивост, а затим и у отворену мржњу.

Године 1947, имитацијом Стаљиновог система, у селу је формирана Сељачка радна задруга „Напредак“. У њу су брже-боље ушли највећи нерадници и пијандуре, а најбољи домаћини, упркос бруталном притиску, пружили су отворен отпор. Но, то им није помогло кад је почео „принудни откуп“, а поготово кад је законски установљен „земљишни максимум“ и кад је кренуло дрско одузимање „вишка земљишта“. Два-три домаћина који су најупорније бранили дедовину доживели су грубијанско чупање бркова, што је појачало већ нагомилани гнев народа, али га је потом ипак потиснуо ужасан страх од пендрека и 'апсе. Но, они најхрабрији сналазили су се системом „дуплог дна“ и копањем земуница за скривање жита, масти, меса, вуне и свега осталог, али комунизам, предвођен злогласном УДБОМ, био је неумољив. Сељаци су све више затезали каиш, а они најсиромашнији кукуруз су млели заједно с кунинама, само да би како-тако прехранили децу. А кад год би поражавајућа истина избила на видело, сеоска партијска организација за сваки скандал оптуживала би Карасјуту, „попа-распопа“, као „подмуклог потпаљивача“. Он је, по црвенима, „отупљивао полет народних маса“, он је „бацао љагу“ на Комитет, он је „наговарао сељаке“ да негирају „предности совјетске пољопривреде“, он је први „исмевао“ совјетске „две жетве годишње“, а властодршце је највише разбеснео што се „ругао“ теорији о „калемљењу пшенице на пиревину“. А кад су задругари са тестерама и секирама, без икаквог питања, почели да залазе у туђе бранике и да немилице секу најдебља стабла за изградњу задружног коша и задружне штале, власници, домаћини, заплашени страшном сенком Голог отока, лично нису смели да гуњђају, али су ту улогу дискретно повели женама. Наравно, и за то „лукавство“ оптуживан је „поп-распоп“, онај што се у огорчењу „свети“ далеким бољшевицима, непријатељима свог оца. А кад се једном дрзнуо да једног од водећих из „колективе“ упита шта је то „трудодан“, за његову „дрскост“ још исте вечери сазнао је „друг“ Ратомир Трнчић, шеф УДБЕ у Ражњу.

Што је најцрње, на нишан су узели и Олегову попадају Људмилу! Њу су још одавно назвали „Радмила“, мада је поп упорно понављао: „Њет Радмила! Људмила!“ Потпуно глуви на то, наставили су још тврдоглавије, још подлије. Кад год би она кроз село пројახала бицикл, који јој је муж набавио преко пријатеља из Грчке, кроз прозоре би (и сељаци и сељанке) иронично добацивали: „Погле'ј ра'чепуљу! Погле'ј ражљебуљу! 'Оће да покаже гаће и чипку!“ Скоричани су редом пуцали од љубоморе што они носе тежињавке, а она – памук!

Карасјуту су само првих дана звали Олег! После су његово име преиначили у подругљиво „Голи“ и, најзад, у најотровније: „Гоља!“ Подсмевали су му се што између црквених храстова у порти разапиње конач на који наниже, па потом суши печурке („Попа к'о бајаги пости, је' печурке, а кад ми не ви'мо, и у Божићни пос' 'љушти' плећке и вешаљке!“). Проценивши да је и то мало, раширили су гласину да црквењак Манојло, кад год је поп на путу, „не избива из црквен конач“. Уз тај, пакосни коментар, сељанке су се злурадо смејуљиле и подгуркивале се лактовима.

Све до 1953. године, Карасјутин положај у селу и цркви Света великомученица Марина био је колико-толико подношљив. Читао им је литургију, светио славску водицу, децу им крштавао, испраћао мештане на вечни пут... Али те, 1953, пуче „гром“ из ведра неба. Дође до Резолуције Информбироа и до горког разлаза између „друга Тита и друга Стаљина“. Они скорички комунисти који су дотле славски колач секли уз „модернију“ молитву („Тито, Стаљин – колач на половин'“), у чуду се нађоше. Наравно, остадоше верни другу Титу и партијској линији! Без имало стида, расформираше Сељачку радну задругу, неопажено спустише заставу са српом и чекићем, али своју „партијску активност“ преко ноћи преокренуше. Ако су дотле из дна душе славили братство Руса и Југословена и партијско другарство „друга Тита и друга Стаљина“, сад свој став окренуше за пола точка. Јосипа Висарионовича Стаљина више нису смели ни да помену, „бркине“ слике још пре изгрева Сунца поскидаше са зидова, али на мети су им и даље били „кулаци и реакционарни елементи“.

За једну суботу шеф локалне УДБЕ заказао је „затворен“ партијски састанак. У сеоској школи нарогушени „друг“ Трнчић скоричким комунистима (двадесетак из друштвеног талога у селу) предочио је да им предстоји „најважнија, строго тајна акција“. Наиме, „треба константно, и дању и ноћу, пра-

тити попа Карасјуту“, јер „постоје индиције да се састаје и до-мунђава са народним непријатељима“ и „информације из села и општине прослеђује руским шпијунима“. Предлог је прихваћен „једногласно“ и одмах је одлучено да се организује „ноћна стража“. Тако су скорички комунисти одмах после следећег сумрака почели да се завлаче у шумарак изнад црквеног конака и да „будно стражаре“. Протекао је читав месец, комунисти су се смењивали на свака три сата, али ништа сумњиво се није догодило. Ипак, једне среде „друг Трнчић“, први човек локалне УДБЕ, обавештен је да је „ноћас у шуму, на педесетак метра од конака, долазио непознат човек с две батеријске лампе“ и да је, на звиждук стражара (коме је срце сишло у пете) побег'о главом без обзира“. Касније се испоставило да је то била – лисица. А добро се зна да овој звери очи ноћу светле! Други, непредвиђен случај десио се кад је нови стражар, Миндић, затекао свог претходника Марјанчића како на овећем пању – спава и хрче.

– Зар се тако извршава партијски задатак?!

– Ки Бога те молим! Никем ни речи!

Миндић је једва сачувао тајну, али не цабе, већ за паклицу најскупљих цигарета!

Но, најдраматичнија ноћ била је она кад је удбаш Трнчић, у пратњи два жандарма, извалио закључана врата конака и дивљачки напао Карасјуту:

– Попе, признај где чуваш Стаљинову слику!

– Никад је нисам ни имао! – следи се преплашени Карасјута.

И док су „цандари“ помоћу батеријских лампи претресали таван конака, две попове девојчице, Лена и Тањушка, вриштале а попадија дрхтала к'о прут, разочарани „трагачи“ силазили низ мердевине празних руку, Трнчић изненада баци поглед иза ормана за посуђе и, на своју радост, тамо угледа неку урамљену слику. Хитро је извуче и, на своје велико разочарење, процеди:

– Па, ово је Свети Сава!

Тренутак касније највећи српски светац распршта се у парампарчад!

Део базалтне-камене глчане секире, пронађен је у Сврљишкој клисури на територији данашње Бањице.

Галерија Бдења

МОТИВИ СВРЉИШКОГ КРАЈА

Ненад Ранђеловић, рођен је 1986. године у Нишу. Основну и средњу школу завешао је у Сврљигу, а дипломирао на ПМФ-у у Нишу. Успешно је започео презентовање туристичких потенцијала сврљшког краја. Мотивисан љубављу према природи и свом родном крају, кроз фотографију показује све његове лепоте, као и културно историјско богатство.

Уметничком фотографијом бави се од 2007. године. Један је од оснивача Удружења грађана *Terra Incognita* из Нишевца и фото-колоније *Terra Incognita*. Мотиви из природе су љубав, а спознаја протеклог времена инспирација за његово неуморно трагање за кадром. Живи у Нишевцу, а запослен је у Центру за туризам, културу и спорт у Сврљигу.

Стефан Рашић

НАСЛЕДНИЦИ КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГ – ПОКУШАЈ СТВАРАЊА ДИНАСТИЈЕ

Увод

Римско царство је у III веку запало у кризу због превелике територије на којој се простирало, слабог државног апарата без ауторитета и недостатак јаких владара који су умели да одрже царство. Све ово користила је војска која је проглашавала цареve на основу популарности у војсци и бројности легија које су подржавале кандидате за царски престо. Решење проблема руковођења тако великом територијом успешно је понудио цар Диоклецијан (284–305) који ће стабилитовати царство тетрархијом, деобом царске власти између два августа и два цезара. Диоклецијанове реформе ће наставити Флавије Валерије Константин, син Констанција Хлора који је управљао западним делом царства и кога ће Константин наследити на том месту. Константин ће схватити и прихватити Диоклецијанов изум, тетрархију, по којој је царство подељено на четири дела, али ће је модификовати према породично-монархистичком моделу. Према Диоклецијановој замисли, старији августуи ће по способности бирати цезаре који ће их наследити и на тај начин обезбедити увек способне вође царства, док је према Константиновој модификацији та места требало попунити члановима из породице Флавијеваца. Како је имао чак четири мушка наследника и две ћерке, Константин је своју замисао свакако могао да спроведе у дело и на тај начин створи своју династију нових Флавијеваца¹¹.

---

¹¹ Династија Флавијеваца је већ постојала у Риму и чинили су је цареви Веспасијан (69–79), Тит (79–81) и Домицијан (81–96).

ПОГУБЉЕЊЕ КРИСПА

Почетком IV века Константин је боравио на истоку где се оженио Минервином, женом о чијем пореклу и друштвеном статусу нема никаквих података у изворима. Иако је извори називају конкубином¹² нема сумње да је она била Константинова законита жена са којом је 300. године добио сина Флавија Јулија Криспа. Даљи развој догађаја у политичкој сфери царства доводи до политичког брака Константина са Фаустом, ћерком августа Максимијана у циљу заједничке борбе против августа Галерија на истоку. Том приликом долази до раскида са Минервином о чијој даљој судбини нема података.¹³

Константин је наставио да учвршћује своју власт и да елеминише противнике све док нису остала само два августа на власти, он и Лициније на истоку. Између њих је склопљен споразум марта 317. године који је, између осталог, прогласио синове Константина, Флавија Јулија Криспа и његовог млађег полубрата Флавија Јулија Констанција (Константин II) за цезаре. Са Фаустом је Константин имао још два сина, 317. године, 7. августа рођен је Флавије Јулије Констанције (Констанције II) који је 8. новембра 324. године проглашен за цезара. Најмлађи син цара је Флавије Јулије Констанс, рођен највероватније 320. Године, а проглашен цезаром 333. године.¹⁴ Иако су и Константин II и Констанције II носили титулу цезара, цар се у управљању државе доста ослањао на најстаријег сина, Криспа. Он је од 318. године успешно управљао галским провинцијама а у рату против Лицинија се показао као способан и даровит војсковођа. Изгледало је да га у будућности чека титула августа и равноправно савладарство са оцем.¹⁵ Крисп је приказиван на новцу, статуама, мозаицима све до 326. године када изненада престаје његов добар однос са Константином. Крисп је убрзо ухапшен, у Поли му је организовано суђење, после кога су му одузете све титуле, а он је

¹² Zosimus, *Historia Nova*, II, 2. 2. (Пр. W. Green, T. Chaplin, London 1814); *Joannes Zonaras, Epitome Historiarum*, XIII, 2, 12. (Пр. T. M. Banchich; E.N. Lane, *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*, New York 2009).

¹³ С. Ферјанчић, *Константин* (306–337), Београд, 2013, 21–22, 38.

¹⁴ М. Мирковић, *Позно Римско Царство, од Диоклецијана до Теодорикова освајања Италије 284–493*, Београд 2016, 111–113.

¹⁵ С. Ферјанчић, 118.

погубљен. Зосим и Зонара наговештавају да је Крисп погубљен, јер је био у тајној вези са Фаустом. Аурелије Виктор (или његов настављач) помиње Фаустину љубомору према Криспу, јер је био предвиђен за наследника док су њени синови били слабије позиционирани у државном апарату. Како би уклонила Криспа смислила је план и покушала је да га заведе.¹⁶ Немамо информације да ли је Фауста успела у завођењу, али је свакако успела у изазивању негативних и експлозивних осећања у Константину који је брзо наредио погубљење свог најстаријег сина. То што је Фауста убрзо и сама погубљена говори о томе да је Константин највероватније сазнао за њен план и о потенцијалном невиношћу Криспа. Можда је Фауста ухваћена у лажи или су њен план разоткрили шпијуни који су радили за Хелену, мајка Константина Великог.¹⁷

Метода одабрана за Фаустину смрт такође поставља додатна питања о њеном односу са Криспом. Фауста је убијена у кипућој кади, тј. жива је скувана. Ова метода није била практикована за убиства и казне, већ за изазивање побачаја. Можда је Фауста покушавала да се отараси доказа о односу са Криспом (или неким другим). Иако је то било случајно самоубиство, она је у Константиновим очима починила злочин који је заслуживао *damnatio memorie*¹⁸. Ову казну нису променили Константинови наследници, јер то указује да су највероватније веровали да се између Фаусте и Криспа нешто заиста догодило.¹⁹

КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ – ПЛАНОВИ ЗА НАСЛЕЂИВАЊЕ ЦАРСТВА И СМРТ ЦАРА

Константина Великог налазимо у Константинопољу 25. јула 336. године, где прославља своју тридесетогодишњицу власти (*tricennalia*).²⁰ Ово је био важан догађај у Римском свету јер је ретко који цар успевао толико дуго да остане на

¹⁶ *Aurelius Victor, De Caesaribus*, XLI. 11–12. (Пр. Н. W. Bird, Liverpool University Press 1994.)

¹⁷ P. Crawford, *Constantius II-Usurpers, Eunuchs and the Antichrist*, Barnsley 2016, 21–22.

¹⁸ Брисање њеног имена са докумената, статуа, забрану њеног помена и слично.

¹⁹ P. Stephenson, *Constantine: Roman Emperor, Christian Victor*, Abrams Press 2015, 219–223.

²⁰ С. Ферјанчић, 178.

власти. Важније је то што је Константин тридесетогодишњицу прославио у Константинопољу, јер су годишњице власти прослављане искључиво у Риму. Током прославе, Константинов и Фаустин други син, Констанције, ожењен је ћерком Јулијана Констанција, Константиновог полу брата чиме је утврђена веза између главне гране породице Флавијеваца и бочне гране.²¹ О прослави налазимо информације код Еусебија који помиње како је „цар примио посланства из земаља које су лежале далеко од граница Римског царства“, а помињу се Блемијци из Нубије, Етиопљани и Индијци.²² Свечаности су одржане вероватно на Хиподрому, а врхунац прославе био је у царској палати где је Еусебије из Цезареје одржао свечану беседу (*Laus Constantini*). Константин је приказан као богобојажљив владар кога је Бог одабрао да буде његов слуга и заступник. Његово универзално царство требало је да буде пандан небеском царству.²³

Историчар Мајкл Куликовски сугерише да је врло могуће да је Константин на овој прослави покренуо планове о проширењу царства ка истоку. Константин је, као и други римски цареви, делио идеју о превазилажењу Александра Великог и освајању земаља на далеком истоку. Први корак ка томе је проглашење свог братанца Флавија Ханибалијана за краља над краљевима²⁴. Затим је уследило учвршћивање главне гране породице са споредном граном. Ханибалијан је ожењен Константиновом ћерком Константином. Други син Флавијана Далмација, такође назван Далмације, подигнут је на место цезара. Далмације и Ханибалијан су на тај начин били врло близу нивоа самих Константинових синова. Могуће је да је Далмације ожењен млађом ћерком Константина, Хеленом.²⁵ Делује да је Константин прихватио Диоклецијанов концепт тетрархије, али га је прилагодио тако да само његова породица влада царством. Убрзо после подизања Далмација до нивоа цезара, Константин је највероватније поделио царство на четири дела, где је сваки цезар имао свог преторијског префекта. Константин II био је у Тријеру, Констанс је смеш-

²¹ M. Kulikowski, *The Triumph of Empire-The Roman world from Hadrian to Constantine*, Cambridge 2016, 278.

²² *Eusebius Pamphilius, Vita Constantini*, IV, 49–50. (Пр. P. Schaff *Nicene and Post-Nicene Fathers*, 2019)

²³ С. Ферјанчић, 178.

²⁴ Латинско *rex regum* је било еквивалентно Персијском *shahnshah*.

²⁵ M. Kulikowski, 279–280.

тен у Милану, Далмације на Балкану (највероватније у Сирмијуму), и Констанције II у Антиохији. Ханибалијан је чекао успешно окончани поход против Персије како би добио своју територију на управу или чак и Персијски престо.²⁶ Да је Константин озбиљно уврстио Далмација у своје планове и дао му део царства, иако не велики део, потврђују и нумизматички докази. У периоду од Далмацијевог уздицања септембра 335. године до Константинове смрти маја 337. године, шест ковница новца су редовно издавала златне кованице а седам ковница је редовно издавало сребрни новац са ликовима царева. Од ових ковница, само три нису издавале новац са Далмацијевим ликом, оне у Тријеру, Риму и Антиохији, главним градовима Константинових синова. Ковнице у Тесалоники, Хераклеји, Сисцији и Константинопољу су издавале новац са његовим ликом.²⁷

Повод за сукоб са персијским царем Шапуром била је персијска окупација Јерменије. Када су Јермени тражили помоћ, Константин прогласио Ханибалијана за краља Понтске регије и послао је Констанција у Антиохију како би се припремио за рат. Како би појачао свој повод за рат, Константин се представио као заштитник хришћана у Персији, тиме дајући нову димензију сукобу.²⁸ Према Еусебију, Константин је планирао да посети Палестину и буде крштен на реци Јордан. За време прославе Ускрса у Константинопољу погодила га је непозната болест. Покушао је да се излечи у термама Хеленополиса, али без успеха. Верујући да је болест духовне природе, покушао је и да се излечи чишћењем грехова у цркви Светих мученика, такође без успеха.²⁹ Претпоставља се да је кренуо у Константинопољ када се, исцрпљен болешћу, зауставио у Никомедији, у вили Ахриони. Овде га је крстио Еусебије, аријански епископ Никомедије. После крштења саставио је тестамент којим је предвидео додељивање привилегија и дарова становницима Рима и Константинопоља, као и поделу царства. Тестамент је поверио Еусебију из Никомендија, са упут-

²⁶ D. S. Potter, *The Roman Empire at Bay, AD 180–395*, Oxon 2014, 450.

²⁷ R.W. Burgess, *The Summer of Blood – The “Great Massacre” of 337 and the Promotion of the Sons of Constantine*, *Dumbarton Oaks Papers* No. 62 (2008), Washington D.C. 2009, 21.

²⁸ H. Elton, *The Roman Empire in Late Antiquity- A Political and Military History*, Cambridge University Press 2018, 69.

²⁹ *Euseb. Vit. Const.*, IV, 61, 62.

ством да га преда цезару Констанцију II у Антиохији. Константин Велики умро је 22. маја 337. године у Ахриони.³⁰

Иако је био сахрањен, Константин је остао владајући август све до 9. септембра јер се ни један од његових синова или генерала није прогласио августом. Оно што су до тада његови синови радили, радили су као цезари. Константинов тестамент био је скривен код *praepositus sacri cubicula*, главе царског домаћинства, а то је био евнух Еусебије. Он је био одан Констанцију II, што је значило да он може да се бави царским пословима независније од своје браће и других цезара.³¹

МАСАКАР У КОНСТАНТИНОПОЉУ – УКЛАЊАЊЕ БОЧНЕ ГРАНЕ ПОРОДИЦЕ

Догађај који је у потпуности сломио Константинове планове власти и његове поделе царства био је масакар у Константинопољу. Војска није прихватала власт Далмација на Балкану што је довело до побуне трупа у Константинопољу.³² Према Аурелију Виктору, војска се побунила због Далмацијевог уздизања до титуле цезара и због удела у власти који би имао. Аурелије Виктор наводи како је то логичан след догађаја јер је војска желела да на власти буду искључиво и само синови Константина Великог.³³ Према другим изворима³⁴ у војци је кружила вест како су Далмације и Ханибалијан отровали покојног цара.³⁵ Јулијан, каснији цар, који је тада имао шест година, у свом писму сенату и народу Атине присећа се масакра и наводи настрадале. Деветоро Јулијанових рођака је убијено, укључујући његовог оца и ујака, Јулија Констанција и Флавија Далмација старијег, затим Далмација цезара и Ханибалијана и његовог старијег брата чије име није споменуо.³⁶ Осим ових, страдало је и доста аристократа који су се нашли у Константинопољу а нису одговарали политици наследника

³⁰ С. Ферјанчић, 179–180.

³¹ М. Kulikowski, 282.

³² М. Мирковић, 144.

³³ *Aurelius Victor*, XLI, 41, 15.

³⁴ Зосим, Еутропије.

³⁵ Р. Crawford, 31.

³⁶ *Julian the Apostate, Epistulae-ad Athens*, 250 (Пр. W. C. Wright 1913).

као што је Опатије.³⁷ Још једна позната жртва масакра је и познати галски ретор и песник Емилије Магнус Арбор, који је у то време надгледао школовање цезара.³⁸ Од Константинове породице, поред његових синова преживели су и синови Јулија Констанција, Констанције Гал и Јулијан.³⁹ Званична верзија догађаја је гласила да иза масакра стоји војска и само војска и да је она заслужна и за проглашење Константинових синова за августе почетком септембра. Масакар се највероватније десио јуна месеца, јер је Констанције преузео Далмацијеву војску у походу на Сармаћане почетком лета.⁴⁰ Како је у току масакра Констанције био присутан у Константинопољу, а из њега извукао највише користи, извори га означавају као главног кривца. Јулијан га отворено спомиње као јединог кривца, Зосим каже како је оркестрирао читаву ствар⁴¹ док Амијан Марцелин помиње како је уништио све своје споредне сроднике.⁴² Извори нису доследни око тога коју је тачно улогу имао Констанције у масакру. Јулијан наводи његово директно учешће али и каже да је Констанције „приморан околностима невољно омануо у спречавању других да чине погрешно“. Треба узети у обзир и чињеницу да је 337. године Констанције имао свега 20 година.⁴³

Занимљиво је да Еусебије у потпуности занемарује Далмација и Ханибалијана и правда Констанција како само врши вољу свога оца.⁴⁴ Није немогуће да је Константин, када је сазнао колико је болестан сумњао да ће његова два најстарија сина имати потешкоћа приликом проглашавања за августе, те је због тога послао по Констанција јер је он био најближи од свих. Није немогуће да је Константин желео да прогласи Констанција за августа пред војском, како би овај затим Константина II на исти начин уздигао на ниво августа.⁴⁵ Еусебијева ћутња може бити најбољи доказ степена учешћа Констанција у масакру и преправљање династичке политике

---

³⁷ Н. Elton, 70.

³⁸ САН, 3.

³⁹ Р. Crawford, 31.

⁴⁰ D. S. Potter, 451.

⁴¹ Zosimus, II, 40.2.

⁴² Амијан Марцелин, *Историја*, XXI, 16.8. (Пр. Милена Милин, Београд 1998.)

⁴³ Р. Crawford, 31.

⁴⁴ *Euseb. Vit. Const.* LXVIII.

⁴⁵ R.W. Burgess, 40.

и историје. Јединство војске по овом питању такође је упитно. Јулијан помиње побуне у гарнизонима у источним провинцијама и промену лојалности Јерменије после масакра. Очигледно је да су Константинови планови од 335. године били познати бар вишим официрима у војсци па је због тога део војске био огорчен насилним напуштањем тих планова, док је убиство Ханибалијана нарушило деликатни баланс политичке моћи у Јерменији где је краљ морао да одржава лојалност аристократа како би имао власт. Постављање Ханибалијана на престо, чак и као прелазни корак, симболизовао је блискост аристократије и Рима, што је поништено убиством краља. Може се наслутити да је Констанције заиста имао подршку већег дела војске јер је за 338. годину поставио два генерала за конзуле, Флавија Урсуса и Флавија Полемеја, вероватно као награду за њихову подршку и интервенцију при масакру.⁴⁶ Намеће се питање зашто су онда поштеђени Јулијан и Констанције Гал? Иако су тада били јако млади, били би претња у годинама које долазе, што се у случају Јулијана испоставило као тачно. Не само да су преживели већ су годинама касније уздигнути у ранг цезара. Еутропије у својој историји каже да Констанције не само да није оркестрирао масакр, већ га је осуђивао.⁴⁷ Није немогуће да је Констанције само искористио насталу побуну у војсци како би елеминисао бочну грану породице и присвојио власт за себе и своја два брата. Вероватно је и преживљавање Јулијана и Констанција Гала била нуспојава јер су они били не само Констанцијеви рођаци већ и зетови, пошто је Галова сестра, а Јулијанова полу сестра, била Констанцијева прва жена.⁴⁸ У прилог томе говори и нумизматичка пропаганда и сазивање састанка у Панонији што говори да је вероватно постојао неки договор између браће о уклањању династичких противника. Констанције се додатно удаљио од масакра у походу на Сармаћане преко Дунава, можда чак и у присуству Констанса. Затим се крајем јула у Виминацијуму у Виминацијуму састао са Атанасијем и кренуо у Сирмијум на преговоре око поделе царства.⁴⁹

---

⁴⁶ D. S. Potter, 451–452.

⁴⁷ *Eutropius, Breviarium ad Urbe Condita*, X, 9. (Пр. Н. W. Bird, Liverpul, 1993)

⁴⁸ H. C. Teitler, *The Last Pagan Emperor, Julian the Apostate and the War against Christianity*, Oxford 2017, 8.

⁴⁹ P. Crawford, 35.

На састанку у Панонији, вероватно у Сирмијуму, 337. године, синови Константина Великог потврдили су своје територијалне позиције које су имали још за владавине свога оца. Константин II владао је у западним провинцијама (Галија, Шпанија и Британија), Констанс је владао у Италији, Африци, Илирикуму и Дакији а Константин на истоку, у Азији и Египту. Једино су се преговори водили о подели територија издвојених за Далмација. Његова територија обухватала је Македонску и Трачку дијацезу. Македонску дијацезу добио је Констанс док је Констанције узео Трачку дијацезу.⁵⁰

СМРТ КОНСТАНТИНА II И КОНСТАНСА

Да је Константин II и пре проглашавања за августа сматрао себе првим августом говори и његово опхођење према Атанасију и прогнаним аријанским епископима. Атанасије помиње како су сва три брата заслужна за прекидање непријатељстава према аријанским епископима.⁵¹ Иницијатива за повратак прогнаних епископа је сигурно потекла од Константина II јер је Атанасије био у Тријеру 335/6. године. Атанасије нигде не помиње правни акт којим је враћен на место епископа Александријског већ наводи приватно писмо цезара Константина које је лично он написао 17. јуна 337. године.⁵²

Како није био задовољан само законодавном интервенцијом у Констансовом делу царства, Константин почетком 340. године покреће војну интервенцију. Његова војска је из Галије, преко Алпа требала да нападне северну Италију и центар Констансовог царства који се налазио у Медиолануму.⁵³ Због недостатка информација не можемо утврдити тачне мотиве Константина који је тврдио да иде у помоћ Констансу који се налазио у Дакији. Август и његова пратња налазили су се у Наисусу што потврђује едикт издат у овом граду 18. септембра 339. године. У граду је прославио нову годину и за-

⁵⁰ P. Crawford, 35.

⁵¹ Athanasius, *Historia Arianorum*, I, 8.2. (Пр.- М. Atkinson, A. Robertson, New York 1892)

⁵² T. D. Barnes, *Athanasius and Constantius – Theology and Politics in the Constantinian Empire*, Harvard University Press 2001, 34.

⁵³ САН, 5.

једно са Констанцијем издао едикт од 19. јануара 340. године.⁵⁴ У време напада Констанс је спремао поход на Сармаћане док је у позадини оставио ветеране Илиријских трупа што говори о томе да су званичници најмањег августа били свести опасности најстаријег августа.⁵⁵ Констанс је у Дакији сазнао за Константинов напад и у брзини је послао мањи део војске која је код Аквилеје из заседе уништила нападаче. Константин II удавио се у реци Алси.⁵⁶ Након Константинове смрти он је проглашен „непријатељем државе и нас самих“ од стране Констанса.⁵⁷ Константинов лик, његово име и статуе су уклоњене и у источном и у западном делу Царства. Либанусов панагирик Констанцију и Констансу, који је вероватно састављен 344/5. године, говори о томе како је „Константин Велики имао само два сина која сада владају царством заједно у хармонији и слози“.⁵⁸

Како је Констанс од 345. године био углавном на Балкану, незадовољство у Галији је кулминирало стварањем завере против млађег августа у чијем центру су били преторијански префект Фабије Титиан, старији финансијски чиновник (*comes rerum privatarum*) Марцелин и генерал Галских трупа (*comitatenses*) Флавије Магнеције Магнус.⁵⁹ Као ниже чиновнике који су учествовали наводе се одређени Аничет⁶⁰ и Гаисо. Пред крај 349. године Констанс путује у Галију и ту завереници крећу у акцију. Зосим у својој историји детаљно описује догађај. Јануара 18. године 350. на рођенданској прослави Марцелиновог сина, Магнеције се појавио у пурпурним царским одорама и проглашен је за августа од стране високих

⁵⁴ И. Љубомировић, *Ниш и Понишавље у III и IV веку Н. Е.*, Филозофски Факултет у Нишу 2017, 87.

⁵⁵ P. Crawford, 64.

⁵⁶ *Joannes Zonaras, Epitome Historiarum*, XIII, 27, 28. (Пр. Т. М. Banchich; E.N. Lane, *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*, New York 2009.); *Jerome, Chronicon*, 340. (Пр. М. D. Donalson, Mellen University Press 1996.)

⁵⁷ *Cod. Theo.* XI, 12, 1.

⁵⁸ J. Harries, *Imperial Rome AD 284 to 363 – The New Empire*, Edinburg University Press 2012, 189.

⁵⁹ M. Kulikowski, 288.

⁶⁰ *The Prosopography of the Later Roman Empire – Volume I A.D. 260 – 395.*, A. H. M. Jones, J.R. Martindale, J. Morris, Cambridge University Press 1971, 66–67, *Anicetus*.

званица које су биле на прослави. Догађај су подржали и становници Августодунума, данашњег Отена у Француској. Када је сазнао за заверу, Констанс бежи у омањи град Хелену, који лежи у подножју Пиринеја. Ту га стиже Гаисо, са одабраним људима и убија га.⁶¹ Ни Константин II, ни Констанс иза себе нису оставили синове који би наследили њихов део царства.

КОНСТАНЦИЈЕ ГАЛ И ЈУЛИЈАН АПОСТАТА

Иако је био ожењен ћерком Јулија Констанција, Констанције је био и даље без деце, што је остављало његово царско наслеђе у одређеном проблему. Констанције је пажљиво калкулисао кога да постави за свог савладара 351. године јер у обзир нису долазили генерали као што су били Урсације и Арбито, јер се плашио њихове побуне, а поред тога није желео да промовише аутсајдере у царској породици. Из Мацелума је одабран Констанције⁶² Гал који је за цезара проглашен у Сирмијуму 15. марта 351. године. Констанције га је оженио својом сестром Августом Константином, која је тада имала између 33 и 43 године. Гал је послат у Антиохију да одржава царско присуство на истоку.⁶³ Галова управа на истоку је била катастрофално лоша, ишло се до те мере да су суђења била намештена и у корист стране која би највише платила цезару. Ситуација у којој се налазио Гал била је компликована јер је стигао на исток који је још увек био у рату са Персијом, имао проблема са гладовањем становништва и класних немира. Извори не успевају да нам пренесу тачне датуме догађаја па немамо добар увид у хронологију његове владе од 36 месеца. На крају је Констанције одлучио да се умеша па је позвао Гала у Медиоланум на саслушање.

Бојећи се окрутности њеног брата и са уверењем да може преокренути ситуацију у своју корист, Константина је кренула на запад, али се разболела од грознице приликом пролаза кроз Битинију, а недуго затим је умрла.⁶⁴ Смрт Константине уклонила је једину везу између цара и цезара.

---

⁶¹ *Zosimus*, II. 42. 3–5.

⁶² Додатак „Констанције“ Гал је добио на церемонији прогласења за цезара.

⁶³ САН, 17.

⁶⁴ J. S. Harrel, 94.

Констанције је пронашао начин да намами Гала. Преко своје мреже агената, која је укључивала и одређеног Скудила, припадника Галових skutarii) проширена је гласина да цар жели да уздигне Гала на ниво августа са командом на Рајнском лимесу. Цезар је кренуо према Медиолануму септембра 354. године. Толико је Гал поверовао овој превари да је приредио прославу приликом проласка кроз Константинопољ. Чим је Констанције Гал стигао до Поетовија у Панонији (Птуј, данашња Словенија), сва глума је престала. Comes Барбатије, бивши гардиста Галов и Аподемије, *agent in rebus*, на челу са одредима оданим Констанцију су га ухапсили на лицу места. Гал је затим одведен у Хистрију (Близу Пуле у данашњој Хрватској) где су га саслушали у вези убистава у Антиохији. Када је Гал покушао да окриви Константину за његову лошу владавину Констанције је послао Серенија, Пентадија и Аподемија да осуде Гала на смрт. Везан као обичан криминалац, Гал је обезглављен. Као доказ његове смрти Аподемије је Цару у Медиолануму донео Галову обућу.⁶⁵ Сада је цару без деце остао као једини сродник Јулијан (познатији као Филозоф или Апостата).

Јулијан је позван из Атине и проглашен цезаром 6. новембра 355. године на формалној војној паради где су војници приказивали своје одобравање лупајући штитовима о колена. Нови цезар имао је 23 године и пре тога није држао ни једну јавну функцију. Како би више везао Јулијана за себе, Констанције га је оженио својом сестром Хеленом и дао му Галију на управу.

Како је успешно средио ситуацију у Галији, Јулијан је добио наређење да пошаље његове помоћне одреде Херула, Батава, Келта и Петулана заједно са 300 људи из сваке јединице Галске пољске војске (*comitatenses*) под командом Лупиција, што је износило око 7.500 људи. Поред политичких и војних фактора, није немогуће да су и приватне ствари играле улогу у деградацији односа августа и цезара. Јулијанова жена Хелена је била у Риму, вероватно 357. године, на прослави Констанцијеве виценалије, где Амијан помиње заверу царице Еусебије која је наводно била љубоморна на Хеленину трудноћу. Ова љубомора је ишла толико далеко да је Еусебија подметнула Хелени отров од ког је ова побацила трудноћу. Наводно је Јулијан и пре тога имао сина у Галији који је кратко

⁶⁵ P. Crawford, 98–99.

живео такође због Еусебијине љубоморе и умешаности.⁶⁶ Ове Амијанове наводе треба узети са дозом резерве и критике јер је иста Еусебија штитила Јулијана када га је Констанције позвао после Галовог погубљења. Због свега овога Јулијан се побунио против Констанција и убрзо кренуо са војском на исток.

Констанције је кренуо на запад и код Хијерополиса окупио трупе за поход. Приликом пролажења кроз Антиохију Констанције је крштен од епископа Евзоја. Цар се убрзо разболео код Тарсуса (Тарс, Турска) али је наставио пут кроз Киликију до подножја Таурус планине где је у *mansion* Мопсукрену умро⁶⁷ од јаке грознице 3. новембра 361. године.⁶⁸ Констанције II иза себе није оставио наследника, није имао деце ни са једном од двеју законитих жена које је имао. Примарна грана породице Константина Великог је на овај начин била угашена јер ни један од његових синова није имао деце. Као једини наследник остао је Јулијан који је био син Константиновог полу-брата, Јулијана Констанција. Ни он није дуго надживео своје рођаке. Погинуо је 27. јуна 363. године у борби са Персијанцима.

Закључак

Са Јулијановом смрћу угасила се и Флавијевска династија која би можда и преживела, да Константинови синови нису масакрирали своје рођаке у Константинопољу. Главни кривац за ово може бити Констанције II који је и после масакра наредио погубљење Констанција Гала. Од свих Константинових синова, најдуже је владао Констанције II, те о њему имамо највише извора. Према изворима и литератури да се закључити да је Констанције у свим судбоносним случајевима у свом животу био увек у право време на правом месту. И са масакром у Константинопољу, и са побуном Ветраниона и у опхођењу са Галом чини се да је имао доста среће, ако не вештине и манипулативне способности. Због тога га извори описују као параноичног владара, што можда није далеко од истине узевши у обзир толико побуна и религијских превирања, која су се десила за време његове владавине. На крају

⁶⁶ Амијан Марцелин, XVI. 10. 19.

⁶⁷ Констанције је имао 44 године када је умро.

⁶⁸ САН, 42–43.

би се могло закључити да је Констанције II, иако брилијантан војсковођа и политичар, није испунио циљеве Константина Великог и његове планове о проширењу царства и даље власти породице Флавијеваца. Валентијанова династија преузима вођство царством од 364. до 392. године.

Дискутабилно је рећи да ли је Константин Велики био успешан у погледу стварања династије. Многи историчари сматрају да је родоначелник династије Нових Флавијеваца његов отац, Констанције Хлор који је владао као цезар од 293. до 305. Године, а затим и као август од 305. до 306. године. Не треба заборавити ни да је Констанције Хлор владао у систему тетрархије, где није било крвног наслеђивања, већ се наследство стицало искључиво према заслугама. Систем који је Константин узурпирао како би приграбио власт наводи на то да њега треба сматрати родоначелником краткотрајне династије Нових Флавијеваца. У погледу наслеђивања Константин није био успешан јер су његови планови напуштени убрзо после његове смрти. Његова „династија“ није трајала дуже од живота његових синова, вероватно због њихове грамзивости ка власти и моћи у комбинацији са кратковидошћу и мањком планова за будућност.

Милена Ристић

ФОТО-КОЛОНИЈА TERRA INCOGNITA

Идеја о организовању фото-колоније *Terra Incognita* рођена је почетком XXI века, првенствено из љубави појединаца према природи. Многи аутори настојали су да кроз фотографију прикажу лепоте сврљишког краја. Идеја је реализована 2018. године у организацији Удружења грађана *Terra Incognita* из Нишевца, које се бави промоцијом културно-историјског наслеђа, туристичких потенцијала, очувањем и заштитом животне средине. Замисао је била да се оваквом организацијом добије квалитетни фото-материјал који ће на адекватан начин промовисати туристичке капацитете општине Сврљиг у земљи и иностранству.

На Фото-колонији која траје три дана, учествују професионални фотографи и аматери из целе Србије. Избор аутора врши се на основу квалитета достављених радова на конкурс који Удружење расписује сваке године (почетком маја). Колонија сваке године изнедри више од петстотина квалитетних фотографија. Најуспелије презентују се публици на изложби у Центру за туризам, културу и спорт.

Прва Фото-колонија одржана је од 15. до 17. јуна 2018. године. Учесници су имали прилику да обиђу Нишевачку клисуру, Сврљиг град, Мечидолске котлове и фотографишу прелепе пејзаже, упознају културно наслеђе сврљишког краја и обогате свој уметнички опус. До сада су одржане четири

колоније, а учествовало је педесетак аутора.

Колонију финансира општина Сврљиг кроз пројекте подршке за развој туризма, као и локални спонзори. Уз свесрдну помоћ Центра за туризам, културу и спорт, љубитељи ове врсте уметности имају прилику да се упознају са најзанимљивијим и естетски најуспелијим делима и мајсторима фотографије.

Најчешћи мотиви заступљени на уметничким фотографијама су мотиви природе, инспиративне геолошке форме, пећине, кањони, вијугави речни токови, живописна флора и разноврсна фауна. Занимљиви су и портрети који говоре о карактеризацији људи сврљишког краја. Заустављајући време у тренутку, фотографи својим делима остављају доказе о протоку времена, креирајући слику садашњости за будућа поколења. Неретко, уметнички доживљај може подстаћи љубав према родном крају и тако призвати завичајце да му се врате.

Учесници Колоније својим делима, која су својеврсна синтеза естетских и сазнајних вредности, привлаче интересовања публике и конзументата ове врсте уметности. Неки од њих, заљубљени у лепоте сврљишког краја и његову богату историју, враћају се изнова стварајући нова уметничка остварења. Вешто сагледавајући светле и тамне стране објеката чине сваки њихов тренутак вечним. Чулне стимулације које настале фотографије изазивају говоре о њиховом завидном уметничком квалитету. Како је слобода један од примарних услова уметничког делања, учесници колоније *Terra Incognita* имају слободан избор мотива и могућност кретања.

У малим срединама, где је култура заборављена и често скрајнута у други план, сваки културни догађај има драгоцен значај. Фото-колонија *Terra Incognita* изузетно је важна како за развој фотографије као уметности кроз програмске активности (организовање изложби фотографија, фото-колонија, семинара и слично), тако и за формирање естетског укуса посматрача, презентовање сазнања, развој културног живота у сврљишком крају, али и допринос развоју туристичке делатности. Настале фотографије знаменитих и атрактивних предела одраз су његове посебности и показују специфичан туристички идентитет Сврљига и околине.

Фото-колонија *Terra Incognita* је и хуманитарног карактера; прикупљена новчана средства од продаје урамљених фотографија у оквиру Божићног фестивала, намењена су за помоћ болесним грађанима.

Фотографије настале претходних година на Фото-колонији пронашле су свој пут до крајњих конзументата. Неке од њих нашле су се и на престижним порталима који промовишу туристичку понуду Србије. Планови и жеље за будућност фото-колоније *Terra incognita* су унапређење у различитим аспектима везаним за ову врсту визуелне уметности и организација предавања на тему фотографија.

Зорица Бранковић Басарић

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ У СВРЉИГУ

Библиотеке у Србији образују, васпитавају и забављају развијајући издавачку делатност у папирном и електронском облику. У протеклих неколико деценија, библиотека *Гордана Тодоровић* у Сврљигу обогатила је домен свог деловања тако што се активно бави издаваштвом. Своју библиотечко-информативну и издавачку делатност, Библиотека је увек обављала у саставу: Народног универзитета, Културног центра Сврљиг и Центра за туризам, културу и спорт, тако да је публикације потписивала увек установа у чијем је саставу радила. Издавачком делатношћу настоји се утицати на формирање и неговање књижевног укуса и доприносити научном информисању. Поред стручне литературе из области библиотекарства, Библиотека издаје поезију, прозу, али и часописе који прате културу, *Етно-културолошки зборник* и часопис *Бдење*. Издаваштвом се утиче на развој научних, образовних и уметничких делатности, подстиче стваралаштво, али и доприноси афирмацији Центра за туризам, културу и спорт као издавача.

Издавачка делатност у Сврљигу има за циљ да објави пре свега дела која афирмишу завичај, његове културне ствараоце и вредности, као и победничке рукописе са конкурса *Дани Гордана Тодоровић*. Она омогућава:

1. помагање стваралаштва у свим научним областима и дисциплинама;
2. пружање помоћи и подршке талентованим научним и књижевним ствараоцима у објављивању њихових научних и уметничких дела;
3. стварање фонда актуелних научних књига и часописа из књижевности, уметности и науке и
4. подстицање креативности, уметничког стваралаштва и развоја научне критичке мисли.

На иницијативу уредништва двотомне студије *Културна историја Сврљига* (1. 2, Сврљиг, Ниш 1992), 1994. године у Сврљигу, регистрована је *Етно-културолошка радионица*. Један од њених првих озбиљних подухвата била је припрема и објављивање *Сврљишких одломака јеванђеља* (из 1289. године), који су 1995. изашли из штампе. Од те исте године, на иницијативу проф. др Сретена Петровића и *Етно-културолошке радионице* започиње издавање *Етно-културолошког зборника*, а први број *Зборника* представља радове научника и истраживача који су обрађивали тему:

ТРАДИЦИОНАЛНА култура у животном циклусу обичаја: тема првог међународног симпозијума / Први међународни научни симпозијум у организацији Етно-културолошке радионице – Сврљиг и Етнографског института САНУ из Београда, Сврљиг од 23–27. августа 1995; [главни и одговорни уредник Сретен Петровић; уредник Недељко Богдановић]. – Сврљиг: Етно-културолошка радионица, 1995 (Ниш: Пролета). – 286 стр.: илустр.; 24 cm

До данас, светлост дана угледале су 24 књиге *Етно-културолошког зборника*.

Издавачка делатност постала је богата и издавањем још једне серијске публикације, *Бдење* (од 2002. године). Часопис је плод богате духовне и културне историје сврљишког краја који обухвата временски период од XIII века (*Сврљишки одломци јеванђеља*, 1279) до данас и појаве значајних завичајних аутора које је овај крај подарио српској науци и књижевности. Први број појавио се из штампе 1. децембра 2002. године:

БДЕЊЕ: часопис за књижевност, уметност и баштину / главни и одговорни уредник Зоран Вучић. – Год. 1, бр. 1 (децембар 2002). – Сврљиг (Боре Прице 2): Културни центар Сврљиг, 2002 (Књажевац: Влапо-комерц). – 20 стр. ISSN 1451-3218

У регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије, *Бдење* је уписано под бројем 3416.

Издавачка активност у Сврљигу остварује се и библиотеком *Бдење* (од 2002. године) која представља систем пружања подршке даровитим ауторима из различитих области науке и уметности. Библиотека и едиције су обележене посебним ISSN и ISBN ознакама. На тај начин обезбеђено је евидентирање серијских публикација и монографија у српском и међународном информационом систему.

Библиотека је издала седамдесетак публикација из области библиотекарства, књижевности, али и других научних дисциплина. Поред завичајних и других аутора заступљени су и песници, победници конкурса манифестације *Дани Гордане Тодоровић*. Поједини аутори заступљени су са једном или више књига. Из именског регистара који је срећен по азбучном реду имена аутора, њиховом броју, заинтересовани и они истраживачког духа могу прикупити значајне информације о ауторима којима је Библиотека издала публикације и уопште о издавачкој делатности у Сврљигу.

Регистар аутора

А

Аврић, Жељка
Анушић, Анђелко
Арсенијевић, Александар М.

Б

Богдановић, Недељко
Богојевић, Славиша
Бранковић Басарић, Зорица

В

Вукосављевић, Миладин
Вучић, Зоран
Вучковић, Радослав

Д

Добрашиновић, Јулијана
Дугалић, Љубинко

Ђ

Ђорђевић, Витомир

Ж

Живуловић, Борислав

Ј

Јанков, Соња
Јефтимијевић Лилић, Милица
Јовић, Виолета
Јозић, Мирослав
Јовановић, Ана
Јоцић, Драган

К

Коларевић, Владета
Костић, Миодраг

Л

Лазовић, Слободан
Лековић, Драгана

М

Марић, Никола Александар
Миленковић, Милица
Миливојевић, Славиша
Милијић, Оливер
Милошевић, Маја
Мирчетић, Драгољуб Ж.
Михајловић, Мартин

Н

Новчић, Иван

П

Павловић, Ранко
Пејчић-Митић, Марија
Петровић, Владимир
Петровић, Сретен
Прихотко, Маша

Р

Ранђеловић, Драган
Ранђеловић, Ненад
Ристић, Милена
Ристић, Обрен

С

Сампсон, Фиона
Серафинска, Јурата Богна
Стајић, Светозар
Степановић-Николић, Слађана
Стојковић, Душан

Т

Томић, Срђан М.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса и број телефона
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
- Уз књижевну критику приложити front cover књиге

Посебне захтеве (латиница, *иџалик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

ПРЕТПЛАТА

Годишња претплата за часопис је 2000, а за иностранство 4000 динара.

Име и презиме _____

Адреса: _____

Телефон: _____

Претплата се може извршити у свакој пошти или банци на текући рачун: 840-563668-28

Прималац: Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, са знаком „за Бдење“. Овом уплатом (након доспећа признанице о уплати и наруџбенице на нашу адресу) обезбеђује се добијање часописа на адресу коју наведете.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

